

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Juridiska institutionen
Handelshögskolan vid Göteborgs universitet

Examensarbete, 30 hp
Programmet för Juris Kandidatexamen

Den rättsliga hanteringen av barns utsagor i mål om sexualbrott

En studie av domstols bedömning av tillförlitligheten i barns vittnesmål mot bakgrund av den rättsliga apparatens hantering av barnets berättelse i ett initialt skede av rättsprocessen

Handledare: Gösta Westerlund

Författare: Sandra Pettersson

Sammanfattning

I förevarande framställning har behandlats den rättsliga hanteringen av barns utsagor i mål om sexualbrott, där en studie av domstols bedömning av tillförlitligheten i barns vittnesmål låtit företas mot bakgrund av den rättsliga apparatens hantering av barnets berättelse i ett initialt skede av rättsprocessen.

I mål om sexuella övergrepp mot barn utgår en värdering av de bevis som finns att tillgå – det vill säga barnets utsaga allena – inte sällan från den vuxnes förmåga att förstå och kommunicera. Det av brott drabbade barnet riskerar därmed att försättas i ett svårt underläge gentemot den vuxne, då rättsprocessuella krav utformade i en vuxensfär kan leda till uppkomsten av icke oväsentliga brister i barns uttalanden. Följaktligen har ansetts av avsevärd vikt att tillstå att barnets position i rättssystemet är svag och – vid förekomsten av en partsrelaterad ojämlikhet i processen – bör kompenseras med en ambition om att bättre söka anpassa den rättsliga processen till barns särskilda behov. Avseende den rättsliga hanteringen av barns vittnesmål, och innefattandet av ett rättsäkert/korrekt tillvaratagande av barns intressen i den rättsliga processen, har konstaterats att det härvid synes föreligga en hel del påverkansfaktorer vilka torde kunna inverka negativt på ett sådant tillvaratagande. Av förevarande framställning framgår emellertid att ett uppmärksammande om dessa påverkansfaktorer redan i ett initialt skede i rättsprocessen, mycket väl kan komma att stärka det bevisrättsliga värdet i barns vittnesmål inför en förestående förhandling i domstol. En anpassning av den rättsliga processen till barns kognitiva förmåga utgör härvid en förutsättning för ett rättsäkert tillvaratagande av barnets berättelse, exempelvis genom utformandet av en lämplig förhörsteknik vid förhör med den som ännu ej uppnått 15 års ålder. Den kognitiva intervjun, i förening med ett väl utformat förhørsprotokoll, har här kommit att förespråkas av flera psykologer – då utformandet av en mer barnanpassad förhörsmethodik visat sig leda till frambringandet av mer detaljrika men även fullständiga utsagor. En anpassning av förhöret till barns kognitiva förmåga och villkor, torde sålunda vara av avsevärd vikt – både generellt och i det individuella fallet – vid frambringandet av detaljrika, fullständiga och klara utsagor vilka uppfyller HD:s krav på verklighetsförankring och därmed tillförlitlighet.

Innehållsförteckning

<u>Sammanfattning</u>	2
<u>Innehållsförteckning</u>	3
<u>Förkortningar</u>	5
<u>1 Inledning</u>	6
<u>1.1 Barns rättigheter i en juridisk kontext</u>	7
<u>1.2 Syfte och frågeställning</u>	11
<u>1.3 Avgränsningar</u>	12
<u>1.4 Material och metod</u>	14
<u>1.5 Uppsatsens disposition</u>	15
<u>2 Barnet i den vuxnes rättsystem</u>	15
<u>2.1 Barn i egenskap av brottsoffer</u>	15
<u>2.1.1 Innebörden av begreppet brottsoffer</u>	15
<u>2.1.1.1 Historisk tillbakablick</u>	16
<u>2.1.1.2 Det ”ideala brottsoffret”</u>	19
<u>2.1.2 En statistisk sammanställning</u>	21
<u>3 Innebörden av ett tillvaratagande av barns intressen i den rättsliga processen</u>	26
<u>3.1 Barnets bästa i ljuset av rättstatliga principer om trygghet och säkerhet</u>	26
<u>3.2 Samverkan mellan myndigheter</u>	31
<u>4 Rättslig bakgrund</u>	37
<u>4.1 Regleringen av den brottsutredande verksamheten</u>	37
<u>4.1.1 Inledande samt beslut om ledning av förundersökning</u>	37
<u>4.1.2 Förhör med barn under förundersökningsstadiet</u>	45
<u>4.1.2.1 Barnets roll i egenskap av målsägande – undantag till lagstadgade principer om bevisomedelbarhet och muntlighet</u>	45
<u>4.1.2.2 Allmänna riktlinjer</u>	48
<u>4.1.2.3 Barnförhörets genomförande</u>	52
<u>4.2 Bevisvärdering i domstol</u>	58
<u>4.2.1 Grundläggande principer</u>	58
<u>4.2.2 Domstols bedömning av muntliga utsagor i allmänhet</u>	59

4.2.2.1	<u>Trovärdighet och tillförlitlighet</u>	59
4.2.3	<u>Högsta domstolens kriterier för en tillförlitlig utsaga</u>	59
4.2.4	<u>Innebörden av beviskravet ”utom rimligt tvivel”</u>	62
5	<u>Rättspsykologisk forskning kring barns vittnesmål</u>	64
5.1	<u>Barnets sociala och kognitiva utveckling</u>	64
5.1.1	<u>Barns berättande om sexuella övergrepp</u>	64
5.2	<u>Presentationsformatets betydelse</u>	65
5.2.1	<u>Domstols bedömning av en utsaga utifrån kommuniserandet av presentationsformat</u>	65
6	<u>Den rättsliga hanteringen av barns utsagor</u>	66
6.1	<u>Påverkansfaktorer</u>	66
6.1.1	<u>Barnförhörets genomförande – valet av intervjumetod</u>	66
6.2	<u>HD:s kriterier för en tillförlitlig utsaga för uppfyllandet av beviskravet ”utom rimligt tvivel”</u>	70
	<u>Käll- och litteraturförteckning</u>	74
	<u>Källor</u>	74
	<u>Offentligt tryck</u>	74
	<u>Rättsfallsförteckning</u>	75
	<u>Övrigt</u>	76
	<u>Litteratur</u>	78
	<u>Artiklar</u>	78
	<u>Doktrin</u>	80

Förkortningar

---

a.a.	anfört arbete
a.prop.	anförd proposition
art.	artikel
BrB	Brottsbalken (1962:700)
BrP	Lag (1964:163) om införande av brottsbalken (brottsbalkens promulgationslag)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
EKMR	Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EMR	Reformen <i>En modernare rättegång</i>
f.	följande sida
FAP	Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet
ff.	följande sidor
FUK	Förundersökningskungörelsen
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
Ibid.	Ibi'dem.
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avdelning 11
Kap.	kapitel
KBrB I	Holmqvist m.fl. Kommentar till brottsbalken, del I
KBrB II	Holmqvist m.fl. Kommentar till brottsbalken, del II
LUL	Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga Lagöverträdare
p.	punkt (i förekommande fall; vid hänvisningar till lagrum i betydelsen ”mening”)
PL	Polislagen (1984:387)
prop.	Regeringens proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RH	Rättsfall från hovrätterna
RÅ FS	Riksåklagarens författningssamling
RåR	Riksåklagarens riktlinjer
s.	sida
SFS	Svensk författningssamling
SP	Strafflagens promulgationslag
SOU	Statens offentliga utredningar
st.	stycke
SvJT	Svensk Juristtidning
uppl.	Upplaga
ÅFS	Åklagarmyndighetens författningssamling

1 Inledning

”Barns rättigheter betyder ett vuxet ansvar att behandla barn som människor”

Anne-Marie Körling

1.1 Barns rättigheter i en juridisk kontext

Varje år begås tusentals sexualbrott mot barn som ännu ej uppnått 15 års ålder. Av forskning framgår emellertid att endast ett fåtal av dessa brott anmäls¹. Den faktiska förekomsten av sexualbrott begångna mot barn under 15 år förblir sålunda förhöjd i dunkel. Trots konstaterandet av ett stort mörkertal² utgör brott mot barn en långt ifrån ovanlig statistisk förekomst även i Sverige, där tusentals fall av sexuella övergrepp mot barn i enlighet med brottsbalkens³ 6 kap. varje år syns pryda statistiken över antalet anmälda sexualbrott mot barn under 15 år.⁴ År 2010 mottogs inte mindre än 4391 anmälningar om sexuella övergrepp⁵ mot barn i åldrarna 0-15 år. En övervägande andel av dessa anmälningar utgjordes vidare av våldtäkt mot barn samt sexuellt ofredande.⁶ De brott som anmäls leder emellertid sällan till åtal eller fällande dom. Detta eftersom beviskravet för en fällande dom har ställts relativt högt och få fall av sexuella övergrepp mot barn i praktiken innehåller någon ytterligare stödbevisning utöver barnets utsaga.

Den rättsliga processen präglas som utgångspunkt av två grundläggande principer av rättsstatlig karaktär. Dessa principer innefattar dels en frihet från statligt övergrepp – så kallad rättsäkerhet – dels ett åtnjutande av rättstrygghet med staten som beskyddare och därmed beivrare av brott mot person.⁷ För att motverka uppkomsten av godtyckliga ingripanden och integritetskränkningar till följd av grundlösa frihetsberövanden – måste all form av statligt tvång därför vara grundat på lag.⁸ Ett tillförsäkrande av en korrekt process för den enskilde kan emellertid anses avhängig genomsyrandet av en offentlighetsrättslig

---

¹ Svedin, Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Definitioner och förekomst, s. 96 f.

² Med mörkertal i samband med brott avses summan av de upptäckta brotten och de brott vilka upptäcks men aldrig anmäls (dvs. kvoten mellan antalet faktiska brott och den synliga eller anmälda brottsligheten). Se bl.a. Engdahl, Att mäta brottslighet, s. 5.

³ Hädanefter benämnd BrB.

⁴ Se bl.a. Lindgren, Pettersson och Hägglund, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 242 ff., samt BRÅ tabell P1 (2010), Anmälda brott – hela landet, 31/1 2011.

⁵ Med sexuella övergrepp avses i förevarande framställning samtliga former av sexualbrott mot barn i enlighet med BrB 6 kap., med undantag av utnyttjande av barn för sexuell posering (8 §), köp av sexuell handling av barn (9 §), samt kontakt med barn i sexuellt syfte (10 a §).

⁶ BRÅ tabell P1 (2010), Anmälda brott – hela landet, 31/1 2011.

⁷ Diesen och Sutorius, Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga hanteringen, s. 12 samt 37 f., samt Diesen, Barnet i vuxnas rättssystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 14.

⁸ Diesen, Gumpert, Lindblad och Sutorius, Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 32.

legitimitetsaspekt, såväl avseende utformning som tillämpning av aktuella lagar.⁹ En strävan efter att tillgodose medborgarnas intresse av rättvisa torde jämväl kunna skönjas i den av rättsstaten väl utformade rättsapparaten. Samtliga de principer vilka, i enlighet med lag, ska komma att prägla den rättsliga processen, får därmed anses utgöra en nödvändig kombination för tillförsäkrandet av en rättstatlig rättvisa i straffrättsskipningen.¹⁰ I syfte att tillse att den enskildes behov av skydd sker med utgångspunkt i ett rättsäkert bevarande av dennes intressen – fordras sålunda en balans mellan å ena sidan rättssäkerhet och å andra sidan rättstrygghet.¹¹ En förutsättning för åstadkommandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet består således i ett genomsyrande av förutsebarhet, likhet samt allsidighet i rättsprocessen.

I FN:s konvention om barnets rättigheter¹² har fastslagits att ett tillvaratagande av barns intressen i utredningssammanhang ska ske med utgångspunkt i den princip om barnets bästa vilken stadgas i artikel 3. Etablerandet av ett tydligt barnperspektiv ska genomsyra såväl den rättsliga hanteringen av barns utsagor som bevarandet av barnets inställning i samtliga utredningssammanhang.¹³ Någon närmare reglering avseende den praktiska handläggningen av mål med barn som brottsoffer har emellertid ej givits.¹⁴ En strävan efter att få till stånd en gemensam plattform för barns minimirättigheter torde sålunda vara att anse en förutsättning för ett tillgodoseende av det enskilda barnets behov av skydd; inte minst i fråga om ett rättsäkert bevarande av dennes intressen utifrån principen om barnets bästa.¹⁵ Det ankommer således på samtliga företrädare för det enskilda barnets rättigheter att tillse att alla lämpliga åtgärder vidtas med beaktande av barnets bästa i alla frågor rörande barn.¹⁶ De individer vilka omfattas av konventionen utgörs vidare av samtliga personer vilka ännu ej uppnått vuxen ålder eller, med stöd av nationell lagstiftning, kommit att myndighetsförklaras. Med barn avses i enlighet med barnkonventionens artikel 1 följaktligen varje människa under 18 år. Konventionen ratificerades den 20 november år 1989 och innebär en skyldighet för svenska staten att vidta alla lämpliga lagstiftnings-, utbildnings-, administrativa och sociala åtgärder i syfte att skydda barn mot samtliga former av

---

⁹ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 33.

¹⁰ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 32 f.

¹¹ S.k. ”fair-trial”. Se bl.a. Diesen och Sutorius, Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga hanteringen, s. 37.

¹² I dagligt tal benämnd *barnkonventionen*.

¹³ Med samtliga utredningssammanhang avses här ”såväl undersöknings- som beslutsprocesser”, Utrikesdepartementet, Konventionen om barnets rättigheter, s. 11 ff.

¹⁴ Diesen, Barnets i vuxnas rättsystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 14.

¹⁵ Diesen, Barnets i vuxnas rättsystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 14.

¹⁶ Dessa bör innefatta en absolut rätt för barn att bland annat komma till tals i de frågor av vilka de personligen berörs, där de åsikter som framförs skall beaktas i förhållande till barnets mognad samt ålder (artikel 12).

övergrepp, däribland sexuella (artikel 34).¹⁷ Det ankommer sålunda på svenska myndigheter att vid misstanke om övergrepp mot barn anmäla förekomsten av eventuella missförhållanden till socialnämnden.

Trots etablerandet av ett förhållandevis starkt lagligt skydd i Sverige gällande barns status som brottsoffer,¹⁸ kantas den rättsliga hanteringen av barns utsagor i mål om sexuella övergrepp emellertid alltjämt av en rad svårigheter och missförhållanden.¹⁹ Med undantag för de rent känslomässiga aspekterna torde den främsta problematiken anses bestå i avsaknaden av ytterligare (fysisk) bevisning utöver barnets utsaga. Detta i synnerhet som en värdering av de bevis som finns att tillgå – det vill säga barnets utsaga allena – inte sällan utgår från den vuxnes förmåga att förstå och kommunicera.²⁰ En därtill angränsande problematik i samband med utsagor avgivna av barn som – inte minst i fråga om barns berättelser rörande sexuella övergrepp – tydligt kommit att framträda till följd av forskning kring barns vittnesmål, utgörs av en påvisad tendens hos barn att i allmänhet avge mer fragmentariska berättelser.²¹ Med anledning av begränsningar i barnets kognitiva förmåga föreligger således en påtaglig benägenhet hos barn – i jämförelse med vuxna och deras berättande om sexuella övergrepp – att avge för knapphändig information för att kunna bli föremål för en avgörande utsageanalytisk bedömning i domstol. Utsagor avgivna av barn kan därför komma att uppfattas som mindre trovärdiga, då avgivandet av information som är för knapphändig för att kunna bli föremål för en utsageanalytisk bedömning ej torde uppfylla HD:s kriterier om bland annat fullständighet och detaljrikedom för att en utsaga skall kunna anses verklighetsförankrad (sann) och därmed tillförlitlig.²² Det får vidare anses teoretiskt bevisat att barn – lättare än vuxna – tenderar att inneha en icke obetydlig fallenhet för suggestibilitet och i samband med inkodning, lagring samt återhämtning av information riskerar att anpassa sin berättelse efter

---

¹⁷ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 5. Se härtill även art. 19 barnkonventionen, vilken utformats i syfte att ge barn rätt till skydd och stadgar en skyldighet för samhället att vidta lämpliga skyddsåtgärder för att förhindra att barn utsätts för fysiskt eller psykiskt våld.

¹⁸ Se härvid bl.a. Diesen, ”Processrättsligt perspektiv. Om positiv och negativ särbehandling i straffprocessen”, s. 196 f. Där barn i egenskap av brottsoffer innehar ett starkt lagligt skydd i Sverige jämfört med barn som utsätts för brott i övriga världen.

¹⁹ Jfr Forström, Barns vittnesmål räcker inte, DN 23/1 2011, samt Risberg och Landberg, ”Varför är barn mindre trovärdiga?”, DN 14/1 2011.

²⁰ Jfr Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 250, samt Diesen, Barnets i vuxnas rättssystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, kap. 4.

²¹ Se bl.a. studier utförda av Leander, Granhag och Christianson, Children exposed to obscene phone calls: What they remember and tell, s. 871 ff., samt Leander, Christianson och Granhag, A sexual abuse case study: Children’s memories and reports, s. 120 ff.

²² Jfr bl.a. Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 509, samt Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2006), s. 193 ff.

olika typer av informationskällor.²³ Trovärdigheten i barns utsagor utgör sålunda en komponent som ofta kommit att ifrågasättas, då förekomsten av en sådan icke obetydlig fallenhet i praktiken kan komma att urholka det bevisrättsliga värdet i barns vittnesmål inför en förestående förhandling i domstol. Högsta domstolen har i flera avgöranden fastslagit att en trovärdig utsaga från målsäganden – i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet – mycket väl torde kunna anses tillräcklig för avkunnandet av en fällande dom.²⁴ Svårigheter kring den rättsliga hanteringen av barns utsagor i mål om sexuella övergrepp har emellertid, enligt den artikel som publicerades i DN debatt i januari i år av Madelene Leijonhufvud²⁵, i praktiken inneburit ett kraftigt begränsande av möjligheten att få den skyldige gärningspersonen åtalad och dömd till ansvar.²⁶ Detta i synnerhet som beviskravet för en fällande dom ställts relativt högt och brister i utredningens kvalitet därmed riskerar att urholka det bevisrättsliga värdet i ett barns vittnesmål.

Ytterligare en faktor som i praktiken kommit att äga en icke obetydlig inverkan på den utsageanalytiska bedömningen av barns vittnesmål, utgörs av den möjlighet att – i enlighet med RB 35 kap. 14 § – låta undanta barn från att inför rätten avge sina utsagor muntligen. Detta med anledning av att ett traditionellt rättegångsförfarande visat sig medföra negativ stress som i sin tur torde kunna inneha en icke gynnsam inverkan på barnets utsaga.²⁷ Upptagning av barns vittnesmål har sålunda låtit genomföras genom uppspelning av videoförhör med barnet från förundersökningen, alternativt en- eller tvåvägs videolänk.²⁸ Av huvudregeln i RB 36 kap. 16 § följer att samtliga utsagor – från såväl parter som vittnen – skall framföras muntligen. Detta med anledning av att det för rätten ansetts lättare att bedöma sanningshalten, och därmed graden av tillförlitlighet, i sådana utsagor som avgivits muntligen (spontant avgivna berättelser), jämfört med färdigskrivna (upplästa) inlagor.²⁹ Följaktligen råder så kallat uppläsningförbud i svensk domstolsprocess, där ett användande av skriftliga inlagor (eller andra anföranden) emellertid fått anses nödvändigt i det fall "[...] rätten finner att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för handläggningen", RB 43 kap. 5 § och RB 46 kap. 5 §. Vidare har

---

²³ Lamb, Sternberg och Esplin, Effects of age and delay on the amount of information provided by alleged sex abuse victims in investigative interviews, s. 1586-1596.

²⁴ Se härvid särskilt Högsta domstolens dom B 2937-10, samt NJA 2009 s. 447 I och II. Jfr även Diesen, Juridiska perspektiv på bevisvärdering, s. 402 f.

²⁵ Professor emerita i straffrätt vid Stockholms universitet, tillika styrelseledamot i World Childhood Foundation.

²⁶ Leijonhufvud, "HD-dom gör det omöjligt att fälla för sexövergrepp", DN 14/1 2011.

²⁷ Se härvid bl.a. Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 295 f., Schelin, Bevisvärdering i brottmål (2006), s. 84 f., samt BR 2006:02, s. 52.

²⁸ Se bl.a. Goodman, Testifying in criminal court, emotional effects on child sexual assault, s. 114 f.

²⁹ Se bl.a. Carlson och Persson, Processrättens grunder, s. 29, samt Bring, Diesen och Wahren, Förhör, s. 92 f.

genom bestämmelsen i RB 36 kap. 1 § fastslags att den som står som målsägande i mål om brott, ej äge tillåtelse att avlägga vittnesmål i enlighet med nämnda förfarande. Detta med anledning av att ett sådant förfarande företrädesvis tenderar uppspira i förekomsten av icke önskvärda följd effekter; såsom mened till följd av (målsägandens) avgivande av falsk uppgift under ed.³⁰ Förhör med barn i egenskap av målsägande får sålunda ske endast i form av partsförhör i bevissyfte, och skall som utgångspunkt företas i muntlig form under pågående huvudförhandling, RB 37 kap. 1 § i förening med 36 kap. 17 §.³¹ Undantag till huvudregeln i RB 36 kap. 16 § har emellertid låtit införas avseende barn och deras berättande i egenskap av målsägande; innefattande en möjlighet att genom en analog tillämpning av RB 36 kap. 4 § låta den som är under 15 år undgå att infinna sig till huvudförhandling och istället avge sin utsaga under förundersökningen allena.³² Vid en rättslig prövning avseende misstanke om sexuella övergrepp mot barn torde följaktligen barnets utsaga finnas tillgänglig blott i form av en videoupptagning av det polisförhör som genomförts under själva brottsutredningen.

Som nämnts ovan skall den rättsliga processen som utgångspunkt präglas av de två grundläggande principerna om rättsäkerhet samt rättstrygghet vilka uppställts i syfte att säkerställa frambringandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet. I ett demokratiskt samhälle torde emellertid en förutsättning för uppkomsten av ett rättsäkert bevarande av den enskildes intressen bestå i en fundamental rätt till en rättvis – och därigenom rättssäker – process för båda parter i ett rättegångsförfarande. Rätten till en rättvis rättegång (s.k. ”fair-trial”) stadgas i Europakonventionens³³ artikel 6 och utgör vidare en fundamental rättighet, för vilken en likställdhet parterna emellan (”equality of arms”) torde vara en förutsättning för en rättvis bedömning i det enskilda fallet.³⁴ En balans mellan de två rättstatliga principerna om trygghet och säkerhet utgör sålunda en komponent av essentiell betydelse för tillförsäkrandet av en i grunden rättvis rättegång med utgångspunkt i EKMR artikel 6.³⁵ Enligt en studie utförd av Christian Diesen³⁶ avseende barns ställning i rättsprocessen har emellertid uttalats att ”[b]arn är

---

³⁰ Se bl.a. Carlson och Persson, *Processrättens grunder*, s. 73 f.

³¹ Ekelöf, Edelstam och Heuman, *Rättegång IV*, s. 195 f., Carlson m.fl., *Processrättens grunder*, s. 73 f.

³² Se bl.a. Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2006)*, s. 84 f., samt Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 295 f.

³³ Hädanefter benämnd EKMR.

³⁴ Jfr bl.a. *Perez v France* (Mål nr. 47287/99), dom den 12 februari 2004, p. 64, samt Harris, O’Boyle, Bates och Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights*, s. 202.

³⁵ Se bl.a. Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 217 f.

³⁶ Professor i processrätt vid Stockholms universitet.

bevismässigt handikappade i förhållande till vuxna”.³⁷ Ett uttalande som i klartext innebär att den rättsliga processen ej kan anses anpassad efter den enskildes behov och för barn blott hör till en verklighet tolkad i ljuset av den vuxnes sfär. Rätten till likabehandling utgör – i enlighet med Regeringsformens³⁸ 1 kap. 9 § – en grundläggande rättighet i svensk lagstiftning. Icke desto mindre har, i såväl nationell som internationell lag, ansetts nödvändigt att positivt särbehandla den som är i behov av processuella skyddsåtgärder.³⁹ I brottmål där barn i egenskap av offer ställs mot en vuxen misstänkt gärningsperson, utgår en värdering av de bevis som finns att tillgå inte sällan från den vuxens förmåga att förstå och kommunicera.⁴⁰ Det brottsdrabbade barnet riskerar därmed att försättas i ett svårt underläge gentemot den vuxne, då rättsprocessuella krav utformade i en vuxensfär kan leda till uppkomsten av icke oväsentliga brister i barns uttalanden. Brister som i sin tur kan komma att innefatta en otillräcklighet att uppfylla rättsordningens krav på utsagors tillförlitlighet.⁴¹ Det får sålunda anses vara av avsevärd vikt att tillstå att barnets position i rättssystemet är svag och – vid förekomsten av en partsrelaterad ojämlikhet i processen – följaktligen bör kompenseras med en ambition om att bättre söka anpassa den rättsliga processen till barns särskilda behov. Men vad innebär i praktiken en sådan anpassning avseende rättstillämpning och bevisvärdering till brottsoffers kognitiva förmåga? Vilka åtgärder krävs för implementerandet av en mer barnanpassad handläggningsmetodik – i såväl utredning som i rättssal – för att stärka barns ställning i rättsprocessen(?).

1.2 Syfte och frågeställningar

Förevarande framställning har för avsikt att behandla rättssystemets hantering av barns utsagor i mål om sexuella övergrepp och domstols bedömning av tillförlitligheten i sådana utsagor; mot bakgrund av den problematik vilken kommit att skönjas främst i fråga om den rättsliga apparatens hantering av barns utsagor i ett initialt skede av rättsprocessen. Syftet består i att kritiskt granska den rättsliga hanteringen av barns utsagor i mål om sexualbrott med fokus på hanteringen av barnets berättelse under förundersökningsstadiet, för att därigenom undersöka huruvida förutsättningarna för ett rättssäkert tillvaratagande av barns vittnesmål inför en förestående domstolsförhandling torde kunna stärkas genom

---

³⁷ Diesen, *Barnet i vuxnas rättssystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp*, s. 10.

³⁸ Hädanefter benämnd RF.

³⁹ Se bl.a. Nowak, *Oskyldighetspresumtionen*, s. 60, samt van Dijk, van Hoof, van Rijn och Zwaak, *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*, s. 580. Se även Lernerstedt, ”Rättsfilosofiskt perspektiv. Principer om likhet inför lagen”, s. 17.

⁴⁰ Se bl.a. Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 187 f.

⁴¹ Diesen, *Barnet i vuxnas rättssystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp*, s. 10 f.

företagandet av ändrade rutiner i handläggningen av mål rörande sexuella övergrepp mot barn. Det är vidare av vikt att – med hänsyn till resultatet av den granskning som företagits – söka utröna betydelsen av de eventuella påverkansfaktorer vilka torde kunna inverka negativt på den rättsliga hanteringen av barns vittnesmål. Detta i syfte att förebygga uppkomsten av icke obetydliga implikationer på den offentlighetsrättsliga legitimitetsaspekten. Min primära uppgift består sålunda i att utreda *hur det svenska rättssystemet – redan i ett initialt skede av rättsprocessen – (hittills) har och vidare kan bidra till utformandet av ett rättsäkert tillvaratagande av barns utsagor i mål om sexualbrott, i syfte att stärka det bevisrättsliga värdet av sådana vittnesmål inför en förestående förhandling i domstol(?)*.

Ett besvarande av följande frågeställningar torde härvid kunna företas:

- Hur ser den rättsliga hanteringen av barns vittnesmål – i mål om sexualbrott – ut idag?
- Vad har man i praktiken ansett ska innefattas i ett rättsäkert/rättvist tillvaratagande av barns intressen i den rättsliga processen?
- Vilka eventuella påverkansfaktorer har låtit urskiljas som (i sin tur) torde kunna inverka negativt på den rättsliga hanteringen av barns utsagor?
- Kan det svenska rättssystemet anses vara i behov av genomförandet av (nya) åtgärder i syfte att stärka det bevisrättsliga värdet i barns utsagor inför en förestående förhandling i domstol?

1.3 Avgränsningar

Med utgångspunkt i förevarande framställnings centralisering kring den rättsliga hanteringen av barns utsagor i mål om sexuella övergrepp i ett initialt skede av rättsprocessen, får en klar avgränsning anses ha vidtagits med hänsyn till dess syfte.

Avseende begreppet ”barn” har – mot bakgrund av barns kognitiva utveckling – kommit att inbegripas endast personer upp till 15 år. Detta med anledning av att den främsta problematiken avseende domstols bedömning av barns vittnesmål visat sig förekomma i fråga om utsagor angivna av *yngre barn*. En åldersbegränsning innefattande 0-15 år har sålunda fått anses utgöra den intervall som torde vara att anse som mest relevant för uppfyllandet av förevarande framställnings syfte; innefattande en trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömning av muntliga utsagor inför/vid en bevisupptagning i domstol.

Med utsagor avgivna av barn avses här den information som rätten, vid en senare förhandling i domstol, får ta del av i form av ”vittnesmål” avgivna av målsäganden; muntligen alternativt genom uppspelning av videoinspelade

förhör.⁴² Eventuell ytterligare bevisning utöver barnets utsaga ska ej behandlas, mer än att denna – i korta ordalag – kan komma att omnämnas. Vidare har en begränsning i fråga om olika typer av förhör kommit att företas, där blott en tillämpning av de regler rörande målsägandeförhör fått anses falla inom ramen för framställningens syfte. En begränsning i denna del har – för utformningen av en fokusering kring den rättsliga hanteringen av barns utsagor – följaktligen ansetts nödvändig för domstols bedömning av barns berättande i egenskap av offer. Förhör med barn har därmed företrädesvis kommit att innefatta utsagor avgivna av *målsäganden* under själva förundersökningsstadiet, varför de särskilda bestämmelser kring förhör av barn – där den unge själv står som misstänkt för brott – ej ansetts falla inom ramen för framställningens syfte och sålunda uteslutits.

Med intervjuteknik avses i förevarande framställning det samma som förhörsteknik – med utgångspunkt i föresatsen att intervjua med barn ej bör likställas med förhör av vuxna.⁴³

Avseende begreppet *brottsoffer* har i enlighet med den definition som anges i Granhag och Christiansons *Handbok i rättspsykologi* kommit att inbegripas endast fysiska personer vilka blivit utsatta för brott.⁴⁴ Vidare har – avseende barn i egenskap av brottsoffer och den historiska tillbakablicken knuten därtill – endast haft för avsikt att innefatta läran om offer i allmänhet och ej själva straffrättsutvecklingen beträffande sexuella övergrepp mot barn.

Framställningen har företrädesvis sin upprinnelse i svensk rätt. Avseende den internationella aspekten har sålunda kommit att inbegripas endast sådan lagstiftning som ratificerats och därmed införlivats i svensk lag; såsom FN:s konvention om barnets rättigheter samt Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Någon närmare beskrivning av den process gällande ratificering av en konvention – mot bakgrund av det dualistiska systemet genomsvandens svensk lagstiftning – ämnar ej företas. Detta med anledning av att en sådan fördjupning i svenskt ”konventionsinförlivande” får anses utgöra en tydlig avvikelse från den i föregående avsnitt redovisade kärnan avseende framställningens huvudsakliga syfte. En begränsning i denna del har emellertid kommit att företas på så sätt att någon närmare analys av tillämpliga konventionsartiklar ej ansetts nödvändig i fråga om förhör under pågående huvudförhandling. Rätten till en rättvis rättegång (EKMR artikel 6) och genomsvandens av ett tydligt barnperspektiv i

---

⁴² En möjlighet som genom en analog tillämpning av RB 36 kap. 4 §, i förening med 35 kap. 14 § kommit att inrättas avseende barn under 15 år. Se härvid bl.a. Goodman, *Testifying in criminal court, emotional effects on child sexual assault*, s. 114 f.

⁴³ Se bl.a. Svedin, *Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Definitioner och förekomst*, (1999).

⁴⁴ Se Granhag och Christianson, *Handbok i rättspsykologi*, s. 480.

utredningssammanhang (barnkonventionen artikel 3) aktualiseras likväl i samband med den rättsliga hanteringen av barns utsagor i ett initialt skede av rättsprocessen. Viss tillämpning samt genomgång av konventionsartiklar har därmed kommit att företas i syfte att frambringa ett klagörande av aktuellt rättsläge avseende den rättsliga hanteringen av barns utsagor i mål om sexualbrott redan under förundersökningsstadiet. Detta i syfte att uppnå ett djup i argumentationen avseende rättsystemets hantering av barns utsagor i mål om sexuella övergrepp och därtill angivna förslag på åtgärder för att stärka det bevisrättsliga värdet av sådana vittnesmål inför en förestående förhandling i domstol.

Mot bakgrund av förevarande framställnings centralisering kring utformandet av ett rättssäkert tillvaratagande av barns utsagor i mål om sexualbrott i ett *initialt skede* av rättsprocessen, ska ej företas någon närmare genomgång av historik eller materiell reglering kring bevisvärdering och/eller bevisföring i sig. Den information som i denna del ansetts nödvändig, utgörs av en kort introduktion till begreppens rättsliga innebörd och faktiska tillämpning i praktiken – då ett sådant klagörande torde utgöra en förutsättning för domstols bedömning av utsagors tillförlitlighet vid en efterföljande bevisupptagning i domstol.

Avseende området *rättspsykologi* har en begränsning i denna del låtit hänföras till de områden för vilka en närmare förståelse för barns kognitiva förmåga samt betydelsen av kommunicerat presentationsformat, varit att anse nödvändig. En mer ingående genomgång av teorier kring barns minnes- och språkutveckling företas ej; då i förevarande framställning ej ämnar redogöras för all rättspsykologisk forskning inom området. Vidare ska jag för en överskådlig genomgång av lämplig förhörsteknik – i förhållande till barns kognitiva förmåga – för barnsförhörets genomförande, behandla endast sådan intervjumetod hänförlig till förhör med den som ännu ej uppnått 15 års ålder. En mer allmän genomgång i denna del torde sannolikt komma att bli allt för omfattande och har sålunda ansetts falla utanför ramen för framställningens syfte.

1.4 Material och metod

Förevarande framställning får som utgångspunkt sägas ha en huvudsakligen rättsdogmatisk infallsvinkel; där en tillämpning av traditionella rättskällor – såsom lagar, förarbeten, doktrin och prejudikat – kommer företas i syfte att frambringa en diskussion kring den rättsliga hanteringen av barns utsagor i mål om sexualbrott. Uppsatsens materialmässiga fokus får sålunda anses vila på de uttalanden av relevans utifrån en tillämpning av traditionella rättskällor.

1.5 Uppsatsens disposition

Förevarande framställning disponeras enligt följande: Omedelbart efter det inledande kapitlet om ”barns rättigheter i en juridisk kontext” samt syfte/frågeställning och avgränsningar (kap. 1), följer två i huvudsak deskriptiva kapitel som behandlar dels barnets roll i ett rättssystem utformat efter den vuxne (kap. 2), dels innebörden av ett tillvaratagande av barns intressen i den rättsliga processen (kap. 3). Därefter beskrivs samt analyseras barnets roll i den rättsliga processen mot bakgrund av den rättsliga regleringen kring brottsutredande verksamhet samt bevisvärdering i domstol (kap. 4). I nästföljande kapitel (kap. 5) redogörs för relevant information inom rättspsykologisk forskning, dels avseende de sociala samt kognitiva komponenter bakom barns berättande om sexuella övergrepp, dels betydelsen av presentationsformat. Förevarande framställning avslutas sedermera med en fördjupad diskussion kring den rättsliga hanteringen av barns utsagor, med fokus på konstaterade påverkansfaktorer – såsom barnförhörets genomförande – samt vilka utsagekriterier som uppställs av domstolen för uppfyllandet av beviskravet ”utom rimligt tvivel”.

2 Barnet i den vuxnes rättssystem

2.1 Barn i egenskap av brottsoffer

2.1.1 Innebörden av begreppet brottsoffer

Att söka finna ett entydigt svar på frågan *vem/vilka som de facto utgör brottsoffer* får anses lättare sagt än gjort. ”Klart är [emellertid] att varje brott föder offer – oavsett om det rör sig om ett våldsbrott eller exempelvis ekonomisk brottslighet – vem som verkligen kommer att betraktas och behandlas som ett brottsoffer är däremot ofta en politisk fråga.”⁴⁵ Definitionerna av ett brottsoffer är många och utgör därtill en klassificering som av olika organisationer kommit att upplevas stigmatiserande; varför begrepp såsom ”överlevare” och ”hjältar” skapats i syfte att tona ned den negativa laddning som inte sällan associeras med begreppet brottsoffer.⁴⁶ Ytterligare en definition – formulerad av Diesen – vittnar om en utsatthet nära förknippad med ett totalt utelämnande av såväl den fria kontrollen som en därtill blottande sårbarhet.⁴⁷ I lagstiftningen utgörs den juridiska termen för en person som utsatts för brott emellertid av begreppet *målsägande*.⁴⁸

---

⁴⁵ Lindgren, Pettersson och Hägglund, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 31.

⁴⁶ Se härvid bl.a. BRÅ, Rapport från nätverksträff om brottsoffer, 2005.

⁴⁷ Brottsofferutredningen, 1998, s. 74.

⁴⁸ Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, s. 480.

Klart är att det inte förekommer någon allmänt accepterad definition avseende vem eller vilka som är att betrakta som brottsoffer. Det har, icke desto mindre, fått anses vara av signifikant innebörd att fastställa *vem* som i enlighet med samhällets definition av brott är att betrakta som brottsoffer. Detta i synnerhet som en sådan klassificering kan komma att äga betydelse för tillämpningen av en viss bestämmelse i lag. Ett klargörande av huruvida en person uppfyller definitionen av brottsoffer eller ej, kan således vara av vikt vid exempelvis utdömandet av ekonomiskt skadestånd samt medling, psykologisk och social behandling och rehabilitering.⁴⁹ Detta med anledning av att en sådan ”offerstatus” endast torde kunna tillkomma den som erhållit formell offerstatus som tillhörande en ”offergrupp”.⁵⁰ Oaktat att det ej synes förekomma någon entydig definition av ett brottsoffer i vare sig lag eller doktrin får emellertid idén om vem som avses anses tydlig; en person som till följd av brott kommit att utsättas för skada och sålunda uppfyller kriterierna för en sådan definition i praktiken.⁵¹ Följaktligen har av flera forskare/historiker påpekats vikten av brottsoffers förmåga att formera sig.⁵² I synnerhet som erhållandet av en rättighet hänförlig till själva offerrollen som sådan blott torde kunna tillkomma den som erhållit formell offerstatus som tillhörande en av samhället identifierad offergrupp. Mot bakgrund av ett erkännande av brottsoffers status som offer kan sålunda anses föreligga såväl starka politiska som professionella intressen rörande debatten kring offerrollen som sådan.⁵³ Av betydelse för brottsoffers erhållande av legitim status blir därmed samhällets intresse av att tilldela en viss grupp offentlig status, om ej tillräcklig ekonomisk samt politisk makt innehas av offren per se.⁵⁴ Ett exempel utgörs härvid av synen på förintelsens offer och hur olika grupper kommit att betraktas i egenskap av brottsoffer.⁵⁵ Erhållandet av formell offerstatus torde följaktligen vara att anse avhängigt den diskussion – och därtill hörande värderingar av såväl moralisk som politisk natur – vilken genomsyrar den samhälleliga offerdebatten. Vem som uppfattas som brottsoffer, och vem som kommer att erhålla stöd i egenskap av skadelidande, styrs dock till stor del – menar den norske sociologen Nils Christie – av vår uppfattning avseende vem som kan anses utgöra det ”idealiska offret”.⁵⁶ Brottsofferperspektivet kan sålunda i praktiken ej anses utgöra

---

⁴⁹ Lindgren, Pettersson och Hägglund, *Brottsoffer – Från teori till praktik*, s. 30.

⁵⁰ Lindgren, Pettersson och Hägglund, *Utsatta och sårbara brottsoffer*, s. 34 ff.

⁵¹ Jfr bl.a. *Brottsofferutredningen*, 1998, s. 74, samt Granhag och Christianson, *Handbok i rättspsykologi*, s. 479.

⁵² Härvid omnämns bl.a. Nils Christie, Heinz Leymann samt Eva Österberg.

⁵³ Lindgren, Pettersson och Hägglund, *Utsatta och sårbara brottsoffer*, s. 35.

⁵⁴ Christie, ”Det idealiska offret”, s. 47.

⁵⁵ Se Lindgren, Pettersson och Hägglund, *Brottsoffer – Från teori till praktik*, (2001). Där romer, Jehovas vittnen och homosexuella ej tilldelats offerstatus i samma utsträckning som judar.

⁵⁶ Christie, ”Det idealiska offret”, (2001).

ett ting eller objektivt fenomen i sig, utan snarare en individuellt externaliserad bedömning av "[...]deltagarnas definition av situationen".⁵⁷

2.1.1.1 Historisk tillbakablick

Läran om offer – *viktologi* – introducerades först i mitten av 1900-talet av den amerikanske psykiatrikern Fredrik Werthram och kan till följd därav anses ha sin ursprungliga upprinnelse i USA.⁵⁸ Oaktat att ett myntande av begreppet må ha uppstått redan år 1949, var det emellertid ej förrän i samband med kriminologins framåtskridande som en fokusering kring brottsoffer och deras situation kom att uppta en allt större del av den forskning som bedrevs inom området.⁵⁹ Brottsofferforskningen banade väg för en nyvunnen nyfikenhet kring offret och dess reaktion i samband med utsatthet för brott samt ett därtill omdiskuterat tillgodoseende av brottsoffrets särskilda behov i rättsprocessen.⁶⁰ Ett fenomen som i grunden kommit att förändra såväl synen på brott som brottsoffrets roll och entré på den kriminologiska scenen i allmänhet.⁶¹

Offrets entré på den kriminologiska scenen kom vidare att ge upphov till en rad frågor kring brottsoffrets rätt att exempelvis utkräva hämnd eller påverka domstolens beslut.⁶² I takt med att ett förstärkande av brottsoffrets roll – i egenskap av målsägande – började ta form, tilläts jämväl ett allt större utrymme i rättsprocessen att tas i anspråk av denne.⁶³ Brottsoffren har genom åren följaktligen kommit att tilldelas en officiell ställning med uttryckliga rättigheter – ett fenomen som i sin tur påverkat synen på brott avsevärt.⁶⁴ Där de idéer rörande behandlingstanken och en därtill djupgående undersökning av brottslingens psyke, bakgrund, gener och fysiologi – mot bakgrund av en rehabiliterande grundsyn – numera torde vara att anse ett minne blott.⁶⁵ Enligt historiker verksamma inom svensk brottsofferhistorik var det emellertid ej förrän under sent 1970-tal – i spåren av ett radikalt 1960-tal och en därtill uppmärksammas feministisk debatt avseende mäns våld mot kvinnor – som en explicit diskussion kring brottet och dess offer kom att äga sitt huvudsakliga inträde.⁶⁶ Detta med anledning av ett ökat synliggörande av kvinnors vardag/situation i allmänhet och en därtill påtaglig blottställdhet i övrigt – varigenom en demokratisering av samhället sedermera skulle komma att förändra synen på brott och de som fallit offer därför. Ett förstärkande av brottsoffrets ställning kom följaktligen att röra om i

⁵⁷ Christie, "Det idealiska offret", s. 47.

⁵⁸ Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 31.

⁵⁹ Se bl.a. Lindgren m.fl., Brottsoffer – Från teori till praktik, (2001).

⁶⁰ Se bl.a. Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, s. 479.

⁶¹ Se bl.a. Lindgren, Pettersson och Hägglund, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 33 f.

⁶² Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 31 f.

⁶³ Jfr Tham, Brottsoffrets uppkomst och framtid, (2001).

⁶⁴ Lindgren, Pettersson och Hägglund, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 33 f.

⁶⁵ Garland, The culture of control: crime and social order in contemporary society, (2001).

⁶⁶ Österberg, Upptäckten av den oskyldiga människan: brottsoffer som problem, (2002).

samhällsdebatten och resultera i ett tilldelande av mer, men även fler, rättigheter åt den som blivit utsatt för brott.⁶⁷ Det var emellertid främst mot bakgrund av ett påtagligt synliggörande av individen som sådan – och en rad civiliseringsprocesser vilka kom att understryka vikten av ett rättighetsperspektiv kopplat till individuella grundsatser – som diskussionen kring brottsoffer började ta form på allvar.⁶⁸ Fokus på individers rättigheter kom vidare att resultera i ett utpräglat synliggörande av offret och dess utsatthet i samband med brott. Ett betraktande av vissa grupper/individer som mer skyddsvärda, idealiserade därtill bilden av det brottsdrabbade offret och den utsatthet förenad därmed. Inte minst med anledning av den utredning rörande sexualbrott från 1976⁶⁹, genom vilken företrädesvis kvinnor kom att lyftas fram som offer för brott och därmed i behov av samhällets beskydd. Av brottsdiskursen att döma får emellertid anses föga förvånande att just kvinnor ansetts utgöra mallen för det ideala/svaga offret, då det alltjämt förelegat en tendens till idealiserande av de offer vilka ägt förmåga att väcka mången sympati hos den utomstående betraktaren.⁷⁰ Följaktligen har av många kriminologer⁷¹ ansetts lätt att vid en första anblick ”[...] se unga kvinnor som blir våldtagna av främmande och okända män, barn som blir utsatta för övergrepp eller äldre som blir rånade som brottsoffer”.⁷² Beaktas bör emellertid att det i praktiken förefallit vara helt andra grupper/individer som i allmänhet råkar ut för brott; vilka dessvärre ansetts svåra att identifiera/betrakta som offer för brott och därmed saknat förmåga att väcka samma sympati hos den utomstående betraktaren som det svaga, oskyldiga brottsoffret.⁷³ Bland dessa ”mindre idealiska” grupper av offer har bland annat kommit att innefattas; de som utgör del av själva brottet som sådant, det vill säga narkomaner och kriminella, men även (andra) starkare grupper som – på grund av sin dominans – ej fått anses uppfylla kravet om brottsoffrets sårbarhet, såsom exempelvis stat/andra institutioner samt företag. Offerrollen som sådan har således ej varit att anse så enkel som till en början givits sken av att framstå som, då den allmänna brottsofferdiskursen inte sällan tenderat att vara avhängig den samhälleliga uppfattningen om vem som fått anses motsvara föreställningen om ett av brott skadelidande subjekt.⁷⁴ Den allmänna brottsofferdiskursen torde sålunda, enligt min mening, kunna ses som ett uttryck för samhällets utveckling – dock ej

---

⁶⁷ Tham, Brottsoffrets uppkomst och framtid, 2001.

⁶⁸ Se bl.a. Jansson, Kvinnofrid: synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600-1800, 2002, samt Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 34.

⁶⁹ SOU 1976:9.

⁷⁰ Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 35.

⁷¹ Däribland bl.a. David Garland och Eva Österberg.

⁷² Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 34.

⁷³ Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 35.

⁷⁴ Se bl.a. Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 33 f. Jfr även Tham, Brottsoffrets uppkomst och framtid, (2001), samt Jansson, Kvinnofrid: synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600-1800, (2002).

nödvändigtvis en symbol för det moderna samhällets demokratisering och strävan efter kriminalpolitisk rättvisa. Detta i synnerhet som en tilltagande fokusering kring brottsoffret och dess ställning i rättsprocessen – genom ett synliggörande av offret i olika medier – kommit att bidra till en ökad brottsofferfokusering. Ett fenomen som i sin tur resulterat i tilldelandet av mer, men även fler, rättigheter åt den som blivit utsatt för brott. En brottsofferfokusering som emellertid låtit ske på bekostnad av en minskad rättsäkerhet för den tilltalade, där allmänhetens oro numera synes medialiserad och kriminalpolitiken nästan uteslutande kommit att utgöra en arena för att demonstrera (politisk) handlingskraft.⁷⁵

2.1.1.2 Det ”ideala brottsoffret”

Som nämnts ovan kan det ej anses förekomma någon allmänt accepterad definition avseende vem eller vilka som är att betrakta som brottsoffer.⁷⁶ Oaktat avsaknaden av en sådan definition i teorin, har emellertid en outtalad uppfattning avseende vem som *torde kunna* anses uppfylla definitionen av ett offer låtit urskiljas i praktiken. Där – genom en individuellt externaliserad bedömning av ”[...]deltagarnas definition av situationen” – har kunnat skönjas en rad olika offerstereotyper. Brottsofferperspektivet kan sålunda ej anses utgöra ett ting eller objektivet fenomen i sig.⁷⁷ Karakteristiskt för det idealtypiska brottsoffret är emellertid att detta ej sällan synes uppmålas”[...] i grälla färger av till exempel politiker i en valdebatt”.⁷⁸ Enligt en studie utförd av Christie torde följaktligen ett fastställande av vem som i praktiken uppfattas som brottsoffer och därmed kommer att erhålla stöd i egenskap av skadelidande – närmast uteslutande vara avhängig den samhälleliga uppfattningen om det ”idealiska offret”.⁷⁹

Vad som på samhällsnivå torde karaktärisera det idealiska offret, kan som utgångspunkt ej anses bestå i ett självutnämmande av människors status som brottsoffer. Med ”idealiskt offer” har av Christie sålunda kommit att åsyftas ”[...] en person eller kategori av individer som, när de drabbas av brott, lättast får fullständig legitim status som offer”.⁸⁰ Av det idealiska offret innehas vidare en slags offentlig status av samma typ och abstraktionsnivå som exempelvis (en) ”hjälte” eller ”förrädare”. Följaktligen torde – mot bakgrund av en sådan abstrakt klassificering och därtill förlänande av offentlig status – ett åstadkommande av en representativ sammanställning av dessa idealiska offer i det närmaste vara att anse ogenomförbar. Av Christie har vidare uppställts ett antal egenskaper vilka bör innehas av offret för att detta ska kunna anses idealiskt, där en bedömning av brottsoffrets föredömlighet må ske i kontrast till den misstänkte

⁷⁵ Jfr här bl.a. Howitt, ”Crime, the Media and the Law”, kap. 3.

⁷⁶ Se ovan avsnitt 2.1.1.1.

⁷⁷ Christie, ”Det idealiska offret”, s. 47.

⁷⁸ Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 35.

⁷⁹ Christie, ”Det idealiska offret”, (2001).

⁸⁰ Christie, ”Det idealiska offret”, s. 46 f.

gärningspersonen.⁸¹ Detta med anledning av att det idealtypiska offret torde vara att anse underlägset i förhållande till sin förgripare och sålunda att betrakta som svagt och oskyldigt.⁸² Synen på offret som svagt och oskyldigt kan följaktligen antas förstärka bilden av dess fullkomlighet, för att sedermera mynna ut i en formell status som brottsoffer och ett därtill legitimt åtnjutande av tillhörande offerrättigheter.⁸³ De egenskaper – vilka uppställts av Christie – hänförliga till offrets föredömlighet, är sålunda att anse påfallande kontrasterande i förhållande till gärningspersonen och dennes beskaffenheter:

Det idealiska offret

- utgörs av en mycket *svag* äldre/sjuk/betydligt yngre person (helst kvinna eller barn),
  - som är *upptagen med/involverad i ett respektabelt projekt/aktivitet* (exempelvis vård av sjuk släkting),
  - på väg till *en plats denne ej kan förebrås/klandras för att vara på/uppehålla sig vid* (m.a.o. gatan under dagtid, hemmet),
  - där den misstänkte gärningspersonen får anses vara *i överläge och kan beskrivas i negativa termer* (dvs. stor och ond),
  - och därtill framstår som *okänd för offret och ej heller innehar någon (personlig) relation* till denne.
- Den brottsdrabbade ska därutöver äga tillräckligt med inflytande för att kunna hävda sin ”offerstatus”.

Av en diskussion framförd av Christie kring det idealiska offret följer sålunda, att en i någon mån preciserad tanke om det idealiska offret får anses äga sin grund i den grad av svaghet/skuldlöshet i brottet hänförlig till offret och/eller dennes agerande vid själva brottstillfället.⁸⁴ De som ej lever upp till den idealiserade bild av ett föredömligt brottsoffer, kan icke heller anses utgöra lika självklara offer som den som (i jämförelse med mallen) förefaller motsvara idealexemplet för ett sådant ”mönsteroffer”. Urtypen för Christies idealiska brottsoffer torde följaktligen vara att bedöma fysiskt underlägset och därmedelst utelämnat åt den klart överlägsne gärningsmannens agerande – utan någon möjlighet att stå upp mot sin förgripare. Bilden av ett föredömligt brottsoffer kan sålunda, enligt Christie, anses utgöras av fysiskt svaga personer – såsom kvinnor och barn – vilka ej själva ägt någon inblandning i själva brottet och icke heller kunnat värja sig mot den klart överlägsne gärningsmannen (som inte sällan benämns i termer av kön).⁸⁵

⁸¹ BRÅ, Rapport från nätverksträff om brottsoffer, (2005).

⁸² Se Christie, ”Det idealiska offret”, s. 48.

⁸³ Se här bl.a. Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 34 f.

⁸⁴ Jfr här Lindgren m.fl., s. 35, samt Christie, ”Det idealiska offret”, s. 47 f.

⁸⁵ Jfr bl.a. BRÅ, Rapport från nätverksträff om brottsoffer, 2005.

Barnets roll i offerdiskursen har – mot bakgrund av ett radikalt 1960-tal och en därtill uppmärksammas feministisk debatt avseende mäns våld mot kvinnor – till övervägande del kommit att följa i det spår innefattande en viktimisering av kvinnan. En viktimisering hänförlig främst till de våldshandlingar utförda mot kvinnor såväl inom som utanför familjen.⁸⁶ Ett uppmärksammande av kvinnors vardag samt situation i allmänhet får vidare anses ha resulterat i utformandet av en tydlig offerroll åt den som varit att betrakta som fysiskt underlägsen.⁸⁷ Fokus på barn som brottsoffer kom emellertid främst att uppmärksammas i samband med Justitiedepartementets utredning från 2004⁸⁸, vars syfte bestod i att stärka barnperspektivet i lagstiftningen. En företeelse som icke desto mindre utgjort ett ämne väl värt att debattera sedan början av 1990-talet och Sveriges ratificering av barnkonventionen.⁸⁹ Etablerandet av en på samhällssystemets nivå riktad uppmärksamhet kring barns utsatthet för brott får vidare anses ha gett upphov till en rad omfattande förändringar, inte minst beträffande handläggningen av mål vid (misstanke om) sexuella övergrepp mot barn.⁹⁰ Genomsyrandet av ett tydligt barnperspektiv i utredningen har sålunda kommit att inneha en icke obetydlig inverkan på såväl den rättsliga hanteringen av barns utsagor som bevarandet av det enskilda barnets intresse i rättsprocessen.⁹¹ Barn i egenskap av offer torde följaktligen vara att anse som urtypen för Christies idealiska brottsoffer. I synnerhet då det brottsdrabbade barnet får anses inta en klart underlägsen ställning i förhållande till den dominante gärningsmannen och därmed inha en bristande förmåga att värja sig mot denne.⁹² Med anledning därav torde barn i egenskap av offer vara att anse särskilt skyddsvärda och – mot bakgrund av rättstaliga principer om trygghet och säkerhet – i nödgande behov av en god samverkan myndigheter emellan.⁹³ Brottsofferdiskursen kan i praktiken anses utgöra en viktig katalysator mellan å ena sidan brottsofferstödande och å andra sidan brottsförebyggande arbete/verksamhet, där en god samverkan myndigheter emellan får anses utgöra en förutsättning för ett rättssäkert tillvaratagande av det enskilda barnets intresse med utgångspunkt i principen om barnets bästa.⁹⁴ En anpassning av den rättsliga processen torde följaktligen företas i ljuset av det enskilda barnets kognitiva förmåga – med utgångspunkt i ett erkännande av barns svagare ställning som part.

---

⁸⁶ Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 33.

⁸⁷ Se ovan avsnitt 2.1.1.1.

⁸⁸ Ds 2004:56.

⁸⁹ Barnombudsmannen, Barnkonventionen – Barn som brottsoffer, 2005.

⁹⁰ Se härvid bl.a. de omfattande granskningar utförda av Riksåklagare avseende sexualbrott mot barn (2001-2002), samt den forskning från Socialstyrelsen kring sexuella övergrepp mot barn redovisad i ett antal expertrapporter (1999-2002). Ds 2004:56 s. 62, 68 f.

⁹¹ Se ovan avsnitt 1.1.

⁹² Christie, "Det idealiska offret", s. 48.

⁹³ Se nedan avsnitt 3.1.2.

⁹⁴ BRÅ, Rapport från nätverksträff om brottsoffer, 2005.

2.1.2 En statistisk sammanställning

Enligt forskning begås varje år tusentals sexualbrott mot barn som ännu ej uppnått 15 års ålder, för vilka en spegling av den faktiska förekomsten av antalet övergrepp mot barn förvisso får anses förhöjd i dunkel men likväl utgör en långt ifrån ovanlig statistisk företeelse även i Sverige.⁹⁵ Statistiken över antalet anmälda sexualbrott mot barn kantas således av tusentals fall av sexuella övergrepp mot barn i enlighet med 6 kap. BrB, där en majoritet av de brott som anmäls emellertid sällan leder till åtal.⁹⁶ Vidare innehar en övervägande andel av de sexualbrott som begås mot barn även karaktären av tillitsbrott; en företeelse som (i sin tur) kan komma att äga en avsevärd inverkan på offrets benägenhet att anmäla brott och därigenom påverka statistiken över antalet misstänkta fall av sexuella övergrepp i en mer eller mindre oönskad riktning.⁹⁷ Förekomsten av sexuella övergrepp mot barn under 15 år torde följaktligen ej vara att anse som ett fenomen kantat av vår tids utveckling av brottsligheten i sig, utan snarare en problematik kring påträffandet av sådan brottslighet i praktiken.

Av 2010 års statistik avseende antalet anmälda sexualbrott⁹⁸ mot barn under 15 år följer att en majoritet av de 4391 anmälningar – vilka inkom till polismyndigheten samma år – främst utgjordes av sexuella övergrepp mot barn i form av våldtäkt samt sexuellt ofredande.⁹⁹ Vidare har av Socialstyrelsen – genom en statistisk sammanställning angående misstänkta fall av sexuella övergrepp mot barn under 15 år – konstaterats att mellan en och två polisanmälningar per 1000 barn anmäls till och/eller registreras av myndigheten varje år. En sammanställning av 2010 års siffror visar således på en markant uppgång i anmälningsfrekvensen jämfört med tidigare år.¹⁰⁰ Kriminalstatistiska data avseende antalet till polisen anmälda brott bör emellertid tolkas restriktivt. I synnerhet som tillförlitligheten i sådan statistik i praktiken tenderar att bli avhängig allmänhetens benägenhet att upptäcka samt anmäla brott och/eller påträffandet av sådan brottslighet av myndigheten själv i dess yttre verksamhet.¹⁰¹ I jämförelse med tidigare års siffror om närmare 3800 anmälningar – vilka avsåg samtliga former av sexualbrott mot barn i enlighet med BrB 6 kap. – visar en statistisk sammanställning över antalet anmälningar avseende sexualbrott mot barn icke desto mindre på en tydlig ökning

---

⁹⁵ Jfr Svedin, Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Definitioner och förekomst, s. 96 f., samt Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 241 ff.

⁹⁶ Se bl.a. Diesen, ”Processrättsligt perspektiv. Om positiv och negativ särbehandling i straffprocessen, s. 197 f.

⁹⁷ Se bl.a. BRÅ, Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007, s. 162 f., samt Nordström, Upp till 18-fakta om barn och ungdom, s. 149 f. Se även Rikspolisstyrelsen. Brott mot barn - En inventering i 10 polismyndigheter, (2001).

⁹⁸ I enlighet med den definition av sexuella övergrepp vilken anges i avsnitt 1.1 ovan.

⁹⁹ BRÅ tabell P1 2010, Anmälda brott – hela landet, 31/1 2011.

¹⁰⁰ Se Motion 2010/11:Ju300, s. 1.

¹⁰¹ Jfr bl.a. Engdahl, Att mäta brottslighet, s. 1 f.

av sexuella övergrepp (alternativt anmälningsbenägenheten för sådan brottslighet) mot barn i åldrarna 0-15 år.¹⁰² Samtliga källor och metoder för att studera en viss brottslighets omfattning och struktur bör emellertid allttjämt granskas kritiskt av tolkaren. Ett kritiskt förhållningssätt må sålunda intas i syfte att undvika eventuella felkällor och därigenom minimera uppkomsten av missvisande statistisk data. Detta i synnerhet som det visat sig svårt att enbart utifrån kriminalstatistiska data, korrekt uppskatta omfattningen av en viss brottslighet i praktiken. Genomförandet av offer- samt självdeklarationsundersökningar avseende utsatthet för brott bland allmänheten har sålunda kommit att utgöra ett viktigt komplement till officiell kriminalstatistik för att studera och mäta brottslighet. Detta i synnerhet som denna typ av källor och metoder för att samla in uppgifter om brottslighet fått anses frambringa en viss uppfattning om brottets omfattning i praktiken.¹⁰³ Beaktas bör emellertid att de svar som erhålls vid sådana undersökningar i det närmaste är att anse avhängiga de av frågeställaren avgivna frågornas variation och utformning.¹⁰⁴ En viss försiktig må allttjämt företas av den som har att tolka de metoder för att studera en viss brottslighets omfattning och struktur, inte minst i syfte att minimera risken för felkällor i samband med en sådan statistisk avläsning. Trots konstaterandet av en ökning i antalet anmälningar rörande sexualbrott mot barn under 15 år kan emellertid diskuteras huruvida en sådan ökning utgör resultatet av; en upptrappning av antalet övergrepp till följd av en faktisk tillväxt i antalet brott, förändringar i lag- eller statistikföring eller blott en förhöjd anmälningsbenägenhet bland såväl barn som föräldrar till barn vilka misstänks ha blivit utsatta för sexuella övergrepp.¹⁰⁵ Vidare bör tas i beaktande att den uppskattade åtalsfrekvensen samt lagföringen vid misstanke om sexualbrott mot barn är att anse som anmärkningsvärt låg, då tydliga brister i handläggningen av sexualbrott mot barn vittnar om betydande svårigheter kring utredningen av sådan brottslighet.¹⁰⁶ I barnombudsmannens senaste rapport uppgår den uppskattade åtalsfrekvensen i samband med sexuella övergrepp mot barn under 15 år till blotta 10-20 procent,¹⁰⁷ men kan – i enlighet med 2009 års statistik avseende antalet lagföringsbeslut i hela landet – i realiteten vara så låg som 6 procent.¹⁰⁸ Detta i jämförelse med den statistik avseende vuxna, där åtminstone 10 procent av antalet anmälda våldtäkter leder till åtal. Av den rapport finansierad av EU:s Daphneprogram – vilken utkom i april 2009 – följer emellertid att åtalsfrekvensen

---

¹⁰² Se BRÅ tabell 100 (2006), Anmälda brott – hela landet, 31/1 2011.

¹⁰³ Se bl.a. Engdahl, Att mäta brottslighet, s. 1 f. samt Amnesty International, Fallet nedlagt. Våldtäkt och mänskliga rättigheter i de nordiska länderna, kap. 2.

¹⁰⁴ Amnesty International, Fallet nedlagt. Våldtäkt och mänskliga rättigheter i de nordiska länderna, s. 22.

¹⁰⁵ Jfr här bl.a. Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 242 f.

¹⁰⁶ Se bl.a. Cederborg, Barnintervjuer: Vägledning vid utredningsarbete, s.17.

¹⁰⁷ BR2010:01, s. 192 f.

¹⁰⁸ Se BRÅ tabell 420 (2009), Lagföringsbeslut – hela landet, 19/2 2011.

för våldtäkt i Sverige överlag är att anse som synnerligen låg.¹⁰⁹ Uppmärksammas bör vidare att brott som i enlighet med statistiska data varit att anse uppklarade, skall skiljas från beräkandet av den faktiska åtalsfrekvensen, då den omständigheten att ett brott anses uppklarat ej per automatik leder till att åtal har väckts och dom därmed fallit.¹¹⁰ Detta med anledning av att den statistik över brottsuppklarande beslut i praktiken skiljer sig från beräkandet av den faktiska åtalsfrekvensen i statistiska sammanhang. Avseende aktuell statistisk över antalet uppklarade brott har följaktligen kommit att redovisas de brott vilka – genom allmänhetens eller annan ”behörig”¹¹¹ alternativt anonym anmälares försorg – initialt resulterat i en anmälan men av polis, tull och åklagare sedermera låtits klarläggas och åtgärdas under ett och samma kalenderår.¹¹² Av den information publicerad av Brottsförebyggande rådet¹¹³ framgår emellertid att endast den omständigheten att ett brott i enlighet med statistiska data varit att betrakta såsom klarlagt, ej per automatik innebär att en faktisk gärningsperson förmått bindas till detta. Ett brottsuppklarande beslut torde i praktiken likväl kunna utgöra ett ”polislikt klarläggande” allena.¹¹⁴ De brottsuppklarande besluten indelas vidare i två kategorier av uppklaring. Beslut om nedläggande av en utredning – med anledning av att en begången gärning ej varit att klassificera såsom brott – går här att härleda till ett tekniskt uppklarande, medans sådana beslut där brott uppklasas genom att åklagare fattar beslut i åtalsfrågan¹¹⁵ är att beteckna såsom personuppklarade.¹¹⁶ Statistiken över uppklarade brott får sålunda anses ge en viss bild av den omfattning, struktur, regionala fördelning samt utveckling över tid – hänförlig till en statistisk sammanställning av de brottsuppklarande besluten i praktiken.¹¹⁷

Som nämnts ovan innehar en majoritet av de sexualbrott som begås mot barn karaktären av tillitsbrott – för vilka förövaren varit känd av barnet samt förekommit i dennes närmiljö. Sexuella övergrepp mot barn kantas därvid som

---

¹⁰⁹ Se bl.a. motion 2009/10:Ju373, s. 3 f.

¹¹⁰ Se BRÅ, Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007, s. 163.

¹¹¹ Som exempel kan härvid omnämnas bl.a. de myndigheter som enligt socialtjänstlagen berörs särskilt av den lagstadgade anmälningskyldigheten i SoL 14 kap. 1 § 2 st.

¹¹² BRÅ, Uppklarade brott, (2010).

¹¹³ Hädanefter benämnt BRÅ.

¹¹⁴ I synnerhet som även de beslut om att avskryva ett ärende med anledning av att ”brott ej kan styrkas”, i praktiken är att beteckna såsom brottsuppklarande. Se här bl.a. BRÅ, Uppklarade brott, (2010).

¹¹⁵ Exempelvis genom åtals väckelse, utfärdande av strafföreläggande eller meddelande om åtalsunderlåtelse. Se BRÅ, Uppklarade brott, (2009).

¹¹⁶ BRÅ, Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007, (2008).

¹¹⁷ Statistiken över de antal brott vilka klarats upp under ett år i procent av antal anmälda brott samma år, dvs. den aktuella uppklaringsprocenten, används inte sällan som ett som mått på polis och åklagares förmåga att klara upp brott. Ett lämpligare mått att mäta i vilken utsträckning aktuella gärningspersoner de facto kommit att bindas till de brott som anmäls, utgörs emellertid av personuppklaringsprocenten (dvs. kvoten mellan antalet personuppklarade brott och antalet anmälda brott samma år uttryckt i procent).

utgångspunkt av ett stort mörkertal till följd av integritetskränkning.¹¹⁸ Mörkertalet avseende sexuella övergrepp mot barn torde sålunda vara att anse icke oväsentligt men – i förhållande till typen av sexualbrott – variera i fråga om anmälningsbenägenhet kopplat till just graden av skam och skuld hos offret. Olika påverkansfaktorer i samband med offrets benägenhet att anmäla brott, går vidare att härleda till faktorer såsom grovheten i brottet samt relationen till den misstänkte gärningspersonen.¹¹⁹ Skälen till varför brottsoffer väljer att inte anmäla torde följaktligen vara att anse komplexa. Ett utrönande av de faktorer vilka tenderar att inneha en avhållande inverkan på offrets benägenhet att anmäla brott, kan emellertid resultera i åtgärder innefattande ett motverkande av sådana påverkansfaktorer på anmälningsbenägenheten.¹²⁰ En särskild problematik gällande sexualbrott mot barn förefaller vidare bestå i en begränsad möjlighet för den som ännu ej uppnått 15 års ålder att själv göra en polisanmälan. Ett tillkännagivande om sexuella övergrepp mot barn i praktiken tenderar därmed att bli avhängigt den vuxnes förmåga att uppmärksamma förekomsten av eventuella missförhållanden i barnets närhet.¹²¹ Någon lagstadgad skyldighet för personer i barnets naturliga omgivning, som ej utgör yrkesverksamma¹²², att anmäla förekomsten av eventuella missförhållanden – exempelvis vid misstanke om utsatthet för brott – föreligger emellertid ej.¹²³ Om ej inbegrips de fall där brott i enlighet med bestämmelsen i BrB 23 kap. 6 § torde vara att anse ”å färde”; det ankommer härvid på var och en att anmäla eller på annat sätt avslöja i det fall brottet är att anse grovt – såsom exempelvis våldtäkt mot barn.¹²⁴ Av forskning framgår vidare att brister i anmälningsskyldigheten dessvärre förekommer bland såväl barnhälsovård som skola och barnomsorg.¹²⁵ Ett konstaterande som, enligt min mening, i praktiken torde kunna komma att urholka möjligheten till ett rättsäkert tillvaratagande av barns intressen med utgångspunkt i principen om barnets bästa. Detta inte minst med anledning av att en god samverkan myndigheter emellan – ur såväl ett rättsäkerhets- som trygghetsperspektiv – får anses utgöra en förutsättning för ett jämlikt och effektivt tillvaratagande av det enskilda barnets intresse i samtliga led av den rättsliga processen. Ytterligare en

---

¹¹⁸ Se bl.a. BRÅ, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, s. 162 f., samt Nordström, *Upp till 18-fakta om barn och ungdom*, s. 149 f.

¹¹⁹ Jfr bl.a. BRÅ, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, s. 162.

¹²⁰ Amnesty International, *Fallet nedlagt. Våldtäkt och mänskliga rättigheter i de nordiska länderna*, s. 23 f.

¹²¹ Se bl.a. Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 187, samt Lindgren m.fl., *Utsatta och sårbara brottsoffer*, s. 248 f.

¹²² Jfr socialtjänstlagen 14 kap. 1 § 1 st.

¹²³ Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*, s. 6 f.

¹²⁴ Av bestämmelsen framgår emellertid att uppkomsten av en sådan skyldighet ej föreligger i fråga om redan begångna brott. Se härvid bl.a. Diesen, Gumpert, Lindblad och Sutorius, *Sexuella övergrepp mot barn*, s. 35 f.

¹²⁵ Se härvid bl.a. Sundell och Colbiörnsen, *Samhällets stöd till elever med psykosociala problem*, (2000).

faktor som kommit att försvåra ett tillgodoseende av barns behov av skydd utgörs följaktligen av barns förmåga att själva kunna berätta om en viss händelse samt huruvida dessa ord tas för sanning av mottagaren eller ej.¹²⁶ Det är därför av avsevärd vikt att anmälningsskyldigheten hos yrkesverksamma efterföljs, då ett ingripande enligt socialtjänstlagen i praktiken torde kunna innebära den enda möjligheten för ett barn att göra sin röst hörd.

---

¹²⁶ Se SOU 2001:14, s. 12 f.

3 Innebörden av ett tillvaratagande av barns intressen i den rättsliga processen

---

3.1 Barnets bästa i ljuset av rättstatliga principer om trygghet och säkerhet

Som nämnts ovan ska den rättsliga processen som utgångspunkt präglas av en balans mellan de två grundläggande principerna om rättsäkerhet samt rättstrygghet vilka uppställs i samband med rättstillämpning.¹²⁷ Detta i syfte att säkerställa frambringandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet (s.k. ”fair-trial”); varigenom ett rättsäkert tillvaratagande av såväl det brottsdrabbade barnets som den misstänkte gärningspersonens enskilda intresse får anses utgöra en förutsättning för upprätthållandet av en processrelaterad jämlikhet.¹²⁸ Rätten till en rättvis rättegång stadgas i EKMR artikel 6 och utgör vidare en – för ett demokratiskt samhälle – fundamental rättighet, där likställdhet parterna emellan torde vara en förutsättning för en rättvis bedömning i det enskilda fallet.¹²⁹ En balans mellan de två rättstatliga principerna om trygghet och säkerhet får sålunda anses utgöra en omständighet av essentiell betydelse för tillförsäkrandet av en i grunden rättvis rättegång med utgångspunkt i artikel 6; innefattande såväl ett motverkande av olikställdhet som ett därtill uteslutet missgynnande å den ene partens bekostnad.¹³⁰ Syftet med etablerandet av ett processrelaterat krav om en ”fair-trial” består som utgångspunkt i en bedömning av huruvida processen varit rättvis utifrån det enskilda fallet.¹³¹ Vidare kan inrättandet av ett sådant krav anses innebära ett förpliktigande för domstolen att förrätta en regelrätt undersökning av samtliga de förslag, argument och bevis vilka anförts av parterna – utan att på förhand avgöra om dessa torde vara av vikt för domstolens beslut.¹³² Etablerandet av en likställdhet utgör sålunda en förutsättning för rätten till en rättvis rättegång, där den princip om parternas likställdhet i processen (”equality of arms”) anses nära förenad med frambringandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet.¹³³ Av Europadomstolen har framhållits att i ett demokratiskt samhälle kan rätten till en rättvis rättegång anses inta en så framstående roll att det ej synes förekomma

---

¹²⁷ Se ovan avsnitt 1.1.

¹²⁸ Jfr bl.a. Diesen och Sutorius, Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga hanteringen, s. 37.

¹²⁹ Jfr bl.a. *Perez v France* (Mål nr. 47287/99), dom den 12 februari 2004, p. 64, samt Harris, O’Boyle, Bates och Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights*, s. 202.

¹³⁰ Se bl.a. Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 217 f.

¹³¹ van Dijk m.fl., *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*, s. 578-579.

¹³² Se bl.a. *Kraska mot Schweiz* (Mål nr. 13942/88), dom den 19 april 1993, p. 30.

¹³³ Se bl.a. Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 218, samt *Dombo Beheer mot Nederländerna* (Mål nr. 14448/88), dom den 27 oktober 1993, p. 33.

någonting som i sig rättfärdigar en restriktiv tolkning av dess lydelse.¹³⁴ För att en rättegång ska anses rättvis – med utgångspunkt i den princip om ”fair-trial” – fordras icke desto mindre en förenlighet med den princip om processrelaterad jämlikhet, vilken dock ej uttryckligen framgår av lydelsen i artikel 6.¹³⁵ Innebörden av principen torde följaktligen vara i behov av viss tolkning för införlivandet av en praktisk tillämpning av dess syfte. En initial definition av begreppet ”equality of arms” – och därtill hörande innebörd av en processrelaterad jämlikhet – har sålunda låtits komma till uttryck i det av Europadomstolen uppmärksammade målet från 1968: *Neumeister mot Österrike*.¹³⁶ Klart är att en bedömning av huruvida processen varit att anse rättvis som utgångspunkt ska företas i varje enskilt fall.¹³⁷ I praxis har vidare fastslagits att upprätthållandet av en sådan ”equality of arms” blott kan anses utgöra *ett* av flera drag utmärkande för en rättvis rättegång. Men, mot bakgrund av en evaluering av det rättsliga förfarandet (rättegången) i sin helhet, torde vara av avsevärd vikt för tillförsäkrandet av en rättvis rättegång i praktiken.¹³⁸ En bedömning av parternas ”equality of arms” bör sålunda företas mot bakgrund av de förutsättningar samt begränsningar hänförliga till den enskilde individen.¹³⁹ Enligt den studie utförd av Diesen avseende barns ställning i rättsprocessen har emellertid konstaterats att i brottmål utgår en värdering av de bevis som finns att tillgå inte sällan från den vuxnes förmåga att förstå och kommunicera.¹⁴⁰ Oaktat att det i mål om brott i huvudsak är åklagare som för den brottsdrabbades talan, får utformandet av ett rättsväsende i ljuset av den vuxnes sfär anses innebära betydande svårigheter för barn att som utgångspunkt självständigt hävda sin rätt i processen. Inte minst med anledning av att en uppspelning av det på video inspelade förhöret med barnet under själva förundersökningen vanligen ställs mot en fysiskt närvarande misstänkt gärningspersons ”dynamiska” version av det inträffade, vid en efterföljande bevisupptagning i domstol.¹⁴¹ I mål om sexuella övergrepp mot barn har vidare – vid sidan av de bevisvärderingsproblem hänförliga till vuxna våldtäktsmål där ord står mot ord – ytterligare en problematik bestående i barns bristande förmåga att förstå samt korrekt framföra vad de blivit utsatta för kommit

---

¹³⁴ Se bl.a. *Perez v France* (Mål nr. 47287/99), dom den 12 februari 2004, p. 64.

¹³⁵ Se härvid bl.a. Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 218, samt Harris, O’Boyle, Bates och Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights*, s. 251.

¹³⁶ Se ovan avsnitt 1.1.

¹³⁷ van Dijk m.fl., *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*, s. 578-579.

¹³⁸ Se bl.a. *Kraska mot Schweiz* (Mål nr. 13942/88), dom den 19 april 1993, p. 30.

¹³⁹ Jfr bl.a. *Neumeister mot Österrike* (Mål nr. 1936/63), dom den 27 juni 1968, p. 22, samt *Dombo Beheer mot Nederländerna* (Mål nr. 14448/88), dom den 27 oktober 1993, p. 33.

¹⁴⁰ Diesen, *Barnets i vuxnas rättsystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp*, (2002).

¹⁴¹ Se bl.a. Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 187 f.

att skönjas.¹⁴² Ett konstaterande som i praktiken innebär att situationen i sådana mål där barn misstänks ha blivit utsatta för sexuella övergrepp, får anses skilja sig markant "[...]från den "kamp" mellan två likställda parter som processen och dess principer bygger på".¹⁴³ Den rättsliga processen är sålunda i grunden att betrakta som initialt olikställd. Detta i synnerhet som förhållandet mellan parterna – men framförallt barnets position i rättssystemet – utifrån ett processrelaterat jämlikhetsperspektiv ej är att anse rättvisande för det såväl bevisvärderings- som rättstillämpningshandikappade barnet.¹⁴⁴ Avsaknaden av en processmässigt erforderlig anpassning av rättssystemet till barns bristande förmåga att förmedla sina erfarenheter, riskerar därmed resultera i en svårighet för det brottsdrabbade barnet att (i praktiken) få sina rättigheter tillgodosedda i en process. Rättegångar utgör som utgångspunkt följaktligen en del av vuxenvärlden, där barnets verklighet vid en eventuell medverkan i en rättslig process med andra ord måste omsättas till den vuxnes begrepp och rättsfigurer.¹⁴⁵ Särskilda tillgodosedanden i förhållande till de förutsättningar samt begränsningar vilka innehas av den som ännu ej uppnått 15 års ålder synes alltså utgöra en bristvara; innefattande ett rättsligt tomrum som "[...]medvetet måste fyllas med kunskap och metodik vid utredning och prövning".¹⁴⁶ Av Sutorius har vidare uttalats att "[ä]ven om man inte går så långt som till att påstå att barn är alltigenom rättslösa [...]" får emellertid ur rättssäkerhetshänseende barn anses stå i klart underläge, "[m]ed handikapp vad gäller bevisvärdering och rättstillämpning".¹⁴⁷ Uppkomsten av eventuella ojämlikheter i parternas processuella möjligheter torde följaktligen kunna komma att inverka på det enskilda barnets möjligheter att uppnå en balans parterna emellan. Detta i synnerhet som barn i egenskap av målsägande är att betrakta såsom processuellt underlägsna och därmed beroende av den vuxnes förmåga att – i egenskap av företrädare – tillvarata det enskilda barnets intresse.¹⁴⁸ Den jämlikhet som här åsyftas för att kravet på en rättvis rättegång ska anses uppfyllt, kan, enligt min mening, i det fall hela rättsväsendet synes utformat efter blott *ett* enskilt intresse dessvärre ej komma att förverkligas. Detta främst med anledning av att det av brott drabbade barnet – i egenskap av målsägande – (framförallt i mål om sexualbrott) som utgångspunkt försätts i ett svårt underläge gentemot sin motpart. Ett tillvaratagande av det brottsdrabbade barnets intresse riskerar följaktligen bli avhängigt den vuxnes förmåga att komplettera

---

¹⁴² Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 250 f.

¹⁴³ Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 188.

¹⁴⁴ Se bl.a. Diesen, Barnets i vuxnas rättssystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 10 f.

¹⁴⁵ Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 188.

¹⁴⁶ Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 251.

¹⁴⁷ Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 250 f.

¹⁴⁸ Se bl.a. Diesen, Barnets i vuxnas rättssystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 10 f.

uppkomsten av betydande brister i barns uttalanden. Detta med anledning av att de rättsprocessuella krav – vilka utformats i ljuset av den vuxnes sfär – tenderar leda till uppkomsten av icke oväsentliga brister i barns uttalanden; innefattande en otillräcklighet att uppfylla rättsordningens krav på utsagors tillförlitlighet.¹⁴⁹ Barnets utsaga riskerar därmed bli föremål för en ofördelaktig utsageanalytisk bedömning i domstol – till följd av en processrelaterad ojämlikhet i rättskipningen till förmån för den vuxne. Ett konstaterande som i praktiken torde kunna urholka möjligheten till ett rättsäkert tillvaratagande av barns intressen med utgångspunkt i principen om barnets bästa. I synnerhet som en särskild problematik kring barns berättande om sexuella övergrepp – jämfört med vuxnas berättelser om sexuella övergrepp – kunnat skönjas i fråga om barns verbala samt erfarenhetsmässiga förmåga att förstå samt förklara innebörden av en sexuell handling.¹⁵⁰ Barn i egenskap av parter i en rättegång torde följaktligen – enligt den studie utförd av Diesen – vara att betrakta såsom bevismässigt handikappade i förhållande till vuxna.¹⁵¹ En uppfattning som jämväl kommit att framföras av sexualbrottsforskaren Helena Sutorius^{152, 153}. Av Europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna har vidare uttalats att – avseende förhör med barn vilka misstänks ha blivit utsatta för sexuella övergrepp – undantag bör tillämpas i fråga om den i artikel 6 stadgade principen om ”fair trial”.¹⁵⁴ Detta med anledning av att det i mål gällande sexualbrott mot barn torde vara förenligt med Europakonventionen att – med hänsyn till det enskilda barnet och dennes privatliv – ej oinskränkt låta tillämpa de rättigheter vilka hör till åtnjutandet av en rättvis rättegång.¹⁵⁵ De eventuella undantag som här åsyftas utgörs vidare av försvarets rätt att beredas möjlighet till förhör med barnet under processens gång; om ej regelrätt förhör med målsäganden i bevissyfte torde vara möjligt under själva huvudförhandlingen.¹⁵⁶ Beaktas bör följaktligen den tilltalades rätt till kontradiktion, vilken – i enlighet med EKMR artikel 6 – uttrycks indirekt och därmedelst innefattas i begreppet ”rättvis rättegång”.¹⁵⁷ I det fall försvaret ej givits möjlighet att höra barnet, har i praxis konstaterats att ”[...]om bevisupptagning skett i strid mot vad som normalt gäller för ”fair trial”, dvs. i detta fall försvarets

---

¹⁴⁹ Diesen, Barnet i vuxnas rättsystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 10 f.

¹⁵⁰ Se bl.a. Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 245 f., samt Svedin och Back, Varför berättar de inte?, 2003.

¹⁵¹ Diesen, Barnet i vuxnas rättsystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 13 f.

¹⁵² Lektor i juridik med inriktning mot forskning avseende sexualbrott.

¹⁵³ Se bl.a. Lindgren m.fl., Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 250.

¹⁵⁴ Lindqvist./Sweden, no 26304/95, SOU 2007:6 s. 98.

¹⁵⁵ Detta under förutsättning att den tilltalade – i enlighet med principen om en rättvis rättegång – ges möjlighet till ett adekvat och effektivt försvar. Se härvid bl.a. Lindqvist./Sweden, no 26304/95.

¹⁵⁶ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 38.

¹⁵⁷ Se härvid bl.a. NJA 2006 s. 394.

rätt att ställa frågor till målsäganden, måste offrets utsaga bedömas med stor försiktighet ("extreme care").¹⁵⁸ Den av barnet avgivna förhørsutsagan torde likväl kunna godtas som bevisning i målet, under förutsättning att samtliga möjligheter för den tilltalade att utöva sin rätt till kontradiktion varit att anse uttömda. Detta exempelvis genom att försvaret låtit avstå från de tillfällen som erbjudits (av polis/åklagare) att höra barnet under förundersökningen.¹⁵⁹ Brister i polis/åklagares eftersträvan av en försvararmedverkan – och därmed ett obefogat åsidosättande av den kontradiktoriska processprincipen och försvarets allmänna rättigheter – under en pågående utredning, tenderar sålunda att ha en icke obetydlig inverkan på bedömningen av barnutsagens tillförlitlighet vid en efterföljande bevisupptagning i domstol.¹⁶⁰ I syfte att tillse att ett rättsäkert tillvaratagande av såväl det brottsdrabbade barnets som den misstänkte gärningspersonens enskilda intresse företas i ljuset av Europadomstolens praxis avseende en tillämpning av begreppet "fair trial" – torde följaktligen en möjlighet till beredande åt försvaret att nyttja sin processrelaterade kontradiktion starkt eftersträvas för att säkerställa frambringandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet.¹⁶¹ Inte minst i fråga om åstadkommandet av en icke orimlig möjlighet för den avgivna barnutsagan att uppnå optimalt bevisvärde.¹⁶²

Rätten till likabehandling utgör som utgångspunkt en grundläggande rättighet i svensk lagstiftning, RF 1 kap. 9 §. Det ankommer sålunda på samtliga domstolar samt förvaltningsmyndigheter att tillse att ett rättsäkert tillvaratagande av den enskildes intressen sker med utgångspunkt i de rättstatliga principer om trygghet och säkerhet, vilka uppställts i syfte att säkerställa frambringandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet.¹⁶³ En anpassning av den rättsliga processen till blott *ett* enskilt intresse torde följaktligen ej anses uppfylla det krav om balans – mellan å ena sidan rättsäkerhet och å andra sidan rättstrygghet – vilket utgör en förutsättning för frambringandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet.¹⁶⁴ Detta i synnerhet som det avseende de myndigheter vilka kan anses fullgöra offentliga förvaltningsuppgifter, föreligger en skyldighet att i den egna verksamheten "[b]eakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet, RF 1 kap. 9 §.¹⁶⁵ Av Regeringsformen framgår således att för säkerställandet av en processrelaterad jämlikhet torde upprätthållandet av en

¹⁵⁸ Lindqvist./Sweden, no 26304/95, SOU 2007:6 s. 98.

¹⁵⁹ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 38 f.

¹⁶⁰ Lindqvist./Sweden, no 26304/95, SOU 2007:6 s. 98.

¹⁶¹ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 39.

¹⁶² Se bl.a. Diesen, Barnets i vuxnas rättsystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 21.

¹⁶³ Diesen och Sutorius, Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga hanteringen, s. 12 samt 37 f.

¹⁶⁴ Jfr Lindgren m.fl, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 251 f.

¹⁶⁵ Prop. 1975/76:209.

balans parterna emellan utgöra en förutsättning. Icke desto mindre har det ansetts nödvändigt att positivt särbehandla den som är att anse i behov av processuella skyddsåtgärder.¹⁶⁶ Detta för att utjämna förekomsten av en eventuell olikställdhet parterna emellan och därtill motverka uppkomsten av en individuellt baserad obalans hänförlig till ett missgynnande på ena partens bekostnad.¹⁶⁷ I syfte att tillse att ett tillgodoseende av den enskildes rättigheter sker med utgångspunkt i den princip om en rättvis rättegång, fordras som nämnts en balans mellan å ena sidan rättssäkerhet och å andra sidan rättstrygghet.¹⁶⁸ En bedömning av huruvida en process uppfyller det krav på processrelaterad jämlikhet eller ej – vilket uppställs i samband med konventionens krav på ett rättvist rättegångsförfarande – bör sålunda företas utifrån det antagande att förhållandet mellan parterna initialt är att anse olikställt.¹⁶⁹ Detta med anledning av det resonemang kring barns underordnade ställning i rättsprocessen; varigenom det brottsdrabbade barnet varit att betrakta såsom processuellt underlägset och därmed beroende av den vuxnes förmåga att i egenskap av företrädare tillvarata dess partsrelaterade intresse. Ett tillvaratagande av barns intressen i mål om sexualbrott torde följaktligen ske med utgångspunkt i ett erkännande av barnets svagare ställning som processsubjekt i allmänhet. I synnerhet som en oförmåga hos vuxna företrädare att korrekt uppfatta barns sätt att kommunicera sina upplevelser, kommit att innebära en icke obetydlig svårighet för barn att i praktiken åtnjuta samma processuella möjligheter i egenskap av målsägande som den vuxne aktören.¹⁷⁰ Säkerställandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet torde sålunda vara att anse avhängig möjligheten att – avseende det ”lilla barnet” – låta införa processuella skyddsåtgärder. Detta i form av lämpliga åtgärder beträffande anpassning av den rättsliga processen till den enskildes kognitiva förmåga – med beaktande av de förutsättningar samt begränsningar vilka innehas av den som ännu ej uppnått 15 års ålder.¹⁷¹

3.2 Samverkan mellan myndigheter

I syfte att stärka barnperspektivet i samtliga utredningssammanhang kom av Justitiedepartementet att utarbetas en utredning avseende fokus på barn som

---

¹⁶⁶ Negri, Stefania, The Principle of “Equality of arms” and the Evolving Law of International Criminal Procedure, s. 513-571.

¹⁶⁷ Nowak, , Oskyldighetspresumtionen, s. 60, samt van Dijk, van Hoof, van Rijn och Zwaak, Theory and practice of the European Convention on Human Rights, s. 580. Se även Lernestedt, ”Rättsfilosofiskt perspektiv. Principer om likhet inför lagen”, s. 17.

¹⁶⁸ Se bl.a. Diesen och Sutorius, Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga hanteringen, s. 37.

¹⁶⁹ Se ovan (samma avsnitt) resonemang angående barns processuella underläge jämväl i egenskap av målsägande.

¹⁷⁰ Jfr bl.a. Diesen, Barnets i vuxnas rättsystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 10 f.

¹⁷¹ Se bl.a. Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 187.

brottsoffer.¹⁷² Av utredningen framgår att all offentlig verksamhet skall utgå från en så kallad fördragskonform tolkning; innebärandes en interpretation av all nationell lagstiftning i ljuset av barnkonventionen. Samtliga de åtgärder som är att anse lämpliga bör följaktligen vidtas med beaktande av barnets bästa i alla frågor rörande barn.¹⁷³ I enlighet med Åklagarmyndighetens handbok avseende *handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn* innefattas vidare samtliga ärenden rörande misstanke om sexualbrott mot barn av en samverkansskyldighet mellan de myndigheter som direkt/indirekt kan komma att beröras av ett ärende.¹⁷⁴ Det ankommer sålunda på berörda myndigheter att vid misstanke om en tämligen grundad förekomst av missförhållanden, låta upprätta en anmälan om övergrepp mot barn i det fall ett ingripande från nämnden torde utgöra en nödvändighet för ett barns behov av skydd.¹⁷⁵ Integrerandet av ett tydligt barnperspektiv i handläggningen av mål rörande sexualbrott mot barn har följaktligen låtit genomsyras av en samverkan myndigheter emellan, i syfte att uppnå ett rättssäkert tillvaratagande av barns intressen med utgångspunkt i principen om barnets bästa. Samtliga utredningar gällande barns behov av stöd och hjälp bör därför som utgångspunkt företas ur ett helhetsperspektiv – där varje åtgärd ses i ljuset av den enskilde individens behov – och i enlighet med socialtjänstlagen¹⁷⁶ 11 kap. 2 § 2 st. jämväl bedrivs skyndsamt.¹⁷⁷

Av SoL 5 kap. 1 a § framgår att det är socialnämnden som bär det huvudsakliga ansvaret för att ”[i] frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs”. Bestämmelsen ålägger nämnden en skyldighet att i samtliga frågor rörande barn som far illa eller riskerar att fara illa, samverka med andra samhällsorgan, organisationer och övriga berörda i såväl den uppsökande verksamheten som på individnivå.¹⁷⁸ I denna samverkansskyldighet har följaktligen kommit att inbegripas samtliga fall av barn- och ungdomsärenden, där ett behov av insatser från socialtjänstens sida fått anses vara för handen. Ett implementerande av vissa insatser på en övergripande nivå torde sålunda, enligt min mening, företas i syfte att förebygga uppkomsten av brott mot barn redan i ett tidigt stadium. Samverkande åtgärder bör därmed vidtas så snart kännedom om eventuella missförhållanden kommit nämnden tillhanda, varpå det får anses ankomma på

---

¹⁷² Ds 2004:56.

¹⁷³ Se ovan avsnitt 1.1.

¹⁷⁴ Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*, s. 7.

¹⁷⁵ Se bl.a. Norström och Thunved, *Nya sociallagarna*, s. 125, 294, samt prop. 2002/03:53.

¹⁷⁶ Hädanefter benämnd SoL.

¹⁷⁷ Norström och Thunved, *Nya sociallagarna*, s. 237 f. Jfr härvid det generella krav om skyndsamt vilket uppställts vid förundersökning enligt BrB 23 kap. 4 § 2 st. och sedermera förstärkts genom införandet av FUK 2 a §.

¹⁷⁸ Norström och Thunved, *Nya sociallagarna*, s. 125.

socialnämnden att utan dröjsmål inleda en utredning av social karaktär.¹⁷⁹ Som nämnts ovan utgör socialnämnden den myndighet som under en utredning innehar samordningsansvar och vid misstanke om sexuella övergrepp mot barn således äger skyldighet att kalla till samråd.¹⁸⁰ Det föreligger vidare en möjlighet för nämnden att genom en sekretessbrytande regel upprätta en anmälan om eventuella missförhållanden till polismyndigheten.¹⁸¹ Den roll som innehas av socialnämnden får förvisso anses central men tillika avhängig ett gott samarbete med företrädare för andra instanser i samhället.¹⁸² Detta i synnerhet som en uppföljning av de krav vilka ålagts respektive myndighet torde vara att anse en förutsättning för upprätthållandet av det löfte om det enskilda barnets rättigheter, vilket uppställts mot bakgrund av ett rättssäkert tillvaratagande av barns intressen. En förutsättning för utformandet av en rättvisande (helhets)bedömning i varje enskilt fall består således i en god samverkan myndigheter emellan, där en tydlig uppdelning av ansvars- samt kompetensområde bör företas i syfte att eftersträva en effektivitet i ärendehantering utifrån principen om barnets bästa. Strävan efter effektivitet – och därtill uppkomsten av ett sakligt korrekt beslut – torde sålunda vara att anse avhängig en förmåga hos berörda myndigheter att företa samtliga åtgärder i ljuset av den enskilde individens behov. Det ankommer som utgångspunkt på samtliga företrädare för det enskilda barnets rättigheter att tillse att ett vidtagande av alla lämpliga åtgärder sker med beaktande av barnets bästa i alla frågor rörande barn.¹⁸³ Var och en som erhåller kännedom om att något barn far illa bör därför i enlighet med SoL 14 kap. 1 § 1 st. anmäla misstankar om övergrepp mot barn till socialnämnden. Vid ärenden rörande övergrepp mot barn föreligger emellertid en lagstadgad skyldighet för angivna myndigheter att, avseende förekomsten av eventuella missförhållanden, anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet erhåller kännedom om något som torde kunna innebära att ett ingripande från nämnden utgör en nödvändighet för ett barns behov av skydd.¹⁸⁴ De myndigheter som enligt socialtjänstlagen berörs särskilt av den lagstadgade anmälningsskyldigheten anges vidare i SoL 14 kap. 1 § 2 st. Som utgångspunkt ankommer det följaktligen på svenska myndigheter att vid misstanke om övergrepp mot barn anmäla förekomsten av eventuella missförhållanden till socialnämnden. Detta i synnerhet som samarbete mellan berörda myndigheter – inte minst rörande misstanke om sexuella övergrepp – utgör en förutsättning för

---

¹⁷⁹ Diesen m.fl, Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 35.

¹⁸⁰ Norström och Thunved, Nya sociallagarna, s. 125 f.

¹⁸¹ Motion 2010/11:Ju300.

¹⁸² Se härvid bl.a. Lindgren, Pettersson och Hägglund, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 249, Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 8, samt Motion 2010/11:Ju300.

¹⁸³ Se ovan avsnitt 1.1.

¹⁸⁴ Norström och Thunved, Nya sociallagarna, s. 294 f.

ett rättssäkert tillvaratagande av barns intressen med utgångspunkt i principen om barnets bästa.¹⁸⁵

Som nämnts ovan kom fokus på barn som brottsoffer att uppmärksammas särskilt i samband med Justitiedepartementets utredning från 2004; av vilken framgår att ett uttryckligt behov av samverkan torde kunna skönjas i fråga om myndigheters samordning i ärenden rörande misstanke om sexuella övergrepp mot barn under 15 år.¹⁸⁶ Ett tillförsäkrande av en viss kvalitet i samverkansansvaret myndigheter emellan synes följaktligen bestå i utformandet av en samverkansform vilken tillgodoser det enskilda barnets intresse ur såväl ett rättsäkerhets- som trygghetsperspektiv.¹⁸⁷ I enlighet med Åklagarmyndighetens handbok har vidare kunnat utläsas att ett etablerande av samordning mellan berörda instanser är att anse som en förutsättning för motverkandet av eventuella brister i handläggningskvaliteten.¹⁸⁸ Detta gäller inte minst med anledning av att avsaknaden av en uttrycklig ansvarsfördelning i praktiken synes medföra en reducerad effektivitet i ärendehantering och ett därtill försvårande av utredningen till följd av villfarelse avseende det egna ansvars- samt kompetensområdet.¹⁸⁹ Uppkomsten av ett sakligt korrekt beslut torde därmed, enligt min mening, anses avhängig en förmåga hos berörda myndigheter att – genom ett tydliggörande av respektive instans ansvar – åstadkomma en effektivitet i utredningen. I syfte att tillförsäkra en viss kvalitet i handläggningen avseende det enskilda barnets intresse, bör ett vidtagande av samtliga åtgärder likväl ske i ljuset av den enskilde individens behov. Ett utökat samarbete mellan olika myndigheter får sålunda anses utgöra en kvalitetssäkring i fråga om ett tillvaratagande av barns intressen med utgångspunkt i genomsyrandet av ett tydligt barnperspektiv i samtliga utredningssammanhang.¹⁹⁰ Utformandet av en mer barnanpassad handläggningsmetodik i utredningen torde i sin tur kunna leda till ett förstärkande av barns ställning i den rättsliga processen. I syfte att tillgodose barns behov av skydd i det enskilda fallet har emellertid konstaterats att en mobilisering av berörda myndigheter får anses utgöra en förutsättning för en bättre kvalitet i utredningen kring det brottsdrabbade barnet.¹⁹¹ På uppdrag av regeringen kom sålunda ett antal myndigheter – närmare bestämt Åklagarmyndigheten tillsammans med Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen – att åläggas ansvar för etablerandet av en samordning myndigheter emellan.¹⁹² Ett samverkansprojekt ämnat att innefatta samtliga

---

¹⁸⁵ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 5 ff.

¹⁸⁶ Ds 2004:56.

¹⁸⁷ SOU 2009:68.

¹⁸⁸ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 7 f.

¹⁸⁹ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 8.

¹⁹⁰ Barnombudsmannen, Barnahus förbättrar för barn i utsatta situationer, (2008).

¹⁹¹ Motion 2010/11:Ju300.

¹⁹² Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 8.

ärenden rörande barn som misstänks ha blivit utsatta för allvarliga brott, där tanken bakom upprättandet av ett fördjupat samarbete förefallit bestå i en önskan om att bättre söka anpassa utredningen till barnets kognitiva förmåga.¹⁹³ I syfte att åstadkomma en samling av all den kompetens rörande sexualbrott mot barn – vilken utgör en förutsättning för ett rättssäkert tillvaratagande av barns intressen i det enskilda fallet – kom av samverkande myndigheter följaktligen att inrättas en försöksverksamhet med så kallade *barnahus* på ett antal orter i landet¹⁹⁴. En verksamhet avsedd att omfatta samtliga personer vilka anses uppfylla barnkonventionens definition av barn och i enlighet med nationell lagstiftning ej kommit att myndighetsförklaras i förtid.¹⁹⁵ Enligt en rapport publicerad av barnombudsmannen föreföll tanken bakom en sådan verksamhet företrädesvis bestå i en ambition om att bättre tillvarata det enskilda barnets intresse, bland annat genom skapandet av en åtgärdssamordning myndigheter emellan.¹⁹⁶ Av utredningar gällande inrättandet av barnahus har vidare konstaterats att i en verksamhet där barn ej i onödan utsätts för upprepade förhör och intervjuer av olika personer för olika syften, kan jämväl anses föreligga goda förutsättningar att uppnå en viss kvalitet i handläggningen.¹⁹⁷ Detta i synnerhet som en etablerad trygghet hos det enskilda barnet syns resultera i frambringandet av mer fullständiga berättelser, i det fall information – avseende en specifik händelse – ej sökt framtingas ur den brottsdrabbade. Genom att söka skapa en samordning av de åtgärder som får anses av betydelse för en viss utredning, torde det av brott drabbade barnet därmed kunna erbjudas ett bättre stöd i rättsprocessen. Samarbete över yrkesgränserna under ett och samma tak torde härvid vara att anse en förutsättning för ett bättre krisstöd under pågående utredning.¹⁹⁸ Det har sålunda ansetts av avsevärd vikt för det enskilda barnets trygghet att söka skapa en ordning som ger samverkansparterna bättre förutsättningar att – med utgångspunkt i en fysisk centralisering – arbeta utifrån ett gemensamt förhållningssätt myndigheter emellan.¹⁹⁹ Ett samarbete organiserat under ett och samma tak torde jämväl (på sikt) kunna leda till ett bättre tillvaratagande av barns intressen i det enskilda fallet, då ett tillhandahållande av specialutbildad personal

---

¹⁹³ Se bl.a. Lindgren m.fl, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 249 f.

¹⁹⁴ Ursprungligen innefattande verksamheterna: Barncentrum i Stockholm, Barnhuset i Göteborg, Kriscentrum för barn och ungdomar i Malmö, Barnhuset i Linköping, Barn och Unga Hus i Umeå samt Barnkriscentrum i Sundsvall.

¹⁹⁵ I förevarande framställning har emellertid avseende begreppet *barn* kommit att inbegripas endast personer upp till 15 år. Se härvid avsnitt 1.3.

¹⁹⁶ Barnombudsmannen, Barnahus förbättrar för barn i utsatta situationer, (2008).

¹⁹⁷ Se bl.a. Rädde Barnen, Barnahus i hela landet – för barnens skull!, (2011), Landberg, Boken om barnahus – samverkan med barnet i centrum, (2009), samt Barnombudsmannen, Barnahus förbättrar för barn i utsatta situationer, (2008).

¹⁹⁸ Jfr bl.a. Rädde Barnen, Barnahus i hela landet – för barnens skull!, (2011).

¹⁹⁹ Se bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 8, Barnombudsmannen, Barnahus förbättrar för barn i utsatta situationer, 2008, samt SOU 2009:68.

inom respektive kompetensområde uppfyller det behov av en förstärkt barnkompetens i utredningen.²⁰⁰ Särskild kunskap om barns mentala och språkliga utveckling utgör vidare – ur såväl ett rättsäkerhets- som trygghetsperspektiv – en förutsättning för ett bättre bemötande av brottsdrabbade barn, inte minst i ärenden rörande misstanke om sexuella övergrepp.²⁰¹ En samling av all den kompetens hänförlig till det nät av myndigheter vilka synes samverka i ärenden rörande misstanke om sexuella övergrepp, får således anses ha inneburit ett förstärkande av barnperspektivet i samtliga led av utredningen rörande sexualbrott mot barn.²⁰² Etablerandet av ett bättre stöd och bemötande i utredningen gentemot det brottsdrabbade barnet torde jämväl på sikt kunna medföra ett motverkande av brister i handläggningskvaliteten, till följd av okunnighet kring barns kognitiva förmåga.²⁰³ Upprättandet av särskilda barnahus får sålunda anses ha inneburit ett viktigt bidrag till genomsyrandet av ett tydligt barnperspektiv i såväl den rättsliga hanteringen barns utsagor som bevarandet av barnets inställning under pågående utredning. Trots förekomsten av en samordning genom speciella barnahus sedan januari 2006 torde denna verksamhet emellertid ej vara att anse som etablerad i tillräcklig utsträckning, då upprättandet av barnahus ännu ej skett på samtliga orter och alljämt utgör en försöksverksamhet under utvärdering.²⁰⁴ Den kritik vilken riktats mot rättssystemets hantering av barns utsagor består således i ett ofullkomligt tillvaratagande av det enskilda barnets intresse, till följd av en bristande samverkans- och resursfördelning.²⁰⁵ Detta med anledning av att kvaliteten samt tillgången på de förebyggande – liksom stöd- och behandlingsinriktade – åtgärder/insatser ämnade för barn i kris, alljämt tenderat vara avhängig var i landet barnet har sin hemvist.

I ett inledande skede av en sexualbrottsutredning utgör det samråd anordnat av socialnämnden – innefattande samtliga berörda myndigheter – en förutsättning för säkerställandet av ett rättssäkert tillvaratagande av barnets berättelse vid misstanke om sexuella övergrepp.²⁰⁶ Huruvida en anmälan om övergrepp har eller kommer att upprättas, torde vidare – inte minst ur ett åklagarperspektiv – vara att anse av avsevärd vikt för själva utredningen i sig. Detta i synnerhet som ett säkerställande av en kvalitetssäkrad förundersökning riskerar spolieras genom vidtagandet av motstridiga åtgärder från de myndigheter vilka får anses berörda av den samverkansskyldighet angiven i SoL 14 kap. 1 § 1 st. Ett bedrivande av en parallell utredning avseende misstanke om eventuella missförhållanden mot barn

---

²⁰⁰ Jfr bl.a. Lindgren m.fl, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 250.

²⁰¹ Barnombudsmannen, Barnahus förbättrar för barn i utsatta situationer, (2008).

²⁰² Landberg, Boken om barnahus, (2009).

²⁰³ Motion 2010/11:Ju300.

²⁰⁴ Barnombudsmannen, Barnahus förbättrar för barn i utsatta situationer, (2008).

²⁰⁵ Motion 2010/11:Ju300.

²⁰⁶ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 7 f.

torde följaktligen kunna motverka frambringandet av en rättsäker bedömning i det enskilda fallet – till följd av avsaknaden av en kvalitetssäkring i utredningen.²⁰⁷ Problem uppstår emellertid i det fall upprättandet av en anmälan utgör en förutsättning för det enskilda barnets behov av skydd eller den enda möjlighet för samverkande myndighet att få till stånd en tillförlitlig utredning angående det aktuella brottet.²⁰⁸ Inte minst med anledning av att riskerna med att avvakta en anmälan likväl torde kunna betinga stora svårigheter i det utredande brottsarbetet; genom att den tilltalade därigenom bereds goda möjligheter att bygga upp ett stabilt försvar gentemot det undertryckta brottsoffret.²⁰⁹ Införandet av en uttrycklig ansvarsfördelning bör sålunda företas i syfte att förtydliga det egna ansvars- samt kompetensområdet för samtliga berörda myndigheter i en utredning gällande misstanke om sexuella övergrepp mot barn.²¹⁰ Detta i syfte att verka för utformandet av en rättsäker bedömning i varje enskilt fall och en därtill vunnen effektivitet i ärendehantering utifrån principen om barnets bästa. Ett tydliggörande av de olika verksamheternas ansvar, roller samt arbetssätt bör därmed utformas redan i ett initialt skede av utredningen.²¹¹ I den samrådsgrupp som får anses i behov av en koordination i arbetet utgör upprättandet av särskilda rutiner i handläggningen följaktligen en nödvändighet för ett rättsäkert och effektivt tillvaratagande av barnets berättelse inför en förestående förhandling i domstol.²¹² Vidare bör – med beaktande av gällande sekretessregler – den polis och/eller åklagare som är ansvarig för handläggningen av en förestående brottsutredning jämväl delta i det av socialnämnden mobiliserade samrådet. Detta gäller inte minst med anledning av att avsaknaden av en uttrycklig ansvarsfördelning torde kunna leda till ett försvårande av utredningen till följd av motstridighet i respektive myndighets åtgärdsvidtagande – och en därtill reducerad möjlighet till kvalitetssäkring i förundersökningen.²¹³

4 Rättslig bakgrund

4.1 Regleringen av den brottsutredande verksamheten

---

²⁰⁷ JO 1994/95 s. 292.

²⁰⁸ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 35.

²⁰⁹ JO 1994/95 s. 292.

²¹⁰ Motion 2010/11:Ju300.

²¹¹ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 8.

²¹² Se bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 8, samt SOU 2009:68.

²¹³ JO 1994/95 s. 292, samt Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 8.

4.1.1 Inledande samt beslut om ledning av förundersökning

Den rättsliga processen inleds som utgångspunkt genom att anmälan om brott inkommer till polismyndigheten alternativt genom att brottet påträffas av myndigheten i dess yttre verksamhet.²¹⁴ Vid misstanke om brott upprättas sedermera en initial anmälan om brott – så kallad ingångsanmälan – för vilken en förutredning företas i syfte att utröna huruvida skäl för inledande av förundersökning föreligger eller ej.²¹⁵ I mål rörande misstanke om sexuella övergrepp mot barn hör emellertid till rariteten att beslut om inledande av en brottsutredning företas på initiativ av polis/åklagare eller genom målsägandens (barnets) egna anmälan.²¹⁶ Detta med anledning av att vanligast förekommande är att anmälan sker genom ansvarig vårdnadshavares (förälders)/tillsynsmans (socialnämnds) påträffande av eventuella missförhållanden i barnets närhet.²¹⁷ Av Justitieombudsmannen²¹⁸ har vidare fastslagits att ett innefattande av en förutredning ej innebär några långtgående åtgärder att söka efterlikna karaktären av en brottsutredning. En sådan ”förutredande” utredning syftar endast till att utgöra grund för inledandet av en eventuell förundersökning; varför det inom ramen för en förutredning ej får vidtas några åtgärder bärandes karaktären av en brottsutredning – såsom exempelvis förhör med vittnen eller gärningspersoner.²¹⁹ Det ska sålunda vara fråga om en begränsad komplettering av kända eller påstådda förhållanden i syfte att *komplettera* beslutsunderlaget inför ett beslut om en kommande förundersökning.²²⁰ I det fall bevisnivån förefaller vara sådan att grund för inledande av förundersökning får anses föreligga redan i och med den först upptagna anmälan, ska inledande av brottsutredning och därtill erforderliga åtgärder emellertid företas så snart som möjligt.²²¹ En komplettering som enligt min mening får anses vara av särskild vikt i samband med den rättsliga hanteringen av barns utsagor vid misstanke om sexuella övergrepp. Kvalitativa åtgärder i ärendehandläggningen av barns berättelser bör härvid vidtas redan i ett initialt skede av en utredning om brott i syfte att säkerställa ett rättsäkert tillvaratagande av barns berättelser genom samtliga steg i rättsprocessen. Upprättandet av en ingångsanmälan ska i enlighet med polislagen²²² 9 § företas vid omedelbar misstanke om brott²²³ i syfte att säkerställa ett rättsäkert tillvaratagande av den i anmälan avgivna informationen från uppgiftslämnaren. Den först

²¹⁴ Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 29 f.

²¹⁵ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 10 f.

²¹⁶ Se härvid Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 34 f., samt Diesen och Sutorius, Sexuella övergrepp mot barn: den rättsliga processen, s. 81 f.

²¹⁷ JO 1994/95 s. 292.

²¹⁸ Hädanefter benämnd JO.

²¹⁹ Se t.ex. JO 1999/2000 s. 85 samt JO 2000/01 s. 178.

²²⁰ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 10 f.

²²¹ Jfr prop. 1994/95:23 s. 76.

²²² Hädanefter benämnd PL.

²²³ Med brott avses här ”[b]rott som hör under allmänt åtal, PL 9 §.

upptagna anmälan ska vidare ligga till grund för beslut om inledande av förundersökning och därtill eventuella utfärdanden av utredningsdirektiv.²²⁴ Beslut i frågan om förundersökning ska inledas eller ej torde i praktiken även kunna fattas i direkt anslutning till ärendets aktualiserande, förutsatt att tillräckligt underlag för ett sådant beslut erhållits vid den aktuella tidpunkten.²²⁵ Rutiner härvid bör således kunna skapas i syfte att medföra att beslut om inledande av förundersökning fattas i direkt samband med ett ärendes anhängiggörande vid myndigheten.²²⁶ Bestämmelser kring den brottsutredande verksamheten regleras närmare dels i rättegångsbalkens (1942:740)²²⁷ 23 kap. om förundersökning, dels i förundersökningskungörelsen²²⁸ samt i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare²²⁹.

Beslut om inledande av förundersökning ska i enlighet med RB 23 kap. 1 § företas förmligt av behörig beslutsfattare ”[...]så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats”. Tröskeln för att inleda förundersökning har således satts relativt lågt och ska därför överträdas så snart en i någon mån preciserad misstanke om ett konkret brott kommit att uppstå.²³⁰ Plikt att inleda förundersökning föreligger därmed i samtliga fall där förekomsten av brott ej kunnat uteslutas; med andra ord då det – i enlighet med beviskravet i RB 23 kap. 1 § – funnits ”anledning att anta” att ett brott har förövats.²³¹ Beslut att inleda en förundersökning ska vidare dokumenteras så snart förutsättningarna härför är att anse uppfyllda.²³² I syfte att åstadkomma ett kvalitetssäkrande i förundersökningen bör emellertid ett utformande av särskilda krav på utredningsmetodiken – inte minst i fråga om dokumentation under pågående utredning – företas mot bakgrund av det enskilda barnets rättigheter och därtill rättstatliga principer om trygghet och säkerhet.²³³ Fördelningen mellan polis och åklagare avseende inledning samt ledning av förundersökning regleras vidare i RB 23 kap. 3 § 1 st. Ledning av förundersökning tillkommer den polismyndighet respektive åklagare som får anses ansvarig för den region där brott misstänks ha förövats och skall övertas av

---

²²⁴ Jfr Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 10, Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 29 f., samt prop. 1994/95:23 s. 77.

²²⁵ Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 29.

²²⁶ Se härvid särskilt prop. 1994/95:23 s. 77.

²²⁷ Hädanefter benämnd RB.

²²⁸ Hädanefter benämnd FUK.

²²⁹ Hädanefter benämnd LUL.

²³⁰ En grad av misstanke som emellertid kommit att uppfattas relativt vag; där jämväl avsaknaden av en misstänkt gärningsman ej ansetts utgöra en faktor som per se utesluter/befriar åklagare från den skyldighet att väcka åtal för brott som hör under allmänt åtal. Se härvid bl.a. Prop. 1994/95:23 s. 76.

²³¹ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 34, samt Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 31.

²³² Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 33 f.

²³³ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 4 f.

åklagare i det fall saken ej är av enkel beskaffenhet eller någon skäligen misstänks för brott.²³⁴ I enlighet med 6 § i Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning skall emellertid för brott innefattande sexuella övergrepp mot barn under 18 år, samtliga mål ledas av åklagare i rollen som förundersökningsledare.²³⁵ Vid förhör av barn som ej fyllt 15 år ska ledningen av förundersökningen övertas av åklagare då utsagan kan antas få särskild betydelse för utredningen.²³⁶ Rollen som förundersökningsledare ska vidare även överlåtas på åklagare i det fall målsäganden vid tiden för anmälan ej uppnått 18 års ålder och brottet – för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader – kan anses utgöra ett hot mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid.²³⁷ I fråga om brott rörande misstanke om sexuella övergrepp mot barn under 18 år ska ansvaret för ledningen av förundersökningen – oavsett graden av misstanke – emellertid alltid tillfalla åklagare; då särskilda omständigheter fått anses motivera en sådan ansvarsfördelning.²³⁸

Förundersökningar angående sexualbrott mot barn skall i enlighet med FUK 2 a § som huvudregel bedrivas skyndsamt. Det generella krav om skyndsamhet vilket uppställts i samband med bedrivande av förundersökning enligt RB 23 kap. 4 § 2 st. har emellertid förstärkts genom införandet av FUK 2 a §. I mål där målsäganden ej uppnått 18 års ålder skall bedrivande av förundersökning följaktligen företas med särskild skyndsamhet; om för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader och ett hot mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid anses föreligga.²³⁹ Vid sexuella övergrepp mot barn föreligger emellertid en skyldighet att – jämväl vid avsaknaden av en frihetsberövad misstänkt gärningsperson – vidta samtliga åtgärder för genomförandet av en särskild skyndsamhet i utredningen.²⁴⁰ Detta med anledning av att en ovisshet om rättssakens utgång kan komma att medföra ett onödigt lidande för samtliga inblandade.²⁴¹ Den tidsfrist om tre månader – vilken anges i FUK 2 a § 2 st. – föreskriver vidare att skyndsamhetskravet är att anse uppfyllt när utredning om brott avslutats och beslut i åtalsfrågan sedermera fastlagts.²⁴² Ett överskridande av tidsfristen får ske endast i det fall en sådan överträdelse är motiverad med hänsyn

---

²³⁴ ÅFS 2007:4, s. 2 samt 4.

²³⁵ Se härför ÅFS 2007:4, s. 2. Vilken ersätter tidigare års föreskrift från 2005; ÅFS 2005:9.

²³⁶ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 8 f.

²³⁷ ÅFS 2007:4, s. 2.

²³⁸ Jfr Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 8, Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 37 f., samt Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 37. Se även Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 224.

²³⁹ Se härvid Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 38 f., samt Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 11.

²⁴⁰ Se härvid bl.a. Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 33 f.

²⁴¹ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 34.

²⁴² Sutorius och Kaldal. Bevisprövning vid sexualbrott, s. 216.

till utredningens beskaffenhet eller andra omständigheter av särskild natur.²⁴³ Skäl att överskrida tidsfristen föreligger då fler än en misstänkt/målsägande figurerar i utredningen eller behov av ytterligare förhör kan anses vara för handen.²⁴⁴ Av JO har emellertid fastslagits att giltiga skäl för överträdelse av den i FUK 2 a § 2 st. angivna fristen ej kan anses utgöras av organisatoriska svårigheter eller bristande resurser.²⁴⁵ Vid ledning av förundersökning upp bärs av förundersökningsledare vidare det yttersta ansvaret för en brottsutredning i sin helhet.²⁴⁶ Av åklagarutredningen följer att den åklagare som får anses ansvarig för utredningen jämväl innehar en omfattande rätt att inom ramen för utredningen utge direktiv som av biträdande polismyndighet måste efterföljas.²⁴⁷ Strikt polistaktiska bedömningar har emellertid ansetts falla utanför gränsen för åklagarens ansvarsområde, varför det rent polisiära arbetet torde vara att anse bortom de befogenheter knutna till åklagares utredningsstyrande roll i egenskap av förundersökningsledare.²⁴⁸ Det ankommer således på ansvarig förundersökningsledare att tillse att ett rättsäkert tillvaratagande av den enskildes intressen sker med utgångspunkt i de rättstatliga principer om trygghet och säkerhet, vilka uppställts i syfte att säkerställa frambringandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet.²⁴⁹ Vid misstänkta fall av sexuella övergrepp mot barn bör ett eftersträvande av särskilda krav på utredningsmetodiken – inte minst avseende inhämtande av bevis samt dokumentation – sålunda genomsyra den rättsliga hanteringen av barns utsagor redan i ett initialt skede av rättsprocessen.²⁵⁰ Detta i synnerhet som åtskilliga av de åtgärder vilka (av åklagare) vanligen kommit att överlåtas på biträdande polismyndighet – såsom förhör med målsäganden (barnet) – är att anse av central betydelse för utredningen och därmedelst i behov av noggrann dokumentation för uppfyllandet av en kvalitetssäkring i handläggningen.²⁵¹ Ett utformande av särskilda krav på utredningsmetodiken bör – inte minst i fråga om dokumentation under pågående utredning – alltjämt företas i syfte att åstadkomma ett kvalitetssäkrande i förundersökningen.²⁵² Detta mot bakgrund av att kvaliteten på det av polisen genomförda förhöret – genom undantagsbestämmelsen i RB 35 kap. 14 § gällande utsagors muntlighet – tenderar att inneha en icke obetydlig inverkan på utgången

---

²⁴³ Se härvid bl.a. Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 38 f.

²⁴⁴ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 11.

²⁴⁵ Se härvid särskilt JO 2005/06 s. 95-99.

²⁴⁶ Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 34.

²⁴⁷ SOU 1992:61 s. 289.

²⁴⁸ Se härvid bl.a. Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 39, samt SOU 1992:61 s. 289.

²⁴⁹ Se härvid bl.a. Diesen och Sutorius, Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga hanteringen, s. 12 samt 37 f.

²⁵⁰ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 4.

²⁵¹ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn, s. 37.

²⁵² Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 4 f.

av en brottsutredning.²⁵³ Ett dokumenterat avgivande av barnets utsaga blott i form av en videoupptagning av det polisförhör som har genomförts under själva förundersökningen, uppställer därmed vissa krav gällande kvaliteten på själva förhöret och inspelningen i sig.²⁵⁴ Samtliga de omständigheter hänförliga till genomförandet av ett sådant förhör – inte minst frågan om kvaliteten på själva förhöret, inspelningen i sig samt den dokumentation avseende förhørsledares taktiska upplägg och genomförande – kan sålunda komma att bli avgörande vid en efterföljande bevisupptagning i domstol.²⁵⁵ Följaktligen torde samtliga direktiv vilka kan komma att överlåtas åt biträdande polismyndighet under en pågående utredning om brott – skriftligen dokumenteras av åklagare i syfte att verka för upprätthållandet av hållbara rutiner i handläggningen.²⁵⁶ Direktkontakt i form av personliga besök eller telefonsamtal mellan åklagare och berörda parter inom polismyndigheten, får emellertid anses utgöra grunden för en framgångsrik förundersökning i fråga om ett tillgodoseende av såväl rättstatliga som enskilda intressen.²⁵⁷ Det ankommer således på den åklagare som är ansvarig för utredningen, att vid varje tillfälle låta upprätta en skriftlig dokumentation över de direktiv vilka – inom ramen för utredningsarbetet – rent effektivitetsmässigt torde vara att anse bäst lämpade att överlåtas åt behörig utredningspersonal. Detta gäller inte minst med anledning av att upprättandet av en sådan rutin i dokumentationen – såväl avseende direktiv som bevisning – tenderar att medföra stora krav på aktivitet från förundersökningsledarens sida.²⁵⁸ En förutsättning för bedrivandet av en brottsutredning utifrån det krav om särskild skyndsamhet vilket uppställs genom införandet av FUK 2 a §, består vidare i upprättandet av tydliga rutiner i handläggningen avseende ansvarig förundersökningsledares utredningsdirektiv.²⁵⁹ Bedrivandet av en utredning om brott bör därmed organiseras på ett sådant sätt att upprättandet av en uttrycklig plan vidtas redan i ett initialt skede av utredningen.²⁶⁰ Detta i syfte att verka för frambringandet av en kvalitativt hållbar handläggnings- samt utredningsmetodik, vilken på sikt torde kunna leda till ett förstärkande av det bevisrättsliga värdet i barns utsagor inför en förestående förhandling i domstol. Ärenden rörande sexuella övergrepp mot barn utgör vidare – inte minst av utredningstekniska skäl – en av de ärendetyper som får anses mer komplicerade i

---

²⁵³ Se härvid bl.a. Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 17, Bring, Diesen och Wahren, Förhör, s. 92 f., samt Sutorius och Kaldal. Bevisprövning vid sexualbrott, s. 187.

²⁵⁴ Se bl.a. Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 17, samt Bring m.fl., Förhör, s. 92 f.

²⁵⁵ Se ovan avsnitt 1.1.

²⁵⁶ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 11.

²⁵⁷ Jfr härvid bl.a. Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 33 f., samt Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 11.

²⁵⁸ Jfr härvid JO 2005/06 s. 95.

²⁵⁹ Se bl.a. Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 42.

²⁶⁰ Jfr härvid bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 4, 11.

fråga om handläggning.²⁶¹ Detta i synnerhet som kunskap om barns kognitiva förmåga synes utgöra en bristvara bland såväl samverkande myndigheter som förundersökningsledande åklagare. Det får därför anses vara av avsevärd vikt att handläggningen av sexualbrott mot barn genomsyras av en så kallad barnkompetens, då avsaknaden av kunskap kring barns kognitiva utveckling riskerar att urholka innebörden av ett rättsäkert tillvaratagande av barns intressen i det enskilda fallet.²⁶² De ärenden som rör sexualbrott mot barn bör – med hänsyn till behovet av en särskild barnkompetens avseende barns utveckling och reaktionsmönster – för åstadkommandet av en adekvat handläggning i ärendet, följaktligen tilldelas den/de som besitter särskilda kunskaper och erfarenheter inom området.²⁶³ I enlighet med Åklagarmyndighetens handbok torde krav om innehav av specialisttjänst i samtliga ärenden rörande sexuella övergrepp mot barn för närvarande ej uppställas. Aktuella åklagare bör emellertid som utgångspunkt ha undergått kursen *Övergrepp mot barn*, vilken utges inom Åklagarmyndighetens högre utbildning.²⁶⁴

Vid inledande av förundersökning föreligger vidare regelmässigt skäl att i enlighet med lagen (1988:609) om målsägandebiträde 1 § uppmärksamma frågan om förordnande av målsägandebiträde.²⁶⁵ Beslut om förordnande av sådant biträde ska i enlighet med 1 § 1 st. p.1 lagen (1988:609) vidtas i mål om brott enligt BrB 6 kap.; om det ej är att anse uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde. Anledning att – vid sidan av ett målsägandebiträde – låta förordna om särskild företrädare för barn enligt lag (1999:997) om särskild företrädare för barn, får emellertid sällan vara att anse för handen. I mål om sexualbrott mot barn ägs av målsäganden följaktligen en rätt att som utgångspunkt tilldelas ett målsägandebiträde, jämväl i det fall förordnande om biträde ej begärts av denne personligen.²⁶⁶ Det får sålunda anses ankomma på behörig åklagare att – oaktat förekomsten av en begäran från målsäganden/vårdnadshavare eller ej – i samtliga fall avseende misstanke om sexuella övergrepp mot barn pröva frågan om ett eventuellt förordnande i det enskilda fallet.²⁶⁷ Ett målsägandebiträdes allmänna uppgift, då det gäller övergrepp mot barn, består i att – med utgångspunkt i ett erkännande av barnets svagare ställning som part – arbeta utifrån ett tillvaratagande av barns behov mot bakgrund av de principer om trygghet och säkerhet.²⁶⁸ En förutsättning för åstadkommandet av en riktig (med sanningen

---

²⁶¹ Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*, s. 9.

²⁶² Jfr Lindgren m.fl., *Utsatta och sårbara brottsoffer*, s. 249, samt Granhag och Christianson, *Handbok i rättspsykologi*, kap. 15.

²⁶³ Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*, s. 8 f.

²⁶⁴ Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*, s. 9 f.

²⁶⁵ Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*, s. 11.

²⁶⁶ Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*, s. 12.

²⁶⁷ Riksåklagarens beslut, 2004/0538 samt 2004/0658.

²⁶⁸ Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*, s. 12.

överensstämmande) bedömning i det enskilda fallet torde följaktligen vara att anse avhängig genomsyrandet av ett tydligt barnperspektiv i handläggningen.²⁶⁹ Det får sålunda anses ankomma på aktuellt biträde att – ur såväl ett juridiskt som personligt spektrum – verka för ett tillvaratagande av det enskilda barnets intresse i samtliga led av den rättsliga processen. De uppgifter vilka innefattas av ett målsägandebiträdes handlingsmöjligheter har dock kommit att behäftas med ett antal begränsningar. För ett biträde – till skillnad från särskild företrädare – föreligger som exempel ej möjlighet att verka utan instruktioner från ansvarig huvudman.²⁷⁰ Behörighet för sådana uppgifter, vilka får anses ankomma på aktuella vårdnadshavare för barnet, torde följaktligen ej kunna övertas av annan än en särskild företrädare, då ett biträde i egenskap av rättegångsbiträde blott äger möjlighet att verka inom ramen för den av huvudmannen avgivna fullmakten. Beslut om förordnande av särskild företrädare för barn ska därför, i enlighet med 1 § lagen (1999:997), vidtas i mål om brott enligt BrB 6 kap. ”[n]är det finns anledning att anta att ett brott som kan föranleda fängelse har begåtts mot någon som är under 18 år [...] och en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet”. Vidare följer att förutsättningarna för ett sådant förordnande är att anse uppfyllda i det fall vårdnadshavare, i samband med en brottsutredning rörande misstanke om sexuella övergrepp, ej förmår bidra till ett rättssäkert tillvaratagande av det enskilda barnets intresse.²⁷¹ Jämväl i det fall en tydlig invändning mot genomförandet av en sådan utredning torde kunna skönjas hos – för det brottsdrabbade barnet – ansvarig vårdnadshavare eller annan närstående. Möjligheten till förordnande av särskild företrädare har sålunda fått anses utgöra ett värdefullt redskap vid genomförandet av polisutredningar där den/de som innehaft vårdnaden om barnet motsatt sig/antagits vilja motsätta sig ett initierande av en sådan undersökning.²⁷² Likväl ska vid förordnande av särskild företrädare, underrättelse härom komma ansvarig vårdnadshavare till känna ”så snart kan ske utan men för utredningen”.²⁷³ Följaktligen ankommer på den av rätten tillförordnade företrädaren att – ur såväl ett rätts säkerhets- som trygghetsperspektiv – verka för ett tillvaratagande av det enskilda barnets intresse i samtliga led av den rättsliga processen.²⁷⁴ Av företrädaren innehålls vidare en rätt att inom ramen för det rättsliga förfarandet besluta i samtliga frågor rörande det brottsdrabbade barnet.²⁷⁵ Utsedd företrädare bör emellertid som utgångspunkt verka för ett kontinuerligt samarbete med socialnämnden. Detta i synnerhet som ett samarbete

---

²⁶⁹ Utrikesdepartementet, Konventionen om barnets rättigheter, 2006 s. 11 ff.

²⁷⁰ Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 231.

²⁷¹ Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 231.

²⁷² Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 44 f.

²⁷³ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 45.

²⁷⁴ Jfr härvid målsägandebiträdes allmänna uppgift(er) enligt lag (1988:609).

²⁷⁵ Jfr bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 13, samt Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 231 f.

mellan berörda instanser – inte minst rörande misstanke om sexuella övergrepp – ansetts utgöra en förutsättning för ett rättssäkert tillvaratagande av barns intressen med utgångspunkt i principen om barnets bästa.²⁷⁶ Beslut om förordnande av såväl biträde som särskild företrädare torde sålunda, enligt min mening, vara att anse väl förenligt med den ambition om att bättre söka anpassa den rättsliga processen till barnets särskilda behov. Ett utökat samarbete instanser emellan kan härvid anses utgöra en kvalitetssäkring i fråga om ett rättssäkert tillvaratagande av barns intressen med utgångspunkt i genomsyrandet av ett tydligt barnperspektiv i samtliga utredningssammanhang.

4.1.2 Förhör med barn under förundersökningsstadiet

4.1.2.1 Barnets roll i egenskap av målsägande – undantag till lagstadgade principer om bevisomedelbarhet och muntlighet

I svensk rätt förekommer som utgångspunkt ej någon nedre åldersgräns för att höra någon inför rätta.²⁷⁷ En bedömning av målsägandens lämplighet att, i enlighet med ett traditionellt rättegångsförfarande, avge sin utsaga muntligen – prövas emellertid av rätten enligt bestämmelsen i RB 36 kap. 4 §. Detta med anledning av att ett sådant framträdande torde kunna anses direkt olämpligt och – till följd av en onödig psykisk påfrestning hos barnet – komma att inneha en icke gynnsam inverkan på barnets utsaga.²⁷⁸ Genom en analog tillämpning av RB 36 kap. 4 § har sålunda låtit införas en reservation avseende personer under 15 år; innefattande en möjlighet för det brottsdrabbade barnet att undgå att infinna sig till huvudförhandling och istället framföra sin berättelse under förundersökningen allena.²⁷⁹ Ett åberopande av barnets berättelse i egenskap av bevis har därmed företagits genom att en uppspelning av förundersökningsutsagan låtits läggas fram inför rätten i form av ljud- och bildupptagningar. Vid en rättslig prövning avseende misstanke om sexuella övergrepp mot barn torde följaktligen barnets utsaga finnas tillgänglig blott i form av en videoupptagning av det polisförhör vilket har genomförts under själva brottsutredningen. Ett förfarande som, i

---

²⁷⁶ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 5 ff.

²⁷⁷ Se härvid bl.a. Diesen, Barnet i vuxnas rättsystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 20 f.

²⁷⁸ Jfr Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 55.

²⁷⁹ Se bl.a. Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2006), s. 84 f., samt Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 295 f. Jfr även NJA II 1943 s. 580.

enlighet med en tillämpning av den bestämmelse i RB 35 kap. 14 § fått, anses utgöra ett etablerat undantag till den i 35 kap. 8 § lagstadgade principen om bevisomedelbarhet men i sin tur uppställer vissa krav gällande kvaliteten på själva förhöret och inspelningen i sig.²⁸⁰ Oaktat att det i praktiken ej synes förekomma något hinder mot att kalla/höra barn (oavsett ålder) inför rätta, har avseende barns medverkan i rättegångar emellertid kommit att riktas stora protester. Detta gäller inte minst med anledning av den psykiska påfrestning ett sådant framträdande torde kunna innebära.²⁸¹ Ett påtvingande av en sådan medverkan har sålunda ansetts direkt olämpligt och – mot bakgrund av det psykiska lidande hos barn som kan uppkomma vid ett eventuellt framträdande i domstol – ej ansetts stå i rimlig proportion till genomdrivandet av ett traditionellt rättegångsförfarande. Av praxis följer emellertid att ett avgivande av barns utsagor i enlighet med den i 35 kap. 8 § lagstadgade huvudprincipen om bevisomedelbarhet, likväl låtit utföras i det fall ett sådant förfarande ej varit att anse uppenbart olämpligt.²⁸² Detta har skett mot bakgrund av barnkonventionen artikel 12, där den som uppnått 12 års ålder och – efter en av rätten genomförd lämplighetsprövning – ansetts inneha tillräcklig mognad för att höras i domstol, jämväl fått framföra sin utsaga muntligen.²⁸³ Skyldighet att inställa sig i rätten har emellertid ej ansetts genomförbart avseende yngre barn, vars utsagor sålunda låtits presenteras endast i form av video. För barn i åldrarna 8 till 12 år har företrädesvis kommit att tillämpas en blandform, där rätten som ett komplement till det videoupptagna polisförhöret låtit den unge infinna sig till huvudförhandling för att bemöta uppkomsten av (eventuella) ytterligare frågor.²⁸⁴ Undvikandet av ett direkt möte mellan offer och förövare har i sådant fall kunnat förbyggas med hjälp av nyttjande av olika tekniska lösningar – såsom exempelvis en - eller tvåvägs videolänk.²⁸⁵ Genomförandet av ett barnförhör kan sålunda ej anses innebära en absolut omöjlighet, utan snarare en svårighet som i praktiken bör kunna övervinnas med hjälp av tillämpandet av ett – för den enskilde individen – lämpligt presentationsformat.²⁸⁶

Förhör med barn i egenskap av målsägande torde följaktligen kunna ske i form av partsförhör i bevissyfte, och skall som utgångspunkt företas i muntlig form

---

²⁸⁰ Se bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 26, samt Nelson v. Sverige, dom meddelad den 2 juli 2002, p. 48.

²⁸¹ Jfr här bl.a. Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 54 f.

²⁸² Se här bl.a. Diesen, Barnet i vuxnas rättssystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 21.

²⁸³ Diesen, Barnet i vuxnas rättssystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 21.

²⁸⁴ Se härvid särskilt Diesen, Barnet i vuxnas rättssystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s.21.

²⁸⁵ Se bl.a. Goodman, Testifying in criminal court, emotional effects on child sexual assault, s. 114 f., samt Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn, s. 55.

²⁸⁶ Jfr Diesen, Barnet i vuxnas rättssystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp, s. 19 ff.

under pågående huvudförhandling. Se härom RB 37 kap. 1 § i förening med 36 kap. 17 §.²⁸⁷ Med anledning av att ett traditionellt rättegångsförfarande visat sig medföra negativ stress – och till följd därav resultera i en icke gynnsam inverkan på barnets utsaga – har det emellertid kommit att införas en möjlighet att låta undanta barn från att avge sina utsagor muntligen.²⁸⁸ En upptagning av barns vittnesmål har sålunda låtit genomföras genom uppspelning av videoförhör med barnet från förundersökningen, (alternativt en – eller tvåvägs videolänk). Se härom RB 35 kap. 8 § och den lagstadgade principen om bevisomedelbarhet.²⁸⁹ Vid en rättslig prövning avseende misstanke om sexuella övergrepp mot barn torde följaktligen barnets utsaga finnas tillgänglig blott i form av en videoupptagning av det polisförhör som genomförts under själva brottsutredningen. Ett konstaterande som i praktiken innebär att samtliga de omständigheter hänförliga till genomförandet av ett sådant förhör – såsom exempelvis kvaliteten på själva förhöret, inspelningen i sig samt den dokumentation avseende förhørsledares taktiska upplägg och genomförande – är att anse av central betydelse för ett kvalitetssäkrande i utredningen.²⁹⁰ Ett kvalitetssäkrande som – redan i ett initialt skede av en brottsutredning – får anses utgöra en förutsättning för frambringandet av beviskraftigt material av sådan kvalitet att det jämväl en tid efter förundersökningens avslutande skulle kunna bära för en förnyad granskning.²⁹¹ Beaktas bör emellertid den tilltalades rätt till kontradiktion, vilken – i enlighet med EKMR artikel 6 och rätten till en rättvis rättegång – utgör en förutsättning för tillförsäkrandet av en kvalitetsrelaterad jämlighet i utredningen parterna emellan.²⁹² En strävan hos polis/åklagare att söka möjliggöra för den tilltalade att utöva sina allmänna rättigheter – däribland rätten till en processrelaterad kontradiktion (med andra ord beredas tillfälle att höra barnet under en pågående utredning om brott) – bör sålunda företas redan i ett initialt skede av rättsprocessen. Detta med anledning av att en förutsättning för en – ur ett rättssäkerhetsperspektiv – riktig bedömning av barnutsagans tillförlitlighet vid en efterföljande bevisupptagning i domstol, får anses avhängig säkerställandet av en rättvis bedömning utifrån båda parter perspektiv. Av Europakommissionen har emellertid konstaterats att ett uppfyllande av den tilltalades rätt till kontradiktion ej torde anses erfordra ett omedelbart realiserande.²⁹³ Ett fullgörande

---

²⁸⁷ Se ovan avsnitt 1.1.

²⁸⁸ Se bl.a. BR 2006:02, s. 52, samt Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 14 f.

²⁸⁹ Se bl.a. Goodman, Testifying in criminal court, emotional effects on child sexual assault, s. 114 f.

²⁹⁰ Jfr ovan avsnitt 4.1.1.

²⁹¹ Se bl.a. Cederborg, Barnintervjuer: Vägledning vid utredningsarbete, s.17 ff., samt Rasmusson, ”Barn som aktörer i grannskapet”, 265 ff.

²⁹² Jfr ovan avsnitt 3.1.1.

²⁹³ Lindqvist./Sweden, no 26304/95.

av en god försvararmedverkan kan i vissa fall dock vara att anse förverkligad även utan någon möjlighet till kompletterande förhör; exempelvis då en sådan begäran – från försvarets sida – ej skulle komma att inbringa några nya uppgifter i målet eller ”antas vara av betydelse för undersökningen”, RB 23 kap. 18 § 2 st.²⁹⁴ Åstadkommandet av en icke orimlig möjlighet för den avgivna barnutsagan att uppnå optimalt bevisvärde torde följaktligen vara att likställa med en god försvararmedverkan; innefattande ett rättsäkert tillvaratagande av såväl det brottsdrabbade barnets som den misstänkte gärningspersonens enskilda intresse. Upptagning av förhör med barn under själva förundersökningen får därmed vara att anse av central betydelse vid en efterföljande bevisupptagning i domstol. Detta i synnerhet som en sådan inspelning (i form av video) kan komma att utgöra den enda bevisningen i målet och till följd därav påverka utgången i målet.²⁹⁵

4.1.2.2 Allmänna riktlinjer

Genomförandet av förhör under förundersökning må som utgångspunkt företas ”[...]med envar som antages kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen”, enligt RB 23 kap. 6 §. Vid förhör med barn förekommer emellertid ett antal undantagsregler som torde kunna anses utgöra en förutsättning för ett rättsäkert tillvaratagande av barns intressen i det enskilda fallet.²⁹⁶ En närmare beskrivning av dessa särbestämmelser står att finna i förundersökningskungörelsens²⁹⁷ föreskrifter avseende förhör med barn; vilka får anses uppställda i syfte att säkerställa frambringandet av en korrekt bedömning i det enskilda fallet. Förpliktelsen att inställa sig till förhör hos polisen gäller som utgångspunkt jämväl för barn, dock med den begränsning att skyldigheten att kvarstanna vid förhör avseende barn under 15 år ej får överskrida 3+3 timmar. Huvudregeln vid förhör med barn enligt RB 23 kap. 9 § får sålunda anses bestå i en skyldighet för det av brott drabbade barnet att kvarstanna fram till dess förhör avslutats eller tiden för förhöret uppgått till en sammanlagd förhörstid om högst tre timmar. Skäl att kvarstanna ytterligare tre timmar föreligger endast om en sådan åtgärd är att bedöma av *synnerlig vikt* för den fortsatta brottsutredningen. Vad som av förarbetena ansetts utgöra en faktor av synnerlig vikt kan vidare utläsas av prop. 1983/84:187. Tiden för förhöret bör bland annat förlängas i det fall tidsnöd – till följd av känsliga frågor där barnet dröjt med att besvara förhørsledarens frågor – synes medföra en reducerad kvalitet i

²⁹⁴ Se bl.a. NJA 1991 s. 512; NJA1992 s. 532, samt NJA 1993 s. 616.

²⁹⁵ Jfr här bl.a. Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 17, samt Bring m.fl., Förhör, s. 92 f.

²⁹⁶ Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 227, Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 14.

²⁹⁷ Hädanefter benämnd FUK.

förhörsmetodiken.²⁹⁸ Följaktligen kan i praktiken ej anses föreligga vare sig något absolut förbud mot att hålla förhör med barn – vare sig dessa är att betrakta såsom misstänkta, målsäganden eller vittnen – eller någon nedre åldersgräns för genomförandet av ett sådant åtgörande. Kallelse till förhör sker företrädesvis genom att den som ansetts skyldig att inställa sig till förhör, per brev eller telefon meddelas om tid och plats för förhörets genomförande.²⁹⁹ I det fall den som ska höras utgörs av ett barn under 15 år, sker kallelse till förhör genom att aktuell vårdnadshavare eller särskild företrädare – om sådan förordnats – meddelas därom.³⁰⁰ I Sverige har som utgångspunkt ansetts föreligga en medborgerlig skyldighet för den som ”[...]antages kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen”, att i enlighet med bestämmelsen i RB 23 kap. 6 § inställa sig till förhör. Denna skyldighet innebär i praktiken inget annat än en lagstadgad plikt – för den som antages kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen – att under själva brottsutredningen *stå till förfogande* för förhör, utan att för den skall åläggas något ansvar att aktivt medverka därtill.³⁰¹ Liksom vuxna kan det av brott drabbade barnet både medtagas och/eller hämtas till förhör, då det ej synes förekomma några formella hinder för vidtagandet av en sådan åtgärd.³⁰² Samtycke från aktuell vårdnadshavare för genomförandet av en sådan åtgärd erfordras vidare ej, då vårdnadshavares inställning i detta sammanhang saknar juridisk betydelse.³⁰³ Frågan om att höra ett barn under pågående brottsutredning har således ej ansetts stå under vårdnadshavares rättssfär. I prop. 1983/84:187 har emellertid låtit framhållas att en tillämpning av bestämmelserna i RB 23 kap. 7-8 §§ samt FUK 6 § 2 st. – om hämtning/medtagande till förhör – bör ske med stor restriktivitet, med andra ord så långt som möjligt undvikas. Om vidtagande av en sådan åtgärd likväl utgör en nödvändighet, ska ett sådant ingripande ske med all den hänsyn som förhållandena påkallar. Ett särskilt hänsynstagande till barnets ålder och mognad bör härvid jämväl vara vägledande.³⁰⁴ En möjlighet härtill har emellertid begränsats till att – i synnerhet avseende vittne eller målsägande – endast innefatta de fall ”[...]när skäl av särskild vikt föreligga för sådan åtgärd”, FUK 6 § 2 st. Exempel på en sådan situation där skäl av särskild vikt ansetts vara

---

²⁹⁸ Se bl.a. prop. 1983/84:187, samt NJA II 1984 s. 299. Jfr även Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 99.

²⁹⁹ Se bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 14.

³⁰⁰ Ett sådant förfarande gäller emellertid endast under förutsättning att aktuell vårdnadshavare ej står som misstänkt för det brott som anges. Se bl.a. Brottsoffermyndigheten, Till dig som utsatts för brott, (2011).

³⁰¹ Den hörde kan sålunda välja att förbli passiv och ej svara på de av förhörsledaren avgivna förhållningsfrågorna. Se härvid bl.a. Danielsson, Förundersökning i brottmål, s. 46.

³⁰² Se bl.a. Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 41 ff.

³⁰³ Jfr här föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad – vilka emellertid saknar relevans för frågan om polisförhör med barn, FB 6 kap. 13 §). Se även Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 43, samt Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 227 ff.

³⁰⁴ Se bl.a. Prop. 1983/84:187 s. 21 f., samt JO 1995/96 s. 89,93-94, 99 f.

för handen, har i lagen kommit att avse tillfällen då”[...]med hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt särskild skyndsamhet är av nöden”, FUK 6 § 2 st. Ett påkallande av en sådan åtgärd ska, för möjligheten att med tvång medtaga/hämta den som ej står som misstänkt för brott, sålunda vara att anse särskilt motiverad;³⁰⁵ innefattande en reducerad möjlighet att tillgripa tvång i det fall en kallelse ej hörsammas. Hämtning utgör sålunda ett undantag till det genom kallelse etablerade normalförfarandet. Utrymmet för att genom tvångsåtgärder inställa den som är under 15 år till förhör, torde följaktligen vara att anse begränsat och som utgångspunkt ej komma i fråga.³⁰⁶

Av den allmänna bestämmelsen i RB 23 kap. 10 § 6 st. följer att i det fall målsäganden utgörs av ett barn under 15 år, ”[...]bör den som har vårdnaden om honom eller henne vara närvarande vid förhöret, om [så] kan ske utan men för utredningen”. En sådan närvaro har i praktiken ansetts innebära en möjlighet för aktuell vårdnadshavare att finnas tillgänglig vid själva förhörstillfället, dock utan någon ytterligare rätt att ställa frågor till barnet eller söka svara i dess ställe.³⁰⁷ Detta med anledning av att vårdnadshavares inställning i detta sammanhang kommit att sakna juridisk betydelse, varför frågan om att höra ett barn under pågående brottsutredning följaktligen ej ansetts stå under dennes rättssfär.³⁰⁸ Vårdnadshavares roll i en pågående utredning om brott har därmed låtit inskränkas till en villkorlig rätt för denne att – i det fall barnet utgör ett offer – få närvara vid förhör med barnet endast om så varit att anse lämpligt – med andra ord då ett sådant deltagande kunnat ske utan men för utredningen. Exempel på fall där närvaro från vårdnadshavares sida varit att anse som direkt olämpligt, utgörs bland annat av vårdnadshavares inblandning i det aktuella målet – framförallt i egenskap av misstänkt – eller den situation då den ene av vårdnadshavarna önskat delta vid förhör med barnet när den andra figurerat som misstänkt.³⁰⁹ Oaktat att det ej synes förekomma någon inblandning i det aktuella målet avseende den ene av vårdnadshavarna, har emellertid kommit att bedömas särskilt olämpligt att låta denne närvara vid förhör med barnet i det fall parterna innehaft gemensam vårdnad.³¹⁰ Detta med anledning av att en sådan närvaro – inte minst vid misstanke om sexuella övergrepp – till följd av känslor av skuld och skam hos barnet, fått anses inneha en icke obetydlig inverkan på barns benägenhet att (våga/vilja) berätta om det som inträffat.³¹¹ Av brottets natur följer sålunda att vårdnadshavare som utgångspunkt ej bör närvara vid förhör med barnet i mål om

---

³⁰⁵ Exempelvis i fall då obstruktion eller fara i bevishänseende skulle vara att förutse. Se härvid bl.a. Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 228.

³⁰⁶ JO 1995/96 s. 89.

³⁰⁷ Diesen m.fl., *Sexuella övergrepp mot barn*. Bevis 6, s. 43 f.

³⁰⁸ Sutorius och Kaldal, *bevisprövning vid sexualbrott*, s. 227.

³⁰⁹ Se bl.a. Diesen m.fl., *Sexuella övergrepp mot barn*. Bevis 6, s. 42 ff.

³¹⁰ Diesen m.fl., *Sexuella övergrepp mot barn*. Bevis 6, s. 43.

³¹¹ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 227.

sexualbrott. I enlighet med RB 23 kap. 11 § har emellertid kommit att stadgas en rätt för förordnat målsägandebiträde att närvara vid förhör med det av brott drabbade barnet (målsäganden); och en därtill åtnjuten möjlighet att ställa frågor till barnet i den ordning som beslutats av aktuell förundersökningsledare.³¹² Samma regler tillämpas här i fråga om särskild företrädare för barn, om sådan förordnats.³¹³ En begränsning i rätten att närvara vid förhör med barnet har likväl kommit att företas avseende nämnda företrädare, eftersom det i normalfallet icke heller ansetts lämpligt att låta dessa sitta med vid det på video inspelade förhöret med målsäganden *under själva förhörstillfället*.³¹⁴ I videoförhörssrummet bör som utgångspunkt endast de som har direkt anknytning till en utredning – med andra ord barnet (målsäganden), den som ska förhöra och i förekommande fall även en tolk – följaktligen vara närvarande. Detta i syfte att motverka uppkomsten av en reducerad kvalitetssäkring i förhörsmetodiken – till följd av en osäkerhet nära förenad med negativ stress och rädsla hos det av brott drabbade barnet. Ett tillgodoseende av företrädares rätt till närvaro vid målsägandeförhör med barn har därmed låtit ske genom medhörning och/alternativt monitor.³¹⁵ Samtliga inblandade – inte minst den av den tilltalade utsedde försvararen – ska emellertid äga möjlighet att i angränsande rum följa det förhör som pågår via de tekniska hjälpmedel (monitor och medhörning) som här kan erbjudas. Se härom bland annat RB 23 kap. 10 § 4 st. samt 23 kap. 11 §.³¹⁶ Förhör med barn torde följaktligen kunna genomföras utan vårdnadshavares kännedom. En underrättelse om att förhör skett bör därefter vidtas så snart "[...]det kan ske utan men för utredningen".³¹⁷ Det har emellertid ansetts önskvärt om vårdnadshavare till barnet kan finnas tillgänglig i omedelbar anslutning till förhöret – såväl i ett förberedande skede som efter förhörets avslutande.³¹⁸ Förhör med barn ska, i enlighet med den huvudregel om förhör efter kallelse, följaktligen söka arrangeras i samråd med dennes vårdnadshavare. Vid "fara i bevishänseende" – exempelvis då någon av vårdnadshavarna motsätter sig ett sådant förhör – föreligger emellertid ofta grund att tillämpa undantagsregeln; det vill säga "hämtning" till förhör utan vårdnadshavares kännedom.³¹⁹ I mål om sexuella övergrepp mot barn följer redan av brottets natur att en tillämpning av undantagsregeln bör komma i fråga. Detta gäller inte minst vid misstanke om sexuella övergrepp av närstående,

---

³¹² Se härvid bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 14.

³¹³ Se härvid lag (1999:997) om särskild företrädare för barn, 3 § 2 st.

³¹⁴ Se bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 14.

³¹⁵ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 15.

³¹⁶ Med samtliga inblandade har här kommit att innefattas "åklagaren, målsägandebiträdet eller den särskilde företrädaren och i förekommande fall försvararen", Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 15.

³¹⁷ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 43.

³¹⁸ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 14.

³¹⁹ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 44.

där ett konstaterande om att särskild ”skyndsamhet är av nöden” torde kunna presumeras.

4.1.2.3 *Barnförhörets genomförande*

I svensk rätt saknas som utgångspunkt detaljerade normer för var eller i vilken form förhör ska hållas; vissa regler avseende barnförhörets genomförande/tillvägagångssätt har emellertid låtit införas i RB 23 kap. samt FUK:s föreskrifter om förundersökning. Vid förhör med den som ej uppnått 20 års ålder³²⁰ föreligger som utgångspunkt en skyldighet att i god tid lämna underrättelse till socialnämnden om tid och plats för förhöret, ”[o]m det finns skäl till antagande att vad som förekommit bör föranleda ingripande från socialnämnden”, FUK 16 §. Förhör med barn ska vidare planeras och verkställas så att fara ej uppkommer för att den som förhörs tar skada. Ett vidtagande av en särskild varsamhet bör härvid iaktas i det fall förhöret rör den unges sexualliv, FUK 17 §. Vid barnförhörets genomförande är av särskild vikt att tillse att ett onödigt uppseende ej väcks kring förhöret, samt att ett genomförande därtill sker inom ramen för vad omständigheterna anses kräva – med andra ord icke mer ingående än vad omständigheterna kräver.³²¹ Förhör med den under 18 får jämväl ej äga rum ”[...]fler gånger än som är nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa”, FUK 17 §. Beaktas bör emellertid den tilltalades rätt till kontradiktion i enlighet med EKMR artikel 6, varför en strävan efter att uppnå en god försvararmedverkan bör företas redan i ett initialt skede av rättsprocessen.³²² Det är sålunda av avsevärd vikt – för upprätthållandet av en rättvis rättegång – att den misstänkte och dennes försvarare därför bereds möjlighet/tillfälle att ställa frågor till barnet under en pågående utredning om brott; antingen via förhørsledaren eller tvåvägs videolänk i ett angränsande rum. Följaktligen förekommer icke sällan goda skäl att genomföra mer än ett förhör med barnet. Detta i synnerhet som det ansetts föreligga vissa intressen som bör tillgodoses och ett utförande av ytterligare förhör med barnet därmed är att anse nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa.³²³ Exempel på fall där skäl till genomförandet av ytterligare förhör ansetts vara för handen,³²⁴ utgörs bland annat av förhørsledares behov av att etablera en god, men framförallt trygg, social kontakt/relation med barnet eller den situation då ett sådant förfarande varit att

---

³²⁰ Beaktas bör emellertid att i förevarande framställning har avseende begreppet ”barn” kommit att inbegripas endast personer upp till 15 år.

³²¹ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 233. Se även Diesen m.fl., *Sexuella övergrepp mot barn*, s. 45.

³²² Se ovan avsnitt 3.1.1.

³²³ Jfr bl.a. Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*, s. 19. Se även SOU 2000:42, s. 72 f.

³²⁴ Förutom den tilltalades rätt till kontradiktion i enlighet med EKMR artikel 6.

anse nödvändigt för erhållandet av en mer detaljerad³²⁵ (fullständig) utsaga.³²⁶ Samtliga skäl för genomförandet av ytterligare förhör torde emellertid anses medföra tvetydigheter avseende barns förmåga att avge information som ej är att anse för knapphändig eller diskutabel för att bli föremål för en utsageanalytisk bedömning i domstol.³²⁷ Det förhållande att ett inhämtande av den avgivna barnutsagan fått ske vid ett flertal tillfällen, bör likväl ej utgöra grund för ett nedvärderande av dess bevisvärde. Ett sådant stegvis inhämtande av information torde mycket väl kunna anses mer rättsäkert med utgångspunkt i ett beaktande av barns kognitiva förmåga.³²⁸ Vid planering av ytterligare förhör bör den som ska höras – så snart som möjligt – vidare meddelas om förutsättningarna därom. Detta gäller inte minst med hänsyn till den princip om barnets bästa och ett därtill rättsäkert tillgodoseende av det enskilda barnets behov av skydd, där ett avdramatiserande av förhöret följaktligen torde kunna leda till uppkomsten av mer detaljrik information.³²⁹

Av FUK 18 § följer att det ansetts av särskild vikt vid förhör med någon som är under 18 år, att detta genomförs "[...] av en person med särskild kompetens för uppgiften". Vid förhör med barn skiljer sig situationen markant från när vuxna hörs – ett faktum som också kommit att uppmärksammas av lagstiftaren. Den kompetens som beskrivs är emellertid svårdefinierad och, genom en tillämpning av bestämmelsen i FUK 18 §, att betrakta såsom aningen diffus till sin karaktär. Vad som de facto kommit att innefattas i begreppet "särskild kompetens" torde följaktligen vara att anse oklart, då det tidigare förefallit påbjudas att den bland förhørsledarna (utredande polis) mest lämpade kandidaten för samordnandet av ett sådant förhör "också borde ha en "särskild fallenhet" för uppgiften.³³⁰ Oaktat avförandet av en sådan "särskild fallenhet" som kriterium på lämplighet, har emellertid låtit urskiljas en informell etikettering avseende begreppets innebörd och dess tillämpning i praktiken. Avseende barnförhörets genomförande och förhörsmetodiken i sig har härvid kunnat skönjas vissa rutiner i ärendehandläggningen, inte minst vid misstanke om sexuella övergrepp. Förhör med barn sker vanligen genom att den som efter anmälan om intresse för denna typ av mål, och en därtill efterföljande bedömning, är att anse som mest lämpad för uppgiften, tilldelas uppdraget som ansvarig förhørsledare; för vilken viss

---

³²⁵ Med detaljerad avses här "icke fragmentarisk".

³²⁶ Se bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 19. En närmare genomgång av barnförhörets genomförande företas nedan, se avsnitt 6.1.1.

³²⁷ Se nedan avsnitt 4.2 för en mer utförlig genomgång av domstols bedömning av muntliga utsagors tillförlitlighet vid en efterföljande utsageanalys.

³²⁸ Jfr bl.a. Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, kap. 15. Se även Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn, s. 45 f.

³²⁹ Jfr här bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 19. Se även Utrikesdepartementet, Konventionen om barnets rättigheter, s. 11 ff.

³³⁰ Se bl.a. Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 233, samt Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 46.

specialistutbildning jämväl kommit att erfordras.³³¹ Rollen som ansvarig förhørsledare synes därmed icke sällan innehas av utredande polis, då bland dessa kommit att uppbäras viss kunskap/kompetens avseende förhör med barn vilka misstänks ha blivit utsatta för sexuella övergrepp.³³² I det fall barnets utsaga funnits vara av avgörande betydelse för utredningen, har emellertid ansetts önskvärt att – med hänsyn till barnets ålder och utveckling samt brottets beskaffenhet – låta någon ”[...]som äger särskild sakkunskap i barn- eller förhörpsykologi biträda vid förhöret eller yttra sig angående värdet av barnets utsaga”, FUK 19 §. Det huvudsakliga ansvaret för barnförhörets genomförande har följaktligen i praktiken kommit att tillfalla polis framför åklagare, då av utredande polis i regel innehas särskild utbildning för handläggandet av ärenden som rör sexuella övergrepp mot barn.

Som nämnts ovan har genom en analog tillämpning av RB 36 kap. 4 § låtit införas en reservation avseende målsägandepersoner under 15 år; innefattande en möjlighet för det av brott drabbade barnet att undgå att infinna sig till huvudförhandling och istället framföra sin berättelse under förundersökningen allena.³³³ Vid en rättslig prövning avseende misstanke om sexuella övergrepp mot barn torde följaktligen barnets utsaga finnas tillgänglig blott i form av en upptagning av det polisförhör som genomförts under själva brottsutredningen. Ett upptagande av barns berättelser under en pågående utredning om brott kan därmed komma att utgöra det enda vittnesmålet från det av brott drabbade barnet (målsäganden). Vid genomförandet av förhör med barn under själva förundersökningsstadiet, har sålunda särskilda krav på dokumentation låtit uppställas i syfte att säkerställa frambringandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet.³³⁴ Förhör med den som ej uppnått 15 års ålder – eller av olika skäl ej förväntas medverka vid rättegången – ska som utgångspunkt videofilmas; varvid en bedömning av målsägandens lämplighet att avge sin utsaga muntligen sedermera prövas av rätten. Icke desto mindre bör, inte minst vid misstanke om allvarigare övergrepp, videoinspelning av förhör jämväl övervägas i det fall den brottsdrabbade förvisso uppnått en ålder av 15 år men ej överstigit gränsen för ett åldersrelaterat myndighetsförklarande.³³⁵ I det fall videoinspelning torde vara för handen, ska som utgångspunkt en inspelning av *hela* förhöret samt en nedskrivna sammanfattning av detsamma i dialogform företas i syfte att verka för utformandet av kvalitativt hållbara rutiner i handläggningen.³³⁶ Ett sådant

---

³³¹ Se bl.a. Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 46, samt Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 224.

³³² Se bl.a. BR 2006:02, s. 55, 101.

³³³ Se ovan avsnitt 4.1.2.1.

³³⁴ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 14 f.

³³⁵ Se härvid bl.a. barnkonventionens artikel 1.

³³⁶ Se bl.a. FAP 400-1, samt Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 15.

förfarande har, av rätts säkerhetsmässiga skäl, ansetts nödvändigt, då i mål gällande misstanke om sexuella övergrepp mot barn fått anses av avsevärd vikt (inte minst i bevishänseende) att de exakta ordalagen tas in i protokollet. Videoinspelning av förhör bör vidare kompletteras med en inspelning på ljudband och ”[...]vad som i övrigt förekommit mellan förhørsledaren och barnet före och efter förhöret [tillika] sammanfattas i en promemoria”.³³⁷ Vidare bör – för ett avdramatiserande av förhöret – ett genomförande av mer än ett förhör med barnet företas, då ett sådant stegvis inhämtande av information torde vara att anse mer rättsäkert med utgångspunkt i etablerandet av en god, men framförallt trygg, social kontakt/relation med barnet. Ett första möte med förhørsledaren någon dag före förhörets planerade inträde, får sålunda anses utgöra en förutsättning för frambringandet av mer detaljrik information. Detta i ljuset av ett möjliggörande för det av brott drabbade barnet att låta avge sin berättelse inför ett sedan tidigare bekant ansikte, där ett – hos förhørsledaren – etablerat förtroendeingivande förhållningssätt tenderar att inneha en icke obetydlig inverkan på barns benägenhet att vilja/våga berätta om det som inträffat. Inledande av förhör med barn bör som utgångspunkt emellertid företas av den/de som först fått ta del av barnets berättelse/uppgifter, då ett klarläggande av samtliga omständigheter – hänförliga till den av målsäganden initiala anmälan om brott – utgör en förutsättning för ett rättsäkert tillvaratagande av den enskildes intressen. En korrekt bedömning av utsagens värde som bevis torde emellertid vara avhängig en väl utarbetad sammanställning avseende det aktuella barnets ”utvecklingsnivå och språkanvändning, levnadsförhållanden och familjerelationer”.³³⁸ Med beaktande av barns behov av terapeutisk behandling – inte minst i samband med utsatthet för sexuella övergrepp – bör ett genomförande av förhör med barn vidare företas med särskild skyndsamhet.³³⁹ Ett uppmärksammande om särskild skyndsamhet bör jämväl förespråkas i det fall andra samtal med barnet riskerar inverka negativt på dennes förmåga att hålla isär olika uppgifter (s.k. retroaktiv interferens³⁴⁰). I enlighet med Åklagarmyndighetens handbok har därtill kunnat utläsas att ”[e]ndast undantagsvis och då det föreligger särskilda skäl bör förhör med barnet hållas senare än två veckor efter det att åklagaren beslutat att inleda förundersökning eller att överta förundersökningsledarskapet från polisen”.³⁴¹ Som tidigare framhållits tenderar ett bedrivande av en kvalitetssäkrad förundersökning vid misstanke om sexuella övergrepp mot barn, medföra stora krav på aktivitet

³³⁷ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 15.

³³⁸ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 15.

³³⁹ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 15.

³⁴⁰ Med retroaktiv interferens i rättsliga sammanhang avses ”[de] situationer där en person som bevittnat en händelse efteråt exponeras för information som påverkar hans eller hennes minnesbild”, Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, s. 279. Jfr även Granhag, Vittnespsykologi, s. 34, 122.

³⁴¹ Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 15.

från förundersökningsledarens sida, där en god samverkan myndigheter emellan (polis-åklagare) dock utgör en förutsättning för strävan efter effektivitet i ärendehantering. ³⁴² Närvaro från åklagares sida vid barnförhörets genomförande bör, om möjligt, alltså förespråkas. Detta med anledning av att ansvarig åklagare kan komma att erhålla värdefull information i ärendet; innefattande en möjlighet för denne till avgivandet av nya direktiv och snabba beslut mot bakgrund av en god ärendeinsikt. ³⁴³

Avseende valet av lämplig förhörsteknik vid förhör med den som ännu ej uppnått 15 års ålder, har av flera psykologer ³⁴⁴ kommit att förespråkas ett tillämpande av forensiska intervjuer med barn – där en kognitiv intervjuteknik i förening med ett väl utformat förhørsprotokoll torde vara att preferera. ³⁴⁵ Innehållet i förhöret samt en därtill ålderadekvat frågeteknik får härvid anses utgöra en förutsättning för utformandet av en mer barnanpassad förhörsmetodik, där ett belysande av barns kognitiva utveckling därmed tillåts inta en framträdande roll i utredningsdiskursen. ³⁴⁶ I svensk rätt ska, som utgångspunkt, ett undvikande av ledande frågor dock företas så långt som möjligt. Detta i synnerhet som ett användande av sådana suggestiva frågor förefallit inneha en icke obetydlig inverkan på det lilla barnets benägenhet att anpassa sin berättelse efter olika typer av informationskällor. ³⁴⁷ En anpassning av förhöret till barns kognitiva förmåga och villkor, torde sålunda vara av avsevärd vikt – både generellt och i det individuella fallet – vid frambringandet av detaljrika, fullständiga och klara utsagor vilka uppfyller HD:s på verklighetsförankring och därmed tillförlitlighet. Med beaktande av barnets ålder bör en sådan anpassning vidare företas mot bakgrund av den utveckling, personlighet samt sociala situation som förekommer hos det av brott drabbade offret. Ytterligare faktorer av relevans för etablerandet av en individuellt anpassad förhörssituation, utgörs jämväl ”[a]v brottets karaktär och grovhet, gärningsmannens identitet och brottets frekvens” ³⁴⁸, där en bedömning av förhörets genomförande och kvalitet får anses avhängig ett utvärderande av nämnda förutsättningar. Valet av intervjuteknik har i en rad internationella undersökningar vidare kommit att inneha en icke obetydlig inverkan på den avgivna barnutsagans kvalitet som bedömningsunderlag ³⁴⁹, där frågornas utformning och förhørsledares frågeteknik fått anses inta en

---

³⁴² Jfr ovan avsnitt 4.1.1.

³⁴³ Se bl.a. Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 16.

³⁴⁴ Se härvid bl.a. Sven-åke Christianson och Pär Anders Granhag.

³⁴⁵ Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, kap. 15.

³⁴⁶ Jfr bl.a. Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 234 f.

³⁴⁷ Se bl.a. Lamb, Sternberg och Esplin, Effects of age and delay on the amount of information provided by alleged sex abuse victims in investigative interviews, s. 1586-1596.

³⁴⁸ Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 235.

³⁴⁹ Se bl.a. Dent, The Suggestibility of Children's Recollections, (1990).

framträdande roll i dessa sammanhang.³⁵⁰ Vid förhör med barn som misstänks ha blivit utsatta för sexuella övergrepp, torde jämväl den fysiska miljön anses utgöra en faktor av avsevärd vikt för åstadkommandet av en trygghet i förhörssituationen. Utformandet av särskilda förhörssrum för barn kan sålunda ”[a]nses skapa en tryggare atmosfär och därmed bättre förutsättningar för [erhållandet] av en utsaga från barnet”.³⁵¹ Oaktat att förhör med det av brott drabbade offret vanligen genomförs vid närmsta polisstation, bör emellertid – i det fall offret utgörs av ett litet barn – en anpassning av den fysiska miljön således företas i förhållande till barns särskilda behov och (förhörssrummen) därtill inneha karaktären av en inspelningsstudio.³⁵² Den tekniska utrustning som installeras ska – för tillförsäkrandet av ett rättsäkert tillvaratagande av den avgivna förhørsutsagan – vara av hög kvalitet och därtill diskret placerad.³⁵³ Innehållet i förhöret bestäms principiellt sett av den rättsliga relevansen; för vilken den misstänkta gärningen (brottet) anses utgöra fokus för utredningen.³⁵⁴ En bedömning av trovärdigheten hos det av brott drabbade barnet, får – för ett klarläggande av dess ”[u]tvecklingsnivå och mognad, språkbruk och språkförståelse, erfarenheter och referensram [samt därtill förekommande] positiva och negativa känslor inför olika företeelser och personer” – i praktiken anses avhängig framförandet av en bred förhørsfront.³⁵⁵ Av vikt är emellertid att låta en centralisering kring förhörets kärna, det vill säga de misstänka övergreppen, vara vägledande vid genomförandet av detsamma – där ett upptagande av detaljer kring varje enskilt övergrepp jämväl är att anse av betydelse för den rättsliga relevansen.³⁵⁶

4.2 Bevisvärdering i domstol

4.2.1 Grundläggande principer

I svensk rätt utgår en värdering av de bevis som finns att tillgå som utgångspunkt från den fria bevisvärderingens princip. Av den allmänna bestämmelsen i RB 35 kap. 1 § följer sålunda att ”[r]ätten efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, [skall] avgöra, vad i målet är bevisat”. Vidare har i Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk³⁵⁷ (motiven) kunnat utläsas att en tillämpning av nämnda princip ej får anses innebära några begränsningar avseende typen av information – icke heller valet av metod – för domstolen att nå

³⁵⁰ En närmare genomgång av barnförhörets genomförande – och därvid lämplig förhörsteknik – företas nedan, se avsnitt 6.1.1.

³⁵¹ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 234.

³⁵² Se bl.a. Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*, s. 17 f., samt Diesen m.fl., *Sexuella övergrepp mot barn*. Bevis 6, s. 46.

³⁵³ Cederborg, *Barnintervjuer. Vägledning vid utredningsarbete*, s. 45 ff.

³⁵⁴ Se bl.a. Diesen m.fl., *Sexuella övergrepp mot barn*. Bevis 6, s. 46.

³⁵⁵ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s.234.

³⁵⁶ Diesen m.fl., *Sexuella övergrepp mot barn*. Bevis 6, s. 47.

³⁵⁷ SOU 1938:44 s. 377 f.

fram till sanningen (vad som är att anse som sannolikt) vid en värdering av ifrågavarande bevisning. Juridiskt beslutsfattande i praktiken torde emellertid ej vila på någon specifik metod för hur domstolen ska värdera bevis – icke heller några formella regler för vad som krävs för att uppnå beviskravet ”ställt utom rimligt tvivel”, varför förekomsten av en rad olika metoder och modeller för juridiskt beslutsfattande jämväl kommit att utformas^{358, 359}.

Oaktat grundsatsen att en värdering av ifrågavarande bevis som utgångspunkt är fri, får av domare en rent subjektivt bedömning ej låta avgöra bevisens värde – då en sådan värdering måste vara objektivt grundad, och ”stödjas på skäl, som kunna godtagas av andra förståndiga personer”.³⁶⁰ Av processlagberedningen har härvid fastslagits att vad som de facto ansetts utgöra ”omständigheter som är allmänt veterliga” (så kallade erfarenhetssatser), torde vara att hänföra till sådan kunskap tillhörande den allmänna bildningen och livserfarenheten.³⁶¹ De grunder/överväganden som används som stöd för fastställandet av en viss dom, ska av domare vidare anges i de av domstolen anförda domskälen.³⁶² En värdering av aktuell bevisning får sålunda ej grundas på ett helhetsintryck av densamma. Ett efterföljande av samtliga principer – såsom bevisomedelbarhet (RB 35 kap. 8 §) och bästa bevismedlet³⁶³, muntlighet (RB 46 kap. 5 §), koncentration³⁶⁴ och omedelbarhet (RB 30 kap. 2 §) – får i praktiken anses utgöra en förutsättning för en godtagbar bevisprövning och ett därtill kvalitativt säkrat åstadkommande av materiellt riktiga avgöranden.³⁶⁵

4.2.2. Domstols bedömning av muntliga utsagor i allmänhet

4.2.2.1 Trovärdighet och tillförlitlighet

Den muntliga utsagan – rätt använd – har av många, däribland Roine Nilsson³⁶⁶, ansetts utgöra det i särklass bästa bevismedlet.³⁶⁷ Av praxis framgår emellertid att en värdering av den muntliga utsagan ej torde vara att anse helt okomplicerad, då

---

³⁵⁸ Vilka dessvärre endast beskriver juridiskt beslutsfattande i praktiken, snarare än att granska korrektheten i de beslut som fattas och vad som skulle kunna ge upphov till en ökad träffsäkerhet i juridiska beslut.

³⁵⁹ Se härvid bl.a. Granhag och Christianson, *Handbok i rättspsykologi*, kap. 22. Jfr även Pennington och Hastie, *Evidence Evaluation in Complex Decision Making*, (1986); de Keijser och van Koppen, *Paradoxes of proof and punishment: Psychological pitfalls in judicial decision making*, (2007), samt Devine m.fl., *Strenght of Evidence, Extraevidentiary Influence, and the Liberation Hypothesis: Data from the Field*, (2009).

³⁶⁰ SOU 1938:44 s. 377. Se även Bolding, *Sannolikhet och bevisvärdering i brottmål*, s. 306; Lundstedt, *Om domars avfattning*, s. 671, samt Stening, *Bevisvärde*, s. 31 ff.

³⁶¹ SOU 1938:44 s. 378.

³⁶² Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål* (2007), s. 22 f.

³⁶³ Ekelöf, Edelstam och Heuman, *Rättegång IV*, s. 27 f. samt 142.

³⁶⁴ Prop. 2004/05:131 s. 81.

³⁶⁵ Bylander, *Muntlighet vid domstol i Norden – en exposé*, (2005).

³⁶⁶ F.d. kriminalkommissarie, tillika specialiserad utbildare inom förhørsledning och utredningsmetodik.

³⁶⁷ Nilsson och Herlitz, *Förhörgrammatik*, (2008).

ett antal faktorer kan komma att aktualiseras som i sig tenderar att inneha en icke obetydlig inverkan vid en efterföljande utsageanalys.³⁶⁸ Mot bakgrund av en objektiv värdering av den muntliga utsagans bevisvärde, får den främsta problematiken anses bestå i ett fastställande av sanningshalten i ifrågavarande bevismedel. Ytterligare faktorer – såsom *vilka faktiska förutsättningar som funnits för en korrekt iakttagelse* samt *förmågan hos den brottsdrabbade att återge händelsen i sin utsaga* – utgör härvid jämväl en viktig del i utvärderingen av detsamma.³⁶⁹ En värdering av utsagan vid en efterföljande bevisupptagning i domstol, utgår emellertid vanligen från ett tillmätande av bevisrättslig relevans utifrån graden av tillförlitlighet och trovärdighet:

Rättens bedömning av en utsagas,

Tillförlitlighet

- sker företrädesvis under överläggningen och syftar vidare till ett utrönande av aktuellt bevisvärde; detta mot bakgrund av en av rätten – på objektiva grunder – företagen prövning av utsagans kvalitet (hållfasthet) utifrån övrig bevisning och olika erfarenhetssatser.³⁷⁰

Trovärdighet

- företas med utgångspunkt i ett subjektivt intryck av utsagepersonen under själva huvudförhandlingen, där faktorer såsom kroppsspråk, mognad och röstläge samt ett beräkande av eventuella skäl för avgivandet av felaktiga uppgifter, torde vara av avsevärd betydelse för en sådan bedömning.³⁷¹

En sammanblandning av dessa två begrepp torde i sig dock kunna urholka det bevisrättsliga värdet i ett sådant bevismedel, då den omständighet att konstansen i en avgiven utsaga ej utgör ett genomgående element jämväl kan komma att inverka på graden av sannolikhet.³⁷² Strävan efter en enhetligt klarlagd innebörd av begreppen utgör sålunda en förutsättning för ett korrekt tillämpande av desamma – inte minst då ett sådant definitionsmässigt förtydligande icke heller är att anse utrett av domstolen själv.³⁷³

4.2.3 Högsta domstolens kriterier för en tillförlitlig utsaga

---

³⁶⁸ Se bl.a. Högsta domstolens dom B 2937-10, samt NJA 2009 s. 447 I och II.

³⁶⁹ Diesen, Bevisprövning i brottmål, s. 41.

³⁷⁰ Se bl.a. Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2007), s. 241 f. Jfr även Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 90.

³⁷¹ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 67.

³⁷² Se bl.a. Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2007), s. 100.

³⁷³ Jfr bl.a. NJA II 1943 s. 306. Se härvid även NJA 1941 s. 412 och NJA 1950 s. 382.

Av Högsta domstolen har i flera avgöranden fastslagits att en trovärdig utsaga från målsäganden – i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet – mycket väl torde kunna anses tillräcklig för avkunnandet av en fällande dom.³⁷⁴ Men vad utgör i praktiken tillräckliga skäl för att en av målsäganden avgiven utsaga ska anses uppfylla rättsordningens krav på utsagors tillförlitlighet(?).

I en artikel från år 1996³⁷⁵ har justitierådet Torkel Gregow redogjort för ett antal kriterier som betonar värdet av en objektiv och enhetlig bevisprövningsmetod, och därtill utgör en förutsättning för att en utsaga ska kunna anses verklighetsförankrad (sann) och därmed tillförlitlig. En tillämpning av de kriterier som uppställts ska – vid en utsageanalytisk bedömning – emellertid företas mot bakgrund av en individuell analys utifrån förutsättningarna i det enskilda fallet.³⁷⁶ Gregow har vidare uttalat att en bedömning av målsägandens trovärdighet bör uppdelas i olika moment; varefter genomförandet av en helhetsbedömning må företas i syfte att granska tillförlitligheten i de – av den brottsdrabbade – avgivna uppgifterna. En kategorisering av HD:s kriterier för en trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömning av muntliga utsagor har jämväl kommit att företas av bland annat Schelin³⁷⁷ samt Diesen och Sutorius³⁷⁸, där samtliga kriterier har indelats i olika grupper, beroende på om de är ämnade att skilja ut en sann utsaga från en lögnaktig – baserat på de kvalitativa skillnader vilka innehållsmässigt skiljer dessa utsagor åt – s.k. realitetskriterier, alternativt utgör kontrollkriterier ämnade att fungera som negativa hjälpfakta vid en bedömning av utsagan.³⁷⁹ Nedan följer en kort genomgång av Högsta domstolens kriterier för utsageanalys, utifrån en sammanställning av Gregows artikel samt en avhandling av Lena Schelin från 2006³⁸⁰:

- Den av målsäganden avgivna utsagan ska som utgångspunkt vara **konstant** mellan olika utsagetillfällen, där ett återgivande av utsagan på olika sätt vid olika tillfällen – i enlighet med domskälen i NJA 1980 s. 725 – sålunda tenderar inneha en icke gynnsam inverkan på trovärdigheten hos densamma.³⁸¹ Dock bör den gamla devisen – att utsagor som framställs likt

---

³⁷⁴ Se härvid bl.a. Högsta domstolens dom B 2937-10, samt NJA 2009 s. 447 I och II.

³⁷⁵ Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 509.

³⁷⁶ Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 517. Se även Diesen och Sutorius, Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga hanteringen, s. 52.

³⁷⁷ Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål, (2006).

³⁷⁸ Diesen och Sutorius, Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga hanteringen, (1999).

³⁷⁹ Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2006), s. 193.

³⁸⁰ Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål, (2006).

³⁸¹ Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 518, samt Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2006), s. 195.

inövade läxor som utgångspunkt är att anse påhittade – ej konsekvent beaktas som sanning.

- Den av målsäganden avgivna utsaga ska vidare vara *homogen*; innefattande ett avgivande av uppgifter som ej är att anse oriktiga, orimliga eller inbördes motstridiga – då sådana uppgifter riskerar ”smitta av sig” på utsagan i sin helhet och därmed leda till en negativ påverkan på tillförlitligheten.³⁸²
- Den av målsäganden avgivna utsagan ska jämväl vara *detaljerad* och ej innehålla några uppgifter som förefaller osannolika, där av domstolen förvisso ej givits någon vägledning för *när* en utsaga anses vara detaljerad – men likväl uppställts vissa krav på detaljernas kvalitet.³⁸³ Detta kriterium torde främst vara att hänföra till huruvida uppgifterna om sexuella övergrepp i sig framstår som riktiga – med ledning av de detaljer för vilka det brottsdrabbade barnet förmår lämna en redogörelse.³⁸⁴
- En bedömning av målsägandens trovärdighet ska vidare företas mot bakgrund av eventuella *motiv till beljugande*; innefattande en för målsäganden – såväl medveten som undermedveten – vinning av att falskt tillvita den tilltalade en brottslig gärning. Avseende små barn bör emellertid tas i beaktande att ett sådant motiv till beljugande icke sällan planterats hos barnet av någon vuxen.³⁸⁵
- Vid förekomsten av eventuell teknisk bevisning torde en överensstämmelse (*konsekvens*) med övriga uppgifter vara att anse av avsevärd betydelse för utsagans tillförlitlighet.³⁸⁶ Det förhållande att utsagan vinner stöd av annan bevisning har av Schelin kommit att benämnas *extern konstans*, då en sådan överensstämmelse – inte minst mot den tilltalades uppgifter – kan anses öka värdet av utsagan.³⁸⁷
- Vid misstanke om sexuella övergrepp utgör en bedömning av målsägandens beteende i egenskap av offer (*offersymptom*) – såväl vid som efter de påstådda övergreppen – jämväl en omständighet av icke obetydlig

---

³⁸² Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2006), s. 200 f.

³⁸³ Se bl.a. NJA 1992 s. 446. Se även Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2006), s. 194.

³⁸⁴ Se härvid bl.a. NJA 1993 s. 616, där av den brottsdrabbade kunde återges detaljer om hur denne läste på schampoflaskor under tiden som övergreppen pågick.

³⁸⁵ Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 519.

³⁸⁶ Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 517 ff.

³⁸⁷ Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2006), s. 205 f.

relevans vid en bedömning av dennes trovärdighet.³⁸⁸ Av rättspsykologisk forskning följer emellertid att föreställningen om särskilda ”offerbeteenden” i praktiken utgör ett önsketänkande snarare än en konstaterad verklighet.³⁸⁹ En problematik som här kommit att ha sin grund i de effekter av sociala stereotyper, består dessvärre av de stereotypa uppfattningar avseende barns uppträdande vid sexuella övergrepp – vilka förefallit inneha en icke gynnsam inverkan på graden av trovärdighet i linje med barnets förväntade offerreaktioner.³⁹⁰

- Såväl Gregow som Schelin har – avseende barn – kommit att uppmärksamma ytterligare omständigheter som bör tas i beaktande vid förhör med den som ännu ej uppnått vuxen ålder: *unicitet*, *spontanitet*, *åldersadekvans* samt *individualitet*. Den av målsäganden avgivna informationen ska – vid själva gärningstillfället – uppfattas som unik (unicitet) samt, inte minst vid videoförhör med barnet, vara spontant avgiven; innefattande en tvådelad spontanitet avseende såväl förhörsmetodik som individuell berättarstil.³⁹¹ Vidare ska en tolkningsgrund för utsagan utgöras av en ålderadekvans, både vad gäller språkanvändning som själva utsagans innehåll i sig.³⁹² En bedömning av barnets utsaga ska därutöver förefalla relativt individuell i sin framtoning.

Generellt har av Högsta domstolen fastslagits att en utsaga ska vara *lång*, *sammanhängande* och *klar* för att kunna anses verklighetsförankrad (sann) och därmed tillförlitlig.³⁹³ Den avgivna berättelsen i sin helhet ska följaktligen – för att kunna anses äga en sannolik verklighetsförankring – likväl vara sammanhängande; med andra ord bilda en sammanhållen enhet (vilket enligt Schelin tolkats som att utsagan, enligt HD, ska vara logisk och homogen).³⁹⁴

4.2.4 Innebörden av beviskravet ”utom rimligt tvivel”

I svensk brottmålsprocess utgår en värdering av de bevis som finns att tillgå från ett falsifierande av samtliga alternativa hypoteser (induktiv bevisvärdering) till

---

³⁸⁸ Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 518.

³⁸⁹ Se bl.a. Kaufman, Drevland, Wessel, Overskeid och Magnussen, The importance of being earnest: displayed emotions and witness credibility, (2003), samt Rose, Nadler och Clark, Appropriately upset? Emotions norms and perceptions of crime victims, (2006).

³⁹⁰ Se bl.a. studie utförd av Goodman, Taub, Jones, England, Port och Purdy, Emotional effects of criminal court testimony on child sexual assault victims, (1992), där en bedömning av den brottsdrabbades trovärdighet föreföll avta vid avsaknaden av ett stereotypt ”offerbeteende”.

³⁹¹ Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2006), s. 202.

³⁹² Se bl.a. NJA 1986 s. 821.

³⁹³ Se bl.a. domstolens praxis: NJA 1992 s. 446 samt NJA 1988 s. 40. Jfr även NJA 1993 s. 68 samt 1993 s. 616.

³⁹⁴ Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål (2006), s. 193 f.

den av åklagaren sammanställda gärningsbeskrivningen.³⁹⁵ Med beviskrav avses sålunda det bevisvärde som måste uppnås för att en omständighet – ett så kallat bevistema – ska anses styrkt.³⁹⁶ Uppfyllandet av en viss omständighets avsaknad av rimligt tvivel utgör därmed en förutsättning för avkunnandet av en fällande dom. Av sentensen *in dubio pro reo*³⁹⁷ framgår emellertid att beviskravet för fällande dom ställts relativt högt, varför – vid tvivel för den anklagade – den som står misstänkt för brott hellre ska frias än fällas.³⁹⁸ För avkunnandet av en fällande dom må ett konstaterande av den tilltalades skuld följaktligen ha gjorts uppenbar – det ska med andra ord vara ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade begått det brott för vilket denne står åtalad. Vid förekomsten av eventuell bristande bevisning kommer sålunda ett frikännande av den tilltalade att ske; detta mot bakgrund av den moderna rättsapparatusens tillförsäkrande av en rättstatlig rättvisa i straffrättskipningen gentemot den enskilde.³⁹⁹ Bördan att presentera bevis – som uppfyller det högt ställda krav på otvivelaktighet – tillkommer vidare åklagare, då, i enlighet med den rättsliga konstruktion som tillskriver åklagaren hela bevisbördan, den som står åtalad för brott ej ska behöva belastas med bördan att bevisa sin oskuld.

En förutsättning för åstadkommandet av en rättvis bedömning i det enskilda fallet kan, som utgångspunkt, följaktligen anses bestå i ett genomsyrande av förutsebarhet – där, i ett tillförlitligt rättsystem, ett på förhand definierat beviskrav torde vara av essentiell betydelse ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Av processlagsberedningens förslag framgår emellertid ej vad som rent bevismässigt torde krävas för uppfyllandet av det till synes oidentifierade kravet för en omständighets styrkande.⁴⁰⁰ Lokutionen och beviskravet ”utom rimligt tvivel” får därmed anses utgöra en produkt av domstols praxis; innefattande ett etablerande av det idag allmänt vedertagna beviskrav som jämväl kommit att avse samtliga brottmål.⁴⁰¹

En fråga av betydelse för förevarande framställning får härvid anses utgöras av det aktuella beviskravets innebörd i mål om sexuella övergrepp mot barn. Av Högsta domstolen i flera avgöranden fastslagits att en trovärdig utsaga från målsäganden – i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet – mycket väl torde kunna anses tillräcklig för avkunnandet av en fällande dom.⁴⁰² Oaktat

---

³⁹⁵ Diesen, Juridiska perspektiv på bevisvärdering, s. 399 f.

³⁹⁶ Se bl.a. Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 61 f.

³⁹⁷ Vilken kommer till uttryck i reglerna om röstning, se RB 29:3.

³⁹⁸ Se bl.a. Ekelöf m.fl., Rättegång IV, s. 150.

³⁹⁹ Jfr ovan avsnitt 1.1. Se även NJA 1980 s. 725; Ekelöf m.fl., Rättegång IV, s. 117-122, samt Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 510 f.

⁴⁰⁰ SOU 1938:44, sidan 377.

⁴⁰¹ Se särskilt NJA 1980 s. 725. Jfr även NJA 1982 s. 164, 173.

⁴⁰² Se ovan avsnitt 4.2.3.

företeelsen *vilken bevisning rätten har att tillgå*, måste emellertid – till stöd för ett beviljande av aktuellt åtal – alltjämt föreligga tillräckliga objektiva skäl för domstols bedömning av en omständighets otvivelaktighet. En av målsäganden vederhäftig utsaga torde förvisso vara att betrakta som ett objektiva skäl, icke desto mindre kan tillskrivandet av en högre trovärdighet hos det av brott drabbade offret ej anses utgöra tillräckliga skäl för beviljandet av en fällande dom allena.⁴⁰³ Vid en värdering av de bevis som finns att tillgå – det vill säga barnets utsaga allena – utgår en bedömning av en sådan ord-mot-ord bevisning sålunda från ett absolut krav om full tillförlitlighet hos den av målsäganden avgivna utsagan.⁴⁰⁴ Av Högsta domstolen har – genom prejudikat NJA 1994 s. 268 – vidare uttalats att avseende barnets ålder kan en sådan företeelse komma att utgöra en faktor som i sig tenderar att inneha en icke gynnsam inverkan på domstols bedömning av tilltron i barns utsagor.⁴⁰⁵ I enlighet med den fria bevisprövningens princip föreligger emellertid ej något formellt hinder mot avkunnandet av en fällande dom med stöd av barnets utsaga allena. Mot bakgrund av upprätthållandet av en processrelaterad jämlikhet parterna emellan, bör jämväl tas i beaktande den tilltalades rätt till en rättvis rättegång (EKMR artikel 6). Den omständighet att endast den av målsäganden avgivna utsagan torde vara att anse tillräcklig för uppfyllandet av det beviskrav för fällande dom, kan – med hänsyn till den tilltalades ställning – förefalla olämpligt; en företeelse som i vissa fall dock låtit uppvägas med stränga krav för utsagevärdering.⁴⁰⁶

---

⁴⁰³ Se bl.a. Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 511, samt Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 62. Jfr därtill NJA 1980 s. 725, samt NJA 1992 s. 446.

⁴⁰⁴ Diesen m.fl., Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6, s. 63.

⁴⁰⁵ NJA 1994 s. 268, 276.

⁴⁰⁶ Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 515.

5 Rättspsykologisk forskning kring barns vittnesmål

5.1 Barnets sociala och kognitiva utveckling

5.1.1 Barns berättande om sexuella övergrepp

Vid förhör med barn uppstår en rad aspekter som – inte minst avseende barns minne och berättande av stressfyllda händelser – bör tas i beaktande inför en förestående utsageanalytisk bedömning i domstol. Detta med anledning av att det hos de allra minsta ej kan anses föreligga en sådan språklig förmåga eller rums- och tidsuppfattning för att dessa ska kunna uppnå samma möjlighet att uttrycka sig som den vuxne.⁴⁰⁷ En bedömning av barnets utsaga i det enskilda fallet blir därmed avhängig den kognitiva och sociala kontext i vilken barnet i fråga avgivit sin berättelse – varför en anpassning av förhöret till barns kognitiva förmåga och villkor får anses utgöra en förutsättning för frambringandet av detaljrika, fullständiga och klara utsagor vilka uppfyller HD:s på verklighetsförankring och därmed tillförlitlighet.

Av rättspsykologisk forskning följer att barns svårigheter att berätta om sexuella övergrepp icke sällan torde bero på förefintligheten av eventuella kognitiva, sociala eller emotionella faktorer; vilka synes inneha en icke gynnsam inverkan på barnets benägenhet att (våga/vilja) berätta om det som inträffat.⁴⁰⁸ Ytterligare orsaker till avgivandet av felaktiga uppgifter kan jämväl anses ha sin grund i barns verbala samt erfarenhetsmässiga oförmåga att förstå samt förklara innebörden av en sexuell handling.⁴⁰⁹ Den språkliga utvecklingsnivån hos barnet torde därmed göra sig otvivelaktigt påmind vad det gäller möjligheten för barnet att ge uttryck för sina minnen. En bedömning av tillförlitligheten i barns utsagor bör sålunda företas med beaktande av de kognitiva och emotionella hinder vilka synes aktualiseras i samband med barns berättande om stressfyllda händelser.

---

⁴⁰⁷ Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, s. 292 ff.

⁴⁰⁸ Se bl.a. Goodman-Brown, Edelstein, Goodman, Jones och Gordon, Why children tell: a model of children's disclosure of sexual abuse, (2003); Leander m.fl., Children exposed to obscene phone calls: What they remember and tell, (2005), samt Leander m.fl., A sexual abuse case study: Children's memories and reports, (2007).

⁴⁰⁹ Pettersson och Hägglund, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 245 f., samt Svedin och Back, Varför berättar de inte?, (2003).

5.2 Presentationsformatets betydelse

5.2.1 Domstols bedömning av en utsaga utifrån kommunicerandet av presentationsformat

Sedan ikraftträdandet av reformen ”En modernare rättegång”⁴¹⁰ har – främst avseende presentationen av förhör och kommunicerandet av dessa i högre instans – ett antal förändringar kommit att genomföras i den svenska rättsprocessen; som i viss utsträckning torde kunna påverka utgången av en efterföljande bevisupptagning i domstol.⁴¹¹ Det är därför av avsevärd vikt att väl känna till de eventuella fallgrorpar som – i enlighet med rättspsykologisk forskning och teori – kan komma att uppstå i samband med domstols bedömning av tillförlitligheten i en avgiven utsaga. Beaktas bör emellertid att, från juridiskt håll, det rättspsykologiska kunskapsområdet alltså anses vara i sin linda, varför en tolkning utifrån enstaka studier till följd därav må vidtas med ett visst mått av restriktivitet.

Ett område inom rättspsykologin värt att belysa – som (indirekt) äger samband med offer/vittnen och deras beteende samt hur dessa (och de utsagor som avgivits av desamma) kommer att uppfattas – utgörs av domstols (juridiska beslutfattares) bedömning av en avgiven utsaga utifrån kommunicerandet av presentationsformat. I enlighet med rättspsykologisk forskning⁴¹² har härvid framkommit att ”[e]tt och samma material kommunicerat i olika presentationsformer mycket väl kan komma att uppfattas och bedömas helt olika”.⁴¹³ Av de studier som utförts i syfte att belysa skillnader mellan olika presentationsformat framgår vidare; att i valet mellan live och video har formatet live ansetts utgöra det presentationsformat som, enligt beslutsfattare, anses generera i en högre grad av trovärdighet hos den som avgivit utsagan – tillsammans med en mer välvillig inställning till den avgivna utsagan i sig.⁴¹⁴ Detta i linje med den så kallade ”vividness effect”, där utsagor avgivna av målsäganden personligen kommer att upplevas mer detaljrika, levande och därmed mer tillförlitliga.⁴¹⁵ Varför valet av presentationsformat kan sålunda komma att få

---

⁴¹⁰ Hädanefter benämnd EMR.

⁴¹¹ Sveriges domstolar, En modernare rättegång: Videoinspelning och uppspelning av förhör, (2008).

⁴¹² Se bl.a. Granhag och Landström, Muntlighet vid domstol ur ett rättspsykologiskt perspektiv, (2005).

⁴¹³ Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, s. 414.

⁴¹⁴ Se bl.a. Landström, CCTV, Live and Videotapes: How Presentation Mode Affects the Evaluation of Witnesses, (2008); Landström, Granhag och Hartwig, Witnesses Appearing Live Versus On Video: Effects on observers Perception, Veracity Assessments and Memory, (2005), samt Landström, Granhag och Hartwig, Children Appearing Live Versus On Video: Effects on Adults' Perception, Assessment and Memory, (2007).

⁴¹⁵ Landström, CCTV, Live and Videotapes: How Presentation Mode Affects the Evaluation of Witnesses, (2008).

avgörande betydelse för hur domstolen (outtalat) väljer att värdera en utsaga som avgivits av målsäganden under en pågående process.

6 Den rättsliga hanteringen av barns utsagor

6.1 Påverkansfaktorer

6.1.1 Barnförhörets genomförande – valet av intervjumetod

Att förhöra/intervjua barn utgör en konst – en konst som emellertid bör utövas skild från den teknik som används vid förhör av vuxna. Avseende valet av lämplig förhörsteknik vid förhör med den som ännu ej uppnått 15 års ålder, har av flera psykologer kommit att förespråkas ett tillämpande av forensiska intervjuer med barn. En kognitiv intervjuteknik, i förening med ett väl utformat förhårsprotokoll, torde sålunda vara att preferera.⁴¹⁶ Vid förhör med barn får, som utgångspunkt, anses av avsevärd vikt att låta en anpassning av intervjun till det aktuella barnets kognitiva utveckling företas i syfte att verka för frambringandet av fullständiga, detaljrika utsagor. Oavsett om barns svårigheter att berätta om sexuella övergrepp beror på kognitiva, sociala eller emotionella faktorer – kan den forensiska intervjun anses av avsevärd betydelse för det enskilda barnets rättssäkerhet. Mot bakgrund av den omständighet att barn tenderar bagatellisera betydelsen av samt förtränga/utelämnat information avseende sexuella övergrepp⁴¹⁷ – måste jämväl förekomsten av eventuella kognitiva försvårande faktorer överbryggas i syfte att hjälpa barnet att söka i minnet. Ett steg i rätt riktning torde vara att anpassa utredningen, däri särskilt utformandet av intervjuteknik, till barnets kognitiva samt språkliga utveckling i syfte att överbrygga eventuella kognitiva, sociala eller emotionella faktorer som hindrar barn från att berätta om sexuella övergrepp.⁴¹⁸ Detta med anledning av att en särskild problematik kring barns berättande om sexuella övergrepp – jämfört med vuxnas berättelser om sexuella övergrepp – kunnat skönjas i fråga om barns verbala samt erfarenhetsmässiga förmåga att förstå samt förklara innebörden av en sexuell handling.⁴¹⁹ Uppmärksammas bör att sådan neutral information som ej uppfattats som sexuellt relaterad dock tycks läggas på minnet av såväl små som lite äldre barn, varför ett uteslutande av den tänkbarhet att barn ej till fullo skulle förstå den sexuella information som avges ej kan presumeras. En anpassning av handläggnings- samt utredningsmetodiken vid

---

⁴¹⁶ Se bl.a. Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, kap. 15.

⁴¹⁷ Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, kap. 15.

⁴¹⁸ Jfr Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, s. 300 ff., samt Lindgren, Pettersson och Hägglund, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 245 f.

⁴¹⁹ Se härvid bl.a. Pettersson och Hägglund, Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 245 f., samt Svedin och Back, Varför berättar de inte?, 2003.

förhör av barn torde följaktligen kunna inverka gynnsamt på frambringandet av detaljrika, fullständiga och klara utsagor vilka – i enlighet med Högsta domstolens kriterier för utsageanalys – uppfyller kravet på verklighetsförankring och därmed tillförlitlighet.

Nedan följer en mall för hur, enligt min mening, en intervju med barn som utsatts för sexuella övergrepp (som utgångspunkt) bör gå till. Detta i syfte att bäst ta tillvara barnets utsaga men samtidigt bidra till säkerställandet av ett rättsäkert bevarande av såväl det brottsdrabbade barnets som den misstänkte gärningspersonens enskilda intresse⁴²⁰:

Att tänka på inför förhöret med barnet

Förberedelse för mig som ansvarig intervjuledare/förhørsledare:

- Ansvarig intervjuledare/förhørsledare bör redan vid ett tidigt stadium ha förberett sig inför intervjun/förhöret avseende barnet och dennes familjesituation. Detta genom att söka uträna vilka personer som figurerar i barnets närmaste omgivning – föräldrar, släktingar, andra för barnet särskilt betydelsefulla personer – samt vilken roll dessa kan anses inneha i såväl den dagliga som närmast rutinmässiga kontakten med barnet.
- Som ett led i säkerställandet av den enskildes rättssäkerhet, bör jämväl kontakt med aktuella experter (exempelvis barnpsykologer) – som kan intyga att barnets mentala hälsa ej synes förvärras ytterligare av genomförandet av ett förhör – upprättas redan i ett initialt skede av processen.
- Ansvarig intervjuledare/förhørsledare bör vidare (om möjlighet finns) personligen ha besökt platsen för brottet (innan förhör med barnet hålles), då barn i sina berättelser icke sällan tenderar beskriva olika händelser utifrån specifika scenarior (exempelvis, ”när jag satt på gungan vid trädet”).
- Vidare bör kontakt med eventuell tidigare förhørsledare etableras, då det ej hör till ovanligheten att barn förhörs vid flera tillfällen och många gånger berättar mer i andra och/eller tredje förhöret.
- Ansvarig intervjuledare/förhørsledare bör jämväl ha kontaktat lärare eller andra personer som finns i barnets omgivning för att dels skapa sig en helhetsbild av barnet som enskild individ, dels få en uppfattning om eventuella rutiner/avvikelser som hör till dennes vardag.
- Etablerandet av en god mental förberedelse inför att ta emot en berättelse från barnet (hur hemsk den än må vara), bör vidare företas i syfte att erhålla samt

---

⁴²⁰ Jfr härvid bl.a. Granhag och Christianson, Handbok i rättspsykologi, kap. 15, samt Åklagarmyndigheten, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, s. 17 ff.

upprätthålla ett stabilt fokus och undermedvetet ej avhålla barnet från att våga berätta sin historia.

Viktiga beståndsdelar som skall beaktas vid/under intervjun med barnet

- ***Inledning***

Ansvarig intervjuledare/förhørsledare skall alltid inleda förhöret med att presentera sig, förklara syftet med intervjun och därefter upplysa barnet om användandet av eventuell bandspelare och annan teknisk utrustning samt – i syfte att få en mental inre bild av det aktuella barnets kognitiva utveckling – fråga efter barnets namn, ålder etc.(neutrala frågor) för att på så sätt även skapa en social kontakt och närhet till barnet och ”värma upp” denne inför att börja prata.

- ***Grundregler***

Det finns vidare ett antal grundregler som man som förhørsledare alltid bör förhålla sig till, allra helst vid intervju/förhör med barn som misstänks ha blivit utsatta för sexuella övergrepp (då sådana intervjuer även tenderar vara bland de svåraste att utföra/komponera):

- Ansvarig intervjuledare/förhørsledare måste alltid tänka på att tydligt tala om för barnet att det är ok att svara ”jag vet inte” eller ”jag minns inte” på en fråga som ställs.
- På ett tydligt sätt klargöra för barnet att det är *barnet* som har informationen och inte intervjuledaren, då barn många gånger tenderar att vilja vara förhørsledaren till lags och därtill besitter en inre tro om att vuxna har alla svar och all information och därför anstränger sig för att svara ”rätt” (vad denne tror sig vara rätt utifrån intervjuledarens perspektiv) istället för att anstränga sig för att minnas.
- Tydliggöra för barnet att bara för att en fråga kan komma att upprepas innebär detta *inte* att ett svar som tidigare lämnats av barnet har varit fel (det kan ibland vara så att ett svar som avgivits på en fråga inte uppfattats av förhørsledaren, varför frågan kan komma att ställas om vid ett senare tillfälle).
- Tydligt förklara skillnaden mellan sanning och lögn.
- På ett sätt som är anpassat efter barnets kognitiva förmåga, uppmana denne att inte vara rädd för att rätta intervjuledaren då denne tyckts missuppfatta någonting som sagts eller att säga till om det är något som är svårt att förstå.

- Användandet av ***neutrala, icke brottsrelaterade frågor*** skall vidare ske med syfte att:

- Lära barnet tillvägagångssättet under en intervju.
- Få barnet att förstå att det är denne och inte intervjuledaren som vet vad som har hänt, då risk finns att barn tror att intervjuledaren endast kontrollerar att det svarar "rätt".
- Ge barnet en möjlighet att värma upp genom att prata fritt.
- Ge mig som intervjuledaren en möjlighet att kontrollera barnets nivå och anpassa intervjun efter det enskilda barnets kognitiva förmåga, i syfte att överbrygga eventuella kognitiva försvårande faktorer likväl förekomsten av emotionella/sociala faktorer och skapa en inre trygghet för att därigenom förmå barnet att söka i minnet och våga berätta.

- **Förtroende** med barnet skall skapas genom att intervjuledare/förhørsledare:

Uppträder personligt men inte privat (då en glimt av dennes personliga känslor skulle kunna komma att äventyra hela upplägget av ett förhör), visar empati och intresse (utan att bli för engagerad), företar ett aktivt lyssnande (för att skapa en inre trygghet hos barnet), är väl medveten om sitt icke verbala beteende (så att dennes kroppsspråk inbjuder barnet till att känna trygghet för honom/henne som person och får barnet att vilja berätta sin historia), är särskilt uppmärksam avseende användandet av pauser och betydelsen av att inte avbryta barnet då denne sitter tyst (kognitiv intervju handlar om att låta offret prata fritt, och våga låta denne ta tid på sig utan att skrämmas av en tystnadens stund).

Frågetyper som kan förekomma i samband med förhör av barn:

- Fri återgivning – t ex "berätta allt du kommer ihåg från händelsen"
- Öppna frågor med utgångspunkt från den fria berättelsen – t ex "berätta mer om hur mannen såg ut", "du sa att ni låg i sängen, berätta mer om det"
  - Fri återgivning och öppna frågor syftar på återgivning (recall) vilket ger mer korrekt information – då särskilt små barn tenderar avge mycket knapphändiga berättelser
- Slutna och specifika frågor – t ex "vilken hårfärg hade mannen"?
  - Syftar på igenkänning (recognition) vilket ger mer komplett information men mer felaktig – barn under 6 år är mer känsliga för igenkänningsfrågor än äldre barn
- Undvik ledande frågor!
- Suggestiva frågor får inte förekomma!

Det finns en mängd rekommendationer avseende hur man bör intervjua barn; dessvärre tenderar många intervjuledare att överanvända ledande frågor och ställa

för få öppna frågor. Flertalet av intervjuledarna använder därtill fel frågeteknik – detta trots träning och väl dokumenterad kunskap om barns kognitiva utveckling. Viktigt att uppmärksamma är att ju yngre barnet är, desto mer tenderar felaktigheter att uppkomma som ett resultat av frågetyperna och risken för suggestion att öka i det fall intervjuledaren visar sig vara auktoritär. För att ej komma av sig i förhöret och börja ställa fel frågor bör, som utgångspunkt, ett användande av intervjuprotokoll⁴²¹ sålunda premieras, så att inget viktigt förbises. Vidare bör vid tillämpandet av upprepade frågor vidtas stor försiktighet, då sådana frågor dels tenderar att göra barnet osäker på de uppgifter som det redan avgivit, dels vid en ”granskning” i domstol kan komma att resultera i att vittnesmålet lämnas utan hänseende. Mot bakgrund av det faktum att barn tenderar avge mer information i andra och/eller tredje förhöret (jämfört med i första), anses det jämväl utgöra en nödvändighet att hålla fler än en intervju med barnet. Av väsentlig vikt är avslutningsvis att utförandet av kvalitetskontroller och feedback görs kontinuerligt.

6.2 HD:s kriterier för en tillförlitlig utsaga för uppfyllandet av beviskravet ”utom rimligt tvivel”

Högsta domstolens metod för utsageanalys syftar till frambringandet av fullständiga, detaljrika utsagor; vilka uppfyller de kriterier för att en utsaga ska kunna anses verklighetsförankrad (sann) och därmed tillförlitlig. En sammanfattning av HD:s praxis avseende aktuella kriterier för en trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömning av muntliga utsagor, har sålunda företagits av bland annat Gregow och Schelin – i syfte att utröna betydelsen av utsagors tillförlitlighet för uppfyllandet av beviskravet ”utom rimligt tvivel”. Utifrån en sammanställning av Gregows artikel⁴²² samt den avhandling författad av Lena Schelin⁴²³ framgår bland annat att en bedömning av målsägandens beteende i egenskap av offer, torde vara att anse en omständighet av icke obetydlig relevans vid en bedömning av dennes trovärdighet.⁴²⁴ I enlighet med de studier som utförts kring minnets uppbyggnad och funktion har emellertid framkommit, att en bedömning av den brottsdrabbades trovärdighet i praktiken kommer att vara avhängig en stereotyp uppfattning avseende offers typiska reaktioner i samband med utsatthet för

---

⁴²¹ Som exempelvis NICHD (=detaljerat förhörsprotokoll), vilket visat sig resultera i mer korrekt och detaljerad information samt underlätta bedömningen av trovärdighet i utsagan.

⁴²² Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, (1996).

⁴²³ Schelin, Bevisvärdering av utsagor i brottmål, (2006).

⁴²⁴ Se ovan avsnitt 4.2.3.

brott.⁴²⁵ I det fall offrets agerande ej står i överensstämmelse med den gängse uppfattningen om ett förväntat offerbeteende – tenderar en bedömning av den brottsdrabbades trovärdighet sålunda att bedömas som lägre än vid infriandet av rådande förväntningar.⁴²⁶ Som nämnts ovan framgår emellertid av rättspsykologisk forskning, att föreställningen om särskilda ”offerbeteenden” i praktiken utgör ett önsketänkande snarare än en konstaterad verklighet,⁴²⁷ där stereotypa uppfattningar avseende barns uppträdande vid sexuella övergrepp jämväl kommit att inneha en icke gynnsam inverkan på graden av trovärdighet.⁴²⁸ En företeelse som – mot bakgrund av vissa studier – fått anses innebära särskilda problem i fråga om sådana ”offerbeteenden” där barnet i fråga agerat i strid med förväntade offerreaktioner.⁴²⁹ Ett fullgörande av de huvudkriterier (realitetskriterier) – det vill säga att utsagan som utgångspunkt ska vara lång, sammanhängande, klar och detaljerad – vilka, i enlighet med HD:s utsagenalys, ska anses för handen vid bedömningen av en utsagas tillförlitlighet, torde därmed gå att tillämpa endast i det fall den brottsdrabbades reaktioner går utanför ramen för vad som (av juridiska beslutsfattare) ansetts utgöra ett stereotyp offerbeteende.⁴³⁰

Vidare har – i samband med barns berättande om sexuella övergrepp – konstaterats en icke obetydlig fallenhet för suggestibilitet hos barn (jämfört med vuxna), som i sig riskerar att urholka det bevisrättsliga värdet i barns vittnesmål inför en förestående förhandling i domstol.⁴³¹ Trovärdigheten i barns utsagor utgör sålunda en komponent som ofta kommit att ifrågasättas, inte minst då ett betvivlande av barnets berättelse – främst i fråga om sexuella övergrepp – jämväl kunnat utrönas genom en i forskning påvisad tendens hos barn att i allmänhet avge mer fragmentariska berättelser.⁴³² Förekomsten av eventuella tivelaktigheter kring barns förmåga att avge utsagor som – till sitt innehåll – är att anse fullständiga och icke heller påverkats av övriga informationskällor, riskerar sålunda inverka negativt på möjligheten att uppfylla HD:s kriterier om en tillförlitlig utsaga. Ett konstaterande som, enligt min mening, torde vara att anse

---

⁴²⁵ Se bl.a. Rose m.fl., *Appropriately upset? Emotions norms and perceptions of crime victims*, (2006), samt Kaufmann m.fl., *The importance of being earnest: displayed emotions and witness credibility*, (2003).

⁴²⁶ Granhag och Christianson, *Handbok i rättspsykologi*, s. 417.

⁴²⁷ Se ovan avsnitt 4.2.3.

⁴²⁸ Se bl.a. Goodman m.fl., *Emotional effects of criminal court testimony on child sexual assault victims*, (1992).

⁴²⁹ Se härvid bl.a. studie utförd av Wood, Orsak, Murphy och Cross, *Semi-structured child sexual abuse interviews: Interview and child characteristics related to the credibility of disclosure*, (1996).

⁴³⁰ Jfr härvid bl.a. Goodman m.fl., *Emotional effects of criminal court testimony on child sexual assault victims*, (1992).

⁴³¹ Se bl.a. Lamb, Sternberg och Esplin, *Effects of age and delay on the amount of information provided by alleged sex abuse victims in investigative interviews*, s. 1586-1596.

⁴³² Se bl.a. studier utförda av Leander, Granhag och Christianson, *Children exposed to obscene phone calls: What they remember and tell*, s. 871 ff., och Leander, Christianson och Granhag, *A sexual abuse case study: Children's memories and reports*, s. 120 ff.

alarmerande (inte minst ur ett rättssäkerhetshänseende) i det fall barns berättelser mer eller mindre regelmässigt tenderar uppfattas som icke trovärdiga – med anledning av svåra bevisvärderingsproblem vid en bedömning av utsagens verklighetsförankring i allmänhet.

Den kriterieprövning – vilken utförs av domstolen i syfte att utröna huruvida en utsaga kan anses sann eller ej – kan vidare anses vila på så kallade erfarenhetssatser utarbetade av professionella yrkesmän (juridiska beslutsfattare); vilka dock ej förefallit inneha en bättre förmåga att bedöma riktigheten i utsagor (jämfört med lekmän) annat än då förhör ges i skriftlig form.⁴³³ Ett konstaterande som torde vara att anse av avsevärd betydelse vid domstols bedömning av en avgiven utsaga utifrån kommunicerandet av presentationsformat. Inte minst med anledning av att den av barnet avgivna utsagan – vid misstanke om sexuella övergrepp – kommer finnas tillgänglig blott i form av en videoupptagning av det polisförhör som genomförts under själva brottsutredningen. I enlighet med rättspsykologisk forskning har vidare framkommit att ett mer levande presentationsformat i vissa fall tenderat leda till uppkomsten av stereotyper hos beslutsfattare avseende bedömningen av ett trovärdigt respektive icke trovärdigt beteende hos den som förhörs.⁴³⁴ Avseende valet av presentationsformat förekommer jämväl ytterligare aspekter (i synnerhet vid formatet video) som kan komma att inneha en icke obetydlig inverkan på den av offret avgivna utsagens utmynnande i en viss – önskad som oönskad – riktning; såsom kamerans vinkel, fokus och skärpa.⁴³⁵ En olycklig placering av aktuell videoutrustning kan sålunda leda till uppkomsten av en reducerad trovärdighet vid förhör med den brottsdrabbade. Följaktligen torde vid användandet av teknik som videokonferenser alternativt en - eller tvåvägs videolänk uppmärksammas de eventuella fallgropar som kan uppkomma vid kommunicerandet av sådana presentationsformat.

I svensk rättsprocess har beviskravet för en fällande dom följaktligen ställts relativt högt. Få fall av sexuella övergrepp mot barn innehåller i praktiken dock någon ytterligare stödbevisning utöver barnets utsaga. Det är sålunda avsaknaden av teknisk och medicinsk bevisning, liksom vittnen, som fått anses avgörande för den centralisering – i rättsliga utredningar och förhandlingar – kring den av målsäganden (barnet) avgivna utsagan. Detta gäller inte minst de ärenden rörande misstanke om sexuella övergrepp – där den berättelse som avgivits inte sällan utgör grunden för utredningen och till följd av brister i handläggningskvaliteten

---

⁴³³ Se bl.a. Lindholm, Who Can Judge the Accuracy of Eyewitness Statements? A Comparison of Professionals and Lay-Persons, (2008).

⁴³⁴ Se bl.a. Granhag och Landström, Muntlighet vid domstol ur ett rättspsykologiskt perspektiv, (2005).

⁴³⁵ Landström, CCTV, Live and Videotapes: How Presentation Mode Affects the Evaluation of Witnesses, (2008).

kan komma att bli avgörande för att en skyldig gärningsperson går fri från ansvar.⁴³⁶ En rättslig prövning av ett påstått sexualbrott blir därmed avhängig barnets utsaga allena, varför särskilda krav på utredningsmetodiken i samband med den rättsliga hanteringen av barns utsagor i mål om sexuella övergrepp sålunda bör eftersträvas i syfte att motverka bevisvårigheter till följd av brister i utredningen. Det ankommer därför på samtliga inblandade i en barnutredning att – med utgångspunkt i ett erkännande av barnets svagare ställning som part – arbeta utifrån ett tillgodoseende av barns behov genom utformandet av praktiskt hållbara rutiner i handläggningen.⁴³⁷ Rutiner som bör leda till frambringandet av beviskraftigt material av sådan kvalitet att det jämväl en tid efter förundersökningens avslutande skulle kunna bära för en förnyad granskning. Följaktligen bör lämpliga åtgärder i fråga om anpassning av den rättsliga processen till den enskildes kognitiva förmåga företas med beaktande av de förutsättningar samt begränsningar vilka innehas av den som ännu ej uppnått vuxen ålder.⁴³⁸ Ett tillvaratagande av barns intressen bör sålunda ske med utgångspunkt i det konstaterande att barnets position i rättssystemet är svag. En processrelaterad bristfällighet som i sig torde kunna kompenseras med en ambition om att bättre söka anpassa den rättsliga processen till barnets särskilda behov.

---

⁴³⁶ Gregow, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, s. 515.

⁴³⁷ Se bl.a. Cederborg, Barnintervjuer: Vägledning vid utredningsarbete, s.17 ff., samt Rasmusson, ”Barn som aktörer i granskandet”, 265 ff.

⁴³⁸ Sutorius och Kaldal, Bevisprövning vid sexualbrott, s. 187.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Regeringens proposition 1975/76:209. Om ändring i regeringsformen.

Regeringens proposition 1983/84:187. Om utredning av brott av barn under 15 år.

Regeringens proposition 1994/95:23. Ett effektivare brottmålsförfarande.

Regeringens proposition 2000/01:80. Ny socialtjänstlag m.m.

Regeringens proposition 2002/03:53. Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Regeringens proposition 2004/05:131. En modernare rättegång – Reformering av processen i allmän domstol.

Motion 2009/10:Ju373. Granska och rättssäkra våldtäktsärenden.

Motion 2010/11:Ju300. Sexuella övergrepp mot barn.

SOU 1938:44. Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk.

SOU 1976:9. Sexuella övergrepp. Förslag till ny lydelse av brottsbalkens bestämmelser om

sedlighetsbrott. Betänkande avgivet av sexualbrottsutredningen.

SOU 1992:61. Ett reformerat åklagarväsende. Betänkande avgivet av Åklagarutredningen - 90. Del A och B.

SOU 2000:42. Barnmisshandel. Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder.

SOU 2001:14. Sexualbrotten. Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor.

SOU 2007:6. Målsägandebiträdet. Ett aktivt stöd i rättsprocessen.

SOU 2009:68. Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU).

NJA II 1943

NJA II 1984

Ds 2004:56. Barnen i brottets skugga.

RÅ 2002/1036. Riktlinjer för ärenden rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn.

Riksåklagarens beslut den 30 december 2004, dnr 2004/0538.

Riksåklagarens beslut den 30 december 2004, dnr 2004/0658.

RåR 2006:3. Handläggning av ungdomsärenden.

ÅFS 2005:9. Om ledning av förundersökning i brottmål.

ÅFS 2007:4. Ändring i ÅFS 2005:9, om ledning av förundersökning i brottmål.

FAP 400-1

Sveriges Rikes Lag, utgiven av Torkel Gregow, år 2010.

Rättsfallsförteckning

Avgöranden från Högsta domstolen

NJA 1941 s. 412

NJA 1950 s. 382

NJA 1980 s. 725

NJA 1982 s. 164

NJA 1986 s. 821

NJA 1988 s. 40

NJA 1991 s. 512

NJA 1992 s. 446

NJA 1992 s. 532

NJA 1993 s. 68

NJA 1993 s. 616

NJA 1994 s. 268

NJA 2009 s. 447 I och II.

Högsta domstolens dom meddelad i Stockholm den 28 december 2010, mål nr. B 2937-10

Rättsfall från Hovrätterna

Göta Hovrätts dom meddelad i Jönköping den 4 juni 2010, mål nr. B 2332-09.

Publicerade JO-avgöranden

JO 1994/95

JO 1995/96

JO 1997/98

JO 1999/00

JO 2000/01

JO 2005/06

Mål från Europadomstolen

Neumeister mot Österrike (Mål nr. 1936/63), dom den 27 juni 1968.

Kraska mot Schweiz (Mål nr. 13942/88), dom den 19 april 1993.

Dombo Beheer mot Nederländerna (Mål nr. 14448/88), dom den 27 oktober 1993.

Nelson mot Sverige, dom meddelad den 2 juli 2002.

Perez mot France (Mål nr. 47287/99), dom den 12 februari 2004.

Kommissionsbeslut

Lindqvist./. Sweden, no 26304/95.

Övrigt

Amnesty International

Fallet nedlagt. Våldtäkt och mänskliga rättigheter i de nordiska länderna. Rapport sammanställd av Amnesty International, svenska sektionen 2008.

Barnombudsmannen

Barnombudsmannen rapporterar BR 2006:02. *Det svåraste som finns. Åklagares hantering av misstänkta brott mot de yngsta barnen.* Stockholm: Barnombudsmannen 2006.

Barnombudsmannen

Barnombudsmannen rapporterar BR 2010:01. *Upp till 18. Fakta om barn och ungdom.* Stockholm: Barnombudsmannen 2010.

Rikspolisstyrelsen

Brott mot barn – En inventering i 10 Polismyndigheter. PM sammanställt av Rikspolisstyrelsen 2001.

Sveriges domstolar

En modernare rättegång: Videoinspelning och uppspelning av förhör. Informationsskrift utgiven av Domstolsverket 2008.

Utrikesdepartementet

Konventionen om barnets rättigheter. Ny, rev. Uppl. Stockholm: Utrikesdepartementet.(UD informerar 2006:1).

Åklagarmyndigheten

Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn. Handbok utgiven av Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg 2007.

Åklagarmyndigheten

Åklagarmyndighetens regelförteckning. Utgiven av Åklagarmyndigheten, rättsavdelningen 2008.

Elektroniska källor

Barnombudsmannen

Barnkonventionen – Barn som Brottsoffer. Debattartikel publicerad av BO, införd i Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev, 2, 2005. [http://www. Barnombuds-](http://www.Barnombuds-)

	<p>mannen.se/Kronika.aspx?pageid=4815 (21/2 2011).</p>
Barnombudsmannen	<p>Barnahus förbättrar för barn i utsatta situationer. Publicerad av BO 7/3 2008. http://www.bo.se/Nyhet.aspx?pageid=6620 (8/3 2011).</p>
Brottsoffermyndigheten	<p>Till dig som utsatts för brott. Publicerad av BrOM 1/3 2011. http://www.brottsoffermyndigheten.se/Sidor/EPT/Bestallningar/PDF/Till%20dig%20som%20utsatts%20f%C3%B6r%20brott.pdf (28/4 2011).</p>
Brottsförebyggande rådet	<p>Rapport från nätverksträff om brottsoffer. Publicerad av BRÅ 12/1 2005. http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=7&id=93 (22/2 2011).</p>
Brottsförebyggandet rådet	<p>BRÅ tabell 100 (2006), Anmälda brott – hela landet. http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=2&module_instance=21 (31/1 2011).</p>
Brottsförebyggande rådet	<p>Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007. Kapitel: Sexualbrott. Utgiven av BRÅ 2008. http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Sexualbrott(urBrottsutvecklingen)&url=/dynamaster/file_archive/081215/cf0d7ec7aed34cd697cf62aaf2750de0/BU%255fSexualbrott.pdf (31/1 2011).</p>
Brottsförebyggande rådet	<p>BRÅ tabell 420 (2009), <i>Lagföringsbeslut – hela landet</i>. http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=554&statsType=420&statsCounty=La&Year=2009&type=1 (19/2 2011)</p>
Brottsförebyggande rådet	<p>Uppklarade brott. Informationssida publicerad av BRÅ 6/2 2009. http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=33&module_instance=4. (2/4 2011).</p>
Brottsförebyggande rådet	<p>Uppklarade brott. Informationssida publicerad av BRÅ 31/3 2010. http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=33&module_instance=4</p>

- [://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=23&module_instance=4](http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=23&module_instance=4).
(2/4 2011).
- Brottsförebyggande rådet
BRÅ tabell P1 (2010), Anmälda brott – hela landet. http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=696&statsType=100&statsCounty=La&Year=2010&type=1
(31/1 2011).
- Forsström, Anders
Barns vittnesmål räcker inte, Dagens Nyheter, 23/1 2011 (23/1 2011). <http://www.dn.se/nyheter/sverige/barns-vittnesmal-racker-inte>
- Leijonhufvud, Madeleine
”HD-dom gör det omöjligt att fälla för sexövergrepp”, Dagens Nyheter, 14/1 2011 (15/1 2011). <http://dn.se/debatt/hd-dom-gor-det-omojligt-att-falla-for-sexover-grepp>
- Risberg, Olof
Landberg, Åsa
”Varför är barn mindre trovärdiga?”, Dagens Nyheter, 14/1 2011 (15/1 2011). <http://www.dn.se/debatt/varfor-ar-barn-mindre-trovardiga?>
- Rädda Barnen
Barnahus i hela landet – för Barnens skull! Informationssida publicerad av RB. <http://www.rb.se/vartarbete/isverige/valdochsexuellaovergrepp/barnmisshandel/barnahus/Pages/default.aspx> (22/4 2011).

Litteratur

Artiklar

- Bolding, Per Olof
Sannolikhet och bevisvärdering i brottmål. *Svensk Juristtidning* 1953, 305-338.
- DeKaiser, Jan W
Van Koppen, Peter J
Paradoxes of proof and punishment: Psychological pitfalls in judicial decision making. *Legal and Criminological Psychology* 2007, s. 189-205.
- Dent, Helene R
The Suggestibility of Children’s Recollection. Washington DC: *American Psychological Association*, 1990, s. 138-146.

- Devine, Dennis J
Buddenbaum, Jennifer
Houp, Stephanie
Studebaker, Nathan
Stolle, Dennis P
- Goodman-Brown, T.B
Edelstein, R.S
Goodman, G.S
Jones, D.P.H
Gordon, D.S
- Goodman, G.S
Taub, E
Jones, D
England, P
Port, P
Purdy, L
- Gregow, Torkel
- Kaufmann, Geir
Drevland, Guri C. B
Wessel, Ellen
Overskeid, Geir
Magnussen, Svein
- Landström, Sara
Granhag, Pär Anders
Hartwig, Maria
- Landström, Sara
Granhag, Pär Anders
Hartwig, Maria
- Leander, Lina
Granhag, Pär Anders
Christianson, Sven Åke
- Leander, Lina
Christianson, Sven Åke
- Strength of Evidence, Extra-evidentiary Influence, and Liberation Hypothesis: Data from the Field. *Law & Human Behavior* 2009, s. 136-148.
- Why children tell: a model of children's disclosure of sexual abuse. *Child Abuse and Neglect* 2003, s. 27, 525-540.
- Emotional effects of criminal court testimony on child sexual assault victims. *Monographs of the Society for Research on Child Development* 1992, s. 57.
- ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”. *Svensk Juristtidning* 1996, s. 509.
- The Importance of Being Earnest: Displayed Emotions and Witness Credibility. *Applied Cognitive Psychology* 2003, s. 21-34.
- Witnesses Appearing Live Versus On Video: Effects on observers' Perception, Veracity Assessments and Memory. *Applied Cognitive Psychology* 2005, s. 913-933.
- Children Appearing Live Versus On Video: Effects on Adults' Perception, Assessment and Memory. *Legal and Criminological Psychology* 2007, s. 333-347.
- Children exposed to obscene phone calls: What they remember and tell. *Child Abuse and Neglect* 2005, s. 871-888.
- A sexual abuse case study: Children's memories and reports.

- Granhag, Pär Anders *Psychiatry, Psychology and Law* 2007, s. 120-129.
- Lindholm, Torun Who Can Judge the Accuracy of Eyewitness Statements? A Comparison of Professionals and Lay-Persons. *Applied Cognitive Psychology* 2008, s. 1301-1314.
- Lundstedt, Anders Om domars avfattning. *Svensk Juristtidning* 1950, s. 663-674.
- Negri, Stefania The Principle of "Equality of arms" and the Evolving Law of International Criminal Procedure. I *International Criminal Law Review* 2005, s. 513-571.
- Pennington, Nancy
Hastie, Reid Evidence Evaluation in Complex Decision Making. *Journal of Personality and Social Psychology* 1986, s. 242-258.
- Rose, Mary R
Nadler, Janice
Clark, Jim Appropriately upset? Emotions norms and perceptions of crime victims. *Law and Human Behavior* 2006, s. 30, 203-219.
- Wood, Barbara
Orsak, Charles
Murphy, Maryann
Cross, Herbert J Semi-structured child sexual abuse interviews: Interview and child characteristics related to the credibility of disclosure. *Child Abuse and Neglect* 1996, 20, 81-92.
- Doktrin**
- Bring, Thomas
Diesen, Christian
Wahren, Alexandra *Förhör*. Stockholm: Norstedts Juridik AB 2004.
- Bylander, Eric *Muntlighet vid domstol i Norden – en exposé*, I: Bylander E, Lindblom, P.H, Muntlighet vid domstol i Norden. Uppsala: Iustus Förlag 2005.
- Carlson, Per
Persson, Mikael *Processrättens grunder* (7 uppl.). Uppsala: Iustus Förlag 2004.

- Cederborg, Ann-Christin *Barnintervjuer. Vägledning vid utredningsarbete.* Stockholm: Liber 2000.
- Christie, Nils *"Det idealiska offret"* (1986).
Utdrag ur: Åkerström, M., och Sahlin, I (red.): *Det motspänstiga offret.* Lund: Studentlitteratur 2001.
- Danelius, Hans *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna* (3 uppl.). Stockholm: Norstedts Juridik AB 2007.
- Danielsson, Stig
Westerlund, Gösta *Förundersökning i brottmål – En handbok om rättegångsbalkens 23 kapitel och annan lagstiftning, särskilt förundersökningskungörelsen* (3 uppl.). Skå: Bruuns Bokförlag 2007.
- Diesen, Christian *Bevisprövning i brottmål.* Stockholm: Juristförlaget 1994.
- Diesen, Christian
Sutorius, Helena *Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga processen.* Stockholm: Socialstyrelsen 1999.
- Diesen, Christian
Gumpert, Hellner Clara
Lindblad, Frank
Sutorius, Helena *Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6.* Stockholm: Norstedts Juridik AB 2001.
- Diesen, Christian
Sutorius, Helena *Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga hanteringen.* Stockholm: Socialstyrelsen 2002.
- Diesen, Christian *Barnet i vuxnas rättsystem. En jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp.* Stockholm: Rädda barnen 2002.
- Diesen, Christian *"Processrättsligt perspektiv. Om positiv och negativ särbehandling*

- i straffprocessen*". I Diesen, C., Lernestedt, C., Lindholm, T. & Pettersson, T. *Likhet inför Lagen*. Stockholm: Natur och kultur 2005.
- Diesen, Christian
Juridiska perspektiv på bevisvärdering. I Granhag, P.A. & Christianson, S.Å. (red.). *Handbok i rättspsykologi*. Stockholm: Liber 2008.
- Ekelöf, Per Olof
Edelstam, Henrik
Heuman, Lars
Rättegång IV (7 uppl.). Stockholm: Norstedts Juridik AB 2009.
- Engdahl, Oskar
Att mäta brottslighet. Kompendium. Göteborgs universitet, sociologiska institutionen 2009.
- Garland, David
The culture of control: crime and social order in contemporary society. Oxford: Oxford University Press 2001.
- Goodman, Gail S
Testifying in criminal court, emotional effects on child sexual assault. Chicago: University of Chicago Press 1992.
- Granhag, Pär Anders
Vittnespsykologi. Lund: Studentlitteratur 2001.
- Granhag, Pär Anders
Christianson, Sven Åke
Handbok i rättspsykologi. Stockholm: Författarna och Liber AB 2008.
- Granhag, Pär Anders
Landström, Sara
Muntlighet vid domstol ur ett rättspsykologiskt perspektiv. I E. Bylander & P.H. Lindblom (red.), *Muntlighet vid domstol i Norden* (s. 267-290). Uppsala: Iustus Förlag 2005.
- Harris, David
O'Boyle, Michael
Bates, Edward
Buckley, Carla
Law of the European Convention on Human Rights (2 ed.). Oxford: Oxford University Press 2009.
- Howitt, Dennis
Crime, the Media and the Law. Chichester: John Wiley & Sons

- 1998.
- Jansson, Karin *Kvinnofrid: synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600-1800*. Uppsala: Acta Universitatis Upsalensis 2002.
- Landberg, Åsa *Boken om barnahus – samverkan med barnet i centrum*. Stockholm: Gothia 2009.
- Landström, Sara *CCTV, Live and Videotapes: How Presentation Mode Affects the Evaluation of Witnesses*. Doktorsavhandling. Göteborgs universitet, psykologiska institutionen 2008.
- Lernestedt, Claes ”Rättsfilosofiskt perspektiv. Principen om likhet inför lagen.” I Diesen, Christian, Lernestedt, Claes, Lindholm, Torun & Pettersson, Tove *Likhet inför lagen*. Stockholm: Natur och kultur 2005.
- Lindgren, Magnus
Pettersson, Karl-Åke
Hägglund, Bo *Brottsoffer – Från teori till praktik*. Stockholm: Jure Förlag AB 2001.
- Lindgren, Magnus
Pettersson, Karl-Åke
Hägglund, Bo *Utsatta och sårbara brottsoffer*. Stockholm: Jure Förlag AB 2004.
- Nilson, Roine
Herlitz, Gillis *Förhörsgematik*. Uppsala: Uppsala Publishing House 2008.
- Norström, Carl
Thunved, Anders *Nya sociallagarna. Med kommentarer, lagar och förordningar som de lyder den 1 januari 2010*. Stockholm: Norstedts Juridik AB 2010.
- Nordström, Åsa *Upp till 18-fakta om barn och ungdom*. Barnombudsmannen rapporter BR 2004:06. Stockholm: Barnombudsmannen 2004.
- Nowak, Karol *Oskyldighetspresumtionen*. Stockholm: Norstedts Juridik AB 2003.

- Rasmusson, Bodil *"Barn som aktörer i grannskapet"*. I Bäck-Wiklund, Margareta & Lundström, Tommy (red) *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur & kultur 2001.
- Schelin, Lena *Bevisvärdering av utsagor i Brottmål*. Doktorsavhandling. Stockholms universitet, juridiska institutionen 2006.
- Schelin, Lena *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*. Stockholm: Norstedts Juridik AB 2007.
- Stening, Anders *Bevisvärde*. Uppsala: Liber 1975.
- Sundell, Knut
Colbiörnsen, Maria *Samhällets stöd till elever med psykosociala problem. En undersökning av 23 grundskolor 1995 och 1998*. Stockholm: Forsknings- och utvecklingsenheten, Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad 2000.
- Sutorius, Helena
Kaldal, Anna *Bevisprövning vid sexualbrott*. Stockholm: Norstedts Juridik AB 2003.
- Svedin, Carl-Göran *Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Definitioner och förekomst*. Stockholm: Socialstyrelsen 1999.
- Tham, Henrik *Brottsoffrets uppkomst och framtid*. I M. Åkerströms & I. Sahlin (red.), *Det motspänstiga offret* (s. 27-45). Lund: Studentlitteratur 2001.
- van Dijk, Pieter
van Hoof, Fried
van Rijn, Arjen
Zwaak, Leo *Theory and practice of the European Convention on Human Rights* (4 ed.). Oxford: Intersentia, Antwerpen 2006.
- Wiklund, Nils
Sjöström, Ulla *Svensk vittnespsykologi – Utsagepsykologi i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur

2005.

Österberg, Eva

Upptäckten av den oskyldiga människan: brottsoffer som problem. I E. Bergenlöv, M. Lindstedt Cronberg & E. Österberg (red.), *offer för brott* (9-24). Lund: Nordic Academic Press 2002.